

ДНЕВНИКЪ

(стенографски)

на

XIV^{то} обикновено Народно събрание.

Трета редовна сесия.

IX заседание, четвъртък, 28 октомврий 1910 г.

(Открито отъ председателя г. д-ръ П. Орховацъ, въ 3 ч. 50 м. слѣдъ пладне)

Прѣдседателъ: (Звъни) Засѣданието се отваря. Моля г. секретаря да провѣри отсъствающитѣ г. г. народни прѣдставители.

Секретарь П. Войниковъ: (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Добри Алексиевъ, Никола Андрѣевъ, Демиръ Атанасовъ, Михаилъ Бакърджиевъ, Цаньо Барбаловъ, Андрѣй Башевъ, Димитъръ Бончевъ, Георги Булевъ, Страшимиръ Бърневъ, Петко Гачевъ, Никола Георгиевъ, Никола Гешевъ, д-ръ Александъръ Гиргиновъ, Атанасъ Гузалски, д-ръ Стоянъ Даневъ, Генчо Денчевъ, Тодоръ Димчевъ, Александъръ Екимовъ, Васильъ Здравевъ, Пани Ивановъ, Михаилъ Икономовъ, Дани Илиевъ, Александъръ Каназирски, Димитъръ Каранешевъ, Димитъръ Константиновъ, Янко Куцаровъ, Димитъръ Манойловъ, Васильъ Мантовъ, Васильъ Милевъ, Кръстьо Мирски, Минко Михайловъ, Тодоръ Михайловъ, х. Семко Палавѣевъ, Илия Паликрушевъ, Тодоръ Панчевъ, Дончо Папазовъ, Стефанъ Паприковъ, Рачо Пашовъ, Петъръ Петровъ, д-ръ Стефанъ Поповъ, Никола Поповъ, Янко Поповъ, д-ръ Еньо Разпоповъ, Ибрямъ Реджебовъ, Стефанъ Родевъ, Стефанъ Рожевъ, Ангелъ Русевъ, Стоименъ Савовъ, Иванъ Саллабашевъ, Стоименъ Сарафовъ, Янко Симеоновъ, Вачо Станчевъ, Никола Станчевъ, Тодоръ Статковъ, Стефанъ Стефановъ, Георги Танковъ, Ангелъ Тараторовъ, Петъръ Тодоровъ I, Богданъ Токевъ, Недѣлко Топаловъ, Христо Тричковъ, Алекси Филиповъ и Рангелъ Яневъ)

Прѣдседателъ: Отсъствуватъ 63 народни прѣдставители. Присѣствуватъ изискуемото число народни прѣдставители, за да бѣде засѣданието законно.

Съобщавамъ на Събранието, че прѣдседателството е разрѣшило отпускъ на слѣднитѣ г. г. народни прѣдставители: на радомирския г. Димитъръ Константиновъ — 2 дена, на шуменския г. Васильъ Мантовъ — 10 дена, на еленския г. Драганъ Поповъ — 1 денъ, на свищовския г. Георги Булевъ — 4 дена, на балчишкия г. Димитъръ Бончевъ — 10 дена, на карнобатския г. Тодоръ Икономовъ — 10 дена, на дръновския г. Рачо Пашовъ — 8 дена, на орѣховския

г. Никола Дяковичъ — 10 дена и на пещерския г. Петъръ Рѣковъ — 8 дена.

Освѣнъ това, постѣпило е заявление отъ кулския народенъ прѣдставителъ г. Алекси Филиповъ, съ което моли да му се разрѣши още 7 дена отпускъ. Понеже по-рано се е ползувалъ съ 10 дена отпускъ, за сега искания отпускъ се изисква разрѣшение отъ Народното събрание. Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които сѣ съгласни да се разрѣши на народния прѣдставителъ г. Алекси Филиповъ 7 дена отпускъ, да си вдигнатъ ржката. (Малцинство) Събранието не приема.

Е. Начевъ: Не се чува.

Прѣдседателъ: Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които сѣ съгласни да се разрѣши 7 дена отпускъ на кулския народенъ прѣдставителъ г. Алекси Филиповъ, освѣнъ разрѣшенитѣ му по-рано 10 дена, да си вдигнатъ ржката. (Малцинство) Събранието не приема.

Моля г. министра на общественитѣ сгради, пѣтицата и съобщенията да отговори на питането на народния прѣдставителъ г. Диню Рашевъ.

Министъръ М. Таневъ: Г. Рашевъ ми отправя слѣдующето питане: (Чете)

„Много търговци се оплакватъ, че държавата не отпуска вагони за Саранбейската гара, за да си вдигнатъ складиранитѣ бѣкви, пълни съ вина, на брой повече отъ 100 вагона, които бѣкви седатъ тамъ на слънцето и дѣждоветѣ. Не смѣтате ли, че съ това се уврѣждатъ много интереситѣ на търговцитѣ и производителитѣ винари?“

Г. г. прѣдставители! Азъ въ непродължително врѣме ще имамъ случай да ви направя тукъ едно обстояно изложение върху движението по нашитѣ желѣзнопѣтни линии, върху необходимостта отъ повече кредити и за вагони, и за машини и пр. Сега ще ви кажа само едно, че оплакването, което е достигнало до г. Рашева отъ Саранбейската гара, е едно отъ многото такива оплаквания, които азъ получавамъ ежедневно: отъ Саранбейската гара, отъ Ямболската, отъ Тръмбешката гара, отъ всичкитѣ гари, дѣто има складирани цвѣкло, вино и жита.

Н. Митев: И отъ Кричимската гара.

Министър М. Такев: Отъ Кричимската гара, отъ всичкитъ гари, кждѣто сега е най-големъ износътъ на всичкитъ тия произведения. За голѣмо съжаление, по три причини държавата не е въ състояние да удовлетвори нуждитъ на търговцитъ. Първата причина е тѣснотата на нашитъ гари, които не позволяватъ голѣмо движение на вагони въ самитъ гари — другъ пътъ ще се обясня на тая точка. Втората е липсата на добри апарели, които да позволяватъ разтоварването и товаренето на повече вагони — и върху тая материя ще имамъ случай да се обясня. Третата, най-важната причина е, че нѣма вагони. Азъ пратихъ на г. Рашева доклада на г. директора на желѣзницитъ въ България, г. инженеръ Морфовъ, върху тази материя, до мене, отъ който докладъ явствува, че държавата може да даде сега не повече отъ 40 до 50 вагона на денъ за товарене изъ цѣлата сѣверна наша желѣзнопътна мръжа и само отъ 30 до 40 вагона изъ цѣлата южнобългарска такава. А между тѣмъ отъ Саранбей само искатъ 100 вагони; отъ Ямболъ, г. Петъръ Н. Петровъ, народенъ прѣдставителъ, ми телеграфира: „За 100 вагона имамъ брашна, дайте ми вагони“; отъ Тръмбешъ ми искатъ 100 вагона за цвѣкло, отъ не зная кждѣ — имамъ маса депеша — отъ всѣкждѣ искатъ по 50—100 вагона, а вие виждате, че за цѣла България на денъ можемъ да дадемъ 80 вагони. При физическата невъзможностъ да се удовлетворятъ всичкитъ нужди на нашитъ търговци, дирекцията е постъпила по слѣдующия начинъ: заповѣда да се обясни на търговското съсловие, на всичкитъ търговци, които търгуватъ съ жита, да заявятъ прѣдварително, колко вагони имъ трѣбватъ, като депозиратъ по 20 л. за всѣки вагонъ, и слѣдъ това, пропорционално на исканитъ вагони, и па находящитъ се тамъ на гарата такива, да ги разпрѣдѣлятъ. Но и тукъ станаха злоупотребления. Нѣкои се ухитриха, та, ако имъ трѣбватъ петъ вагона, искатъ 50, и послѣ, като има и други, които искатъ 4—5 вагона, за да ги разпрѣдѣлятъ, онзи рекламира: „Азъ искахъ 50, дайте ми пропорционално, а въ сжщностъ, той не може да натовари 50 вагона, нито пъкъ има нужда за толкова вагони, и затуй въ Дирекцията на желѣзницитъ се направи друго пѣщо — да се удовлетворятъ пакъ пропорционално и най-необходимитъ нужди на деня — заради туй се организира цѣло едно бюро, тукъ въ дирекцията, не вече по гаритъ. Всѣка сутринъ телеграфически се получава въ Дирекцията на желѣзницитъ и до менъ една таблица, на коя гара, колко открити и колко закрити товарни вагони има, колко рекламации има за тѣхъ, колко те се отпуснатъ, и отъ тукъ се прави това разпрѣдѣление, за да не става злоупотребление на гаритъ, да има лицепрития. И по този начинъ Дирекцията на желѣзницитъ се старас, по възможностъ, да удовлетвори справедливо исканията на търговцитъ. Но, казахъ ви, това не ще може да се постигне по простата причина, че държавата не разполага съ нужното количество вагони. Сега къмъ февруарий ще ни дойдатъ 500 вагона, заржчани вече, за 2 милиона лева, и 35 нови машини, за 3 милиона лева, и тогава ще се получи едно улеснение и въ това отношение. Но пакъ, споредъ изчислението на Дирекцията на желѣзницитъ, още сме далечъ отъ да удовлетвори нуждитъ на нашето население за товарнитъ трепове; но това ще стане постепенно съ разширението на гаритъ и съ доставянето на подвиженъ материалъ. Това бѣше моятъ отговоръ.

Прѣдседателъ: Моля народниятъ прѣдставителъ г. Рашевъ, да отговори, доволенъ ли е отъ обясненията на г. министра.

Д. Рашевъ: Доволенъ съмъ, понеже нѣма вагони.

Прѣдседателъ: Минаваме на дневния редъ — отговоръ отъ г. г. министритъ на запитванията на г. г. народнитъ прѣдставители.

На първо мѣсто е отговорътъ на г. министъръ-прѣдседателя на запитването на народния прѣдставителъ г. Хаджиевъ, по случката, станала на 28 февруарий н. г. въ Русе.

Моля г. Хаджиева, ако иска, да развие своето запитване.

И. Хаджиевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Моето запитване е една „грѣшка“, както уважаемиятъ г. професоръ Данаиловъ се изрази онзи день, отъ многото правителствени „грѣшки“. „Грѣшка“, каза г. Данаиловъ, „фаталностъ“, добави г. министъръ Мушановъ.

Министъръ Н. Мушановъ: Толкозъ ли разбрахте Вие отъ моята рѣчь по русенската случка?

И. Хаджиевъ: Ние сме длъжни да се спремъ върху туй и да видимъ, да-ли това е грѣшка, да-ли нѣкоя фаталностъ, или нѣщо друго е станало. Прѣди, обаче, да пристѣпя къмъ прѣдмета, азъ дължа да се спира на единъ намекъ, за да не кажа едно подмѣтане, което г. министъръ-президентътъ ми направи онзи день, въ първото заседание, когато искаше отлагането на интерпелациитъ, като каза, че тази интерпелация интересува най-много мене. Азъ не мога да зная, защо именно мене най-много да интересува, но азъ смѣтамъ, г. г. народни прѣдставители, че тази интерпелация интересува и мене, и българското общество; азъ смѣтамъ още, че трѣбва да интересува най-много правителството. И когато, още въ първото заседание, азъ депозирахъ интерпелацията и мислѣхъ, че правителството, прѣди да пристѣпи къмъ каквато да е законодателна дѣятелностъ, къмъ каквато да е дѣятелностъ въ настоящата сесия на Народното събрание, трѣбва, прѣди всичко, да освѣтли общественото мнѣние върху тоя въпросъ, върху тая кървава катастрофа, която повдигна цѣлия народъ въ страната. И слѣдъ това, като му давамъ възможностъ да се изчисти, да се омие отъ обвиненията, които му се хвърлятъ, да седне на червената маса и спокойно да разсждава, да размишлява и да прѣдлага по-нататъкъ за разрѣшенето на въпроси отъ общественъ и държавенъ характеръ. Кои бѣха съображенията на правителството да отложи интерпелацията? Азъ не зная, но, споредъ мене, тѣ бѣха, за да се приказва повече въ тронното слово, на отжеслиц по интерпелацията, послѣ да се даде малко врѣме, единъ по-широкъ промежутъкъ, та да се омаложи значението й. Азъ изслушахъ, наистина, онова, което се каза, било отъ г. министъръ-прѣдседателя, било отъ г. министра на вътрѣшнитъ работи и отъ другитъ министри по тая случка, по тая „грѣшка“ въ Русе, но нека призная тукъ, че за мене не само, че не се обезпрѣдмети интерпелацията, но отъ казаното отъ г. г. министритъ ми се види, че интерпелацията дѣйствително става още по-прѣдметна. Тия нѣколко думи трѣбваше да кажа прѣди да пристѣпя къмъ прѣдмета.

Г. г. народни прѣдставители! Грѣшка я речете, случка я речете, азъ казвамъ кървавата катастрофа въ Русе е една сериозна работа, една печална случка — за удоволствието на ония, които искатъ да я наричаме случка. Така или иначе, по тоя случай трѣбва тукъ, въ Народното събрание, да се изнесе, трѣбва да се изясни отъ респективнитъ мѣста, за да може дѣйствително обществото да получи едно какво-годѣ удовлетворение. Каза ни се по отговора на тронното слово, отъ страна на червената маса: „Ние, казватъ, чакахме думата на правосъдието, и на онова, което каза правосъдието, ние се подчинихме“. Значи, правосъдието каза своята дума, министертвото се задоволява, а както ще видите сега

отъ изложеното, ще излѣзе, че отъ двѣтѣ сѣдебни власти — военната и гражданската — че виновникѣ нито въ едната, нито въ другата страна нѣма. Ще имате тѣрпѣнието, г. г. прѣдставители, азъ ще направя нѣкои извадки отъ заключението на прокурора отъ гражданската сѣдебна власт и отъ онова на военната такава.

Най-напрѣдъ за самата случка. Въ Българската народна банка, русенския клонъ, има чиновникъ Стефановъ, 40-годишенъ човѣкъ, жененъ, съ дѣте, живѣе въ близо съседство съ едно турско сѣмейство. Въ сѣмейството има 15-годишно момиче, сполучва да прѣлѣсти, да примамѣ момичето и слѣдъ това момичето, въ единъ божѣи день, трѣгва подиръ Стефанова. Такава е случката. Това става по слѣдния начинъ. (Чете) „На 23 февруарий родителитѣ на Саафетъ — момичето, това сѣ думитѣ на прокурора, не сѣ мои думи, азъ ще чета отъ тамъ — подаватъ заявление, съ което, като излагатъ, че дъщерята имъ е малолѣтна, една навършила 15 години, че тя е прѣлѣстена отъ Стефанова и е напуснала бащиния си домъ, молятъ да се отнеме дъщеря имъ отъ Стефанова и да имъ се прѣдаде“. Властитѣ нареждатъ това да стане по сѣдебенъ редъ, като прѣпращатъ заявлението имъ въ окръжния сѣдъ. Окрѣжниятъ сѣдъ постановява, че трѣбва да се върне момичето възъ основа на чл. 63 отъ закона за лицата, понеже е малолѣтна; това рѣшение на окръжния сѣдъ се апелира, и апелативниятъ сѣдъ потвърждава сѣщото рѣшение. Какво става по-нататѣкъ? Единъжъ разрѣшение въпросътъ за възрастта, прѣдседателитѣ на окръжния сѣдъ прилага чл. 63, който казва: (Чете) „Дѣтето не може безъ позволение да напусне родителската си кѣща“. Тукъ стои вече всичката работа, отъ тукъ се захваща. Възъ основа на туй рѣшение, момичето се прѣдава на родителитѣ. Стефановъ, недоволенъ отъ това прѣдаване, иска да отнеме момичето, но за това той самичѣкъ е безсиленъ и търси свои другари. Вербува приятели и негови съчувственици да отидатъ и по единъ начинъ насилнически или какъвто и да е, по да се отнеме момичето. Дава се на работата горѣ-долу националенъ характеръ, намѣсватъ се и нѣкои външни хора, захваща се да се приказва вече, какво правитѣ турцитѣ въ Македония съ българитѣ, съ българкитѣ и т. н., въобще Стефановъ търси случаи, търси срѣдства, за да може дѣйствиелно да намѣри съчувственици и другари, за да може да се повърне Саафетъ. Като не е могълъ да отнеме момичето отъ кѣщата, понеже властитѣ, прѣдупрѣдени за това, взели момичето въ участъка, Стефановъ търси хора да отидатъ въ участъка и отъ тамъ да отнематъ момичето.

Разбиването на участъка. Ето каква е случката: (Чете) „На 26 февруарий кадѣнчето биде прѣдадено на родителитѣ му съ наставления: послѣднитѣ да не го малтретиратъ за извършеното, а да се отнасятъ къмъ него съ прѣжната обич и внимание. На 27 февруарий, прѣзъ ноцта, една тѣпла отъ около 100—200 души се явява прѣдъ кѣщата и съ вѣкове и буйства се помъчва да проникне вътрѣ и извлѣче кадѣнчето, обаче усилията на полицията сполучаватъ да осуетятъ намѣренята на тѣлната. Слѣдъ нѣколко часови вѣкове и наблѣгания, тѣлната най-сетнѣ, около 2 ч. слѣдъ полунощъ, се разпрѣсва, като се закая на другия день отново да се яви въ по-голѣмъ съставъ“. Това е още въ кѣщата. (Чете)

„Вслѣдствие на това заканване и по желанието на родителитѣ на Саафетъ, цѣлото сѣмейство бива прибрано въ II полицейски участѣкъ, дѣто прѣкарва остатѣка отъ ноцта“.

„На другия день, 28 февруарий, още въ 9 ч. сутринѣта, прѣдъ кръчмарницата на братя Йовчеви (македонци), начева да се събира тѣпла, която си поставя за цѣль да отиде въ участъка и отнеме Саафетъ. Съ музика начело, тая тѣпла се нагласява и трѣгва да отива къмъ участъка. Тѣлната пристига

прѣдъ участъка въ около 9½—10 ч., дѣто бива посрѣщната отъ полицейската стража начело съ пристава Петковъ. Съ вѣкове и насочени юмруци, тѣлната иска да ѝ се прѣдаде Саафетъ. Приставитѣ се мъчи всячески да убѣди тѣлната, но усилията му оставатъ безъ резултатъ. Цѣли 2 часа се продължаватъ буйствата на тѣлната и увѣщанията на полицията. Прѣзъ това врѣме приставитѣ се сношава по телефона съ русенския окръженъ управителъ, на когото излага опасното положение на участъка. Управителитѣ се разпорежда за повикването на кавалерия, която да разпрѣсне тѣлната, но до пристигането на кавалерията тѣлната насилва участъка и стрѣхва почти всички прозорци съ камѣни“ — заблѣжжете добръ това, защото това е заключението на прокурора на гражданскитѣ сѣдебни власти, а тукъ ще видите постѣ, че има едно противорѣчие съ заключението на оня отъ военнитѣ сѣдебни власти — „наранява единъ стражаръ по главата, помачква други нѣколко, изпокѣртва прѣжитѣ на стѣлбата и съ сила нахлува въ участъка“. Това става до 12 ч., г. г. народни прѣдставители.

Слѣдъ отнемането на кадѣнчето. Значи тѣлната влиза, отнема кадѣнчето и го извлича отъ тамъ — какво прави тѣлната? Тѣлната трѣгва вече съ кадѣнчето, начело съ музика, изъ улицитѣ. За случката прѣдъ участъка окръжниятъ управителъ държи въ течение г. министра на вътрѣшнитѣ работи — това сѣ думитѣ, както ви казахъ, на прокурора. Участѣктѣ се разбива между 11½ и 12 ч. — това е врѣмето, когато се разбива участѣктѣ. Понеже министърѣтъ на вътрѣшнитѣ работи се държи въ течение отъ страна на окръжния управителъ, той сѣщо отъ своя страна прави нѣколко разпореждания: (Чете)

„Злокобната министерска заповѣдъ. Миѣнието на военнитѣ. Заповѣдта на г. Такева по телефона. Телеграмата му“. Най-напрѣдъ отива приставитѣ Петковъ. (Чете)

„Малко по-късно се явява самъ офицерѣтъ при тѣлната и събира противорѣчиви свѣдѣния за кадѣнчето — единъ казватъ, че било прѣхвърлено въ Ромѣния, други — че било у Стефанова, а трети — че било укрито въ друга кѣща; патраулитѣ най-послѣ се завръща въ окръжното управление и докладва за виденото и констатираното. Миѣнието на полицейския приставъ е било да не се прѣдприема нищо срѣщу тѣлната, защото тя е наежена и по доброволенъ начинъ нѣма да се съгласи да прѣдаде кадѣнчето, по да се остави тя да се нагуляе, а прѣзъ ноцта или на другия день, когато тя ще се разпитѣ отъ само себе си, да се потърси и вземе кадѣнчето. Това миѣние се е сподѣлило и отъ ротмистъръ Василевъ“ — този, който е ходилъ при тѣлната, за който е дума — „отъ генералъ Сираковъ и отъ другитѣ присѣтствуващи, (Гледай показанията на пристава Петковъ, ротмистъръ Василевъ, генералъ Сираковъ, страници 113, 195 и 413 отъ слѣдственото дѣло) но въ това врѣме се е получила телеграма отъ София, отъ министра на вътрѣшнитѣ работи съ слѣдующето съдържание: „Даденитѣ ви нареждания по телефона ще изпълните съ всичката изисквана строгостъ. Поискайте военна помощ и разпрѣснете тѣлната, като осигурите реда и спокойствието въ града. Буйството на какъвто и да било тѣпла не може да спре властѣта въ дълга ѝ на строго изпълнение законитѣ въ страната. Рѣшението на окръжния сѣдъ, потвърдено и отъ апелативната, за възвръщане кадѣнчето на неговитѣ родители, трѣбва и а всѣка цѣль да се изпълни, като властѣта гарантира и тѣхното спокойствие. Всѣко буйствующе лице арестувайте и прѣдавайте на сѣдъ. За всичко дръжете въ течение министерството“. Тази заповѣдъ се дава отъ г. министра, слѣдъ като вече участѣктѣ е разбитъ и слѣдъ като окръжниятъ управителъ му е докладвалъ за случката въ участъка. (Чете) „Слѣдъ получаването на тази теле-

грама, въпросът за изпращането войска за разпръсване тълпата и отнемане кадънчето се е разрешил въ положителна смисъл. Окръжният управител е поискал от генералъ Сираковъ да му даде военно съдѣйствие и послѣдниятъ се е разпоредилъ, освѣтнъ готовия ескадронъ кавалерия — защото е имало вече единъ ескадронъ допълъ при окръжното управление — „да се приготви и една сборна рота отъ II Искърски полкъ. Скоро ротата била приготвена и пристигнала прѣдъ окръжното управление. За началникъ на отряда билъ назначенъ полковникъ командиръ подполковникъ Кацаровъ, а за командиръ на ротата — капитанъ Пошевъ. Кавалериститъ сж били 100 души, а пѣхотинцитъ — 25 реда — 50 души. На всѣки пѣхотинецъ сж били раздадени по 20 боеви патрони — слѣдователно, всички патрони въ пѣхотата сж били 1.000. Около 3 ч. слѣдъ обѣдъ войската е потеглила отъ окръжното управление, прѣзъ Александровска улица, по направление къмъ касапския площадъ, прѣдпоставяна отъ пристава Петковъ, който е вървялъ около 200 крачки напредъ, за да прѣдупрѣди тълпата да се разотиде. Слѣдъ пристава е слѣдвала кавалерията, а непосредствено слѣдъ нея — пѣхотата“.

На площада прѣдъ касапницитъ, въ 3 ч., била ли е тая тълпа, за която става дума, т. е. тълпата, която е разбила участъка? Г. г. народни прѣдставители! Изложението на прокурора по-нататъкъ казва: (Чете) „На площада въ него моментъ, и то около къщата на Стефанова — значи 100-на крачки къмъ Дунавския булевардъ — се намираще една малка частъ отъ въпросната тълпа, всичко останало пространство отъ площада, мѣстото около касапницитъ, около дюкянчетата и покрай тротуара на ул. Александровска бѣше изпълнено съ публика, не имаша нищо общо съ тълпата и състояща се отъ мъже, жени, дѣца, въобще отъ граждани, прѣдставляващи всички възрасти и съсловия на гр. Русе.“

„Кои сж доказателствата на този категориченъ отговоръ? Тѣ сж слѣдватитъ: Първо, разбиването на участъка и отвлечането на кадънчето се извърши прѣди обѣдъ около 11½ ч., а атаката на войската стана слѣдъ обѣдъ около 3 ч. 30 м., слѣдователно, слѣдъ като се изминали цѣли 4 часа. Прѣзъ това време голѣма частъ отъ тълпата се е разпръснала, тъй като едни отъ участвуващитъ сж отишли по домоветъ си да се хранятъ, други сж се прѣснали изъ града по различни направления, считайки мисията си за изпълнена, тъй като кадънката е била отнета отъ властта и укрита; трети сж отишли да се маскиратъ и т. н.“

„Второ, 28 февруарий (сирни заговѣзни е послѣдниятъ и най-важниятъ день на карнавала“. Вие снощи чухте и отъ устата на г. министра на вътрѣшнитъ работи, че въ тоя день е билъ единъ, ти го рече, съборъ най-голѣмъ въ Русе, а особено въ това мѣсто, дѣто става произшествието.“

„Трето, на въпросния площадъ, покрай тротуара на Александровската улица, сж били установени, по случай сирни заговѣзни, както всѣка година, цѣла редица продавачи, а покрай тѣхъ се е трупало голѣмо множество купувачи, между които голѣмъ брой дѣца.“

„Четвърто, свирила е градската музика прѣдъ къщата на Стефанова, което е привличало сжщо голѣмо число любопитни, най-вече жени и дѣца.“

„Пето, 28 февруарий бѣше пролѣтенъ слънчевъ день и всѣкой искаше да го използва въ разходка“. Всичкитъ тѣзи доказателства се потвърждаватъ отъ думитъ на пристава Петковъ, който казва: (Чете) „Площадътъ бѣше пълненъ съ народъ, китка отъ мъже, жени, дѣца. Между тѣхъ, обаче, сѣ трѣбва да е имало и отъ тълпата хора“. По-нататъкъ (стр. 415) сжщиятъ приставъ казва: (Чете) „На подполковникъ Кацаровъ

не посочихъ, че всичко, стоящо прѣдъ касапницитъ, е тълпа, а и той самъ виждаше, че това е публика, китка смѣсена“. Значи тълпата, за която е дума и за която най-много се говори отъ оный день по русенската случка и за която, може би, сега ще ни се каже, по думитъ на самия Петковъ, приставътъ, който най-добъръ познава тая тълпа, както виждате, не е била оная сжщата тълпа, която е разбила участъка, не е била сжщата тълпа, която е отвлѣкла момчето и не е била сжщата тълпа, която се е била закарала, споредъ както казватъ, да стои дотогава, докогато изпълни своята задача, сир. да прѣдаде напълно момчето въ ръцѣтъ на Стефанова.“

Ето що казва единъ воененъ, кавалерийски майоръ, Питевъ. Неговитъ думи сж: (Чете) „Прѣди да пристигне ескадронътъ и ротата при касапницъ, азъ не забѣлѣжихъ отъ тълпата, събрана, нищо демонстрирующе и не ми направи впечатление, че тя е събрана тамъ да демонстрира, а както казахъ и погорѣ, че се е събрала да гледа маски“. Това говори единъ воененъ човѣкъ, който се е намѣрилъ тамъ, какъвто е споменатиятъ тукъ въ протокола г. Питевъ. Той разправя, че тълпата, за която ни говорятъ — тълпата именно, която ще бѣде и атакуваната тълпа — не е била такава. Той не забѣлѣжилъ въ нея нищо, което да показва, че тя демонстрира, че тя манифестира и, въобще, е злобно настроена спрямо нѣкого и че иска да прави гѣкакви пакости. (Чете)

„Атаката на кавалерията. Въ 3—3½ ч. се яви на площада прѣдъ касапницъ приставътъ Петковъ, вървящъ прѣдъ ескадрона на около 150—200 крачки. Споредъ неговото казване, той билъ помолилъ народа да се разотиде, обаче послѣдниятъ не го послушалъ, а напротивъ, взелъ да му дюдюка. Тогава приставътъ се върща назадъ, присрѣща ескадрона и долага на подполковникъ Кацаровъ, че народътъ не се разотива. Ескадронътъ е билъ развитъ въ взводна колона, пристига до площада, възвива натѣво къмъ народа, дава се команда „Шапки вънъ!“ и въ силенъ кариеръ ескадронътъ се спуща върху народа. Започва се сѣчъ, настава ужасна паника, чуватъ се виковете, писъци, охкания. Народътъ се спасява въ близкитъ дюкянчета, въ касапницитъ, рибарницитъ, нужницитъ и сѣсѣднитъ улочки. Помѣжественитъ се бранятъ отъ кавалерията, хвърлятъ се столчета, камъне, чуватъ се сжщо и нѣколко — не повече отъ 3—4 вистрѣла“. Какво става? Значи, кавалерията притичва прѣзъ народа, въреща се пакъ, както ще видимъ по-нататъкъ, една частъ по сжщия пътъ, а друга — отъ другата страна на касапскитъ дюкяни, и въ послѣдствие се вижда въ тази сѣчъ, убити на мѣсто отъ сабленъ ударъ: (Чете) „Първо, 12-годишниятъ ученикъ, Ганчо Дрѣновски, ударенъ въ главата и черепътъ му прѣснатъ; второ, Димитъръ Добревъ Костовъ, 40-годишенъ, промушенъ прѣзъ гърдитъ и пашката излѣзла на гърба — пронизано е сърцето, и трето, Ганчо Ганчевъ, 35-годишенъ, промушенъ съ сабя сжщо въ гърдитъ. Освѣтъ тримата убити, други шестима биватъ ранени, а така сжщо има нѣколко стѣпкани и контузени. Отъ страна на кавалерията — единъ войникъ нараненъ леко въ заднитъ дебели мѣста отъ куршумъ, единъ конъ раненъ съ револверенъ куршумъ — нека се забѣлѣжи това — „двама войници паднали отъ конетъ и се контузили и други петъ войника, ударени съ камъни и причинени имъ малки ранички, безъ никакви послѣдствия. Нараненъ е сжщо въ главата съ камъкъ и приставътъ Петковъ.“

„Тукъ е важно да се рѣши въпросътъ: имало ли е отъ страна на кавалерията прѣдупрѣждения къмъ народа да се разпръсне, защото въ противенъ случай, ще бѣде разгонена или, напротивъ, не е имало подобно прѣдупрѣждение.“

„По този въпросъ, както и по всичкитъ въпроси, касаещи се до произшествието, разпитанитъ около

300 души свидетели се раздѣлять рѣзко на двѣ главни групи: граждани и военни. Докато гражданитѣ почти единодушно обвиняват военнитѣ въ една безсмислена и безцѣлна сѣча и стрѣляне, послѣднитѣ, отъ своя страна, обвиняват гражданитѣ — които наричатъ тѣпна — въ прѣдизвикване, нападение и застрашаване войската. Справедливостта изисква да се констатира, че има прѣвезличение и невѣрности, както въ показанията на пѣкои граждани, още повече и въ показанията на военнитѣ. Но истината, при все това, си пробива път. Тя се палага, очисти се отъ прѣвезличенията и излиза на повърхността.

„Имало ли е халостни прѣдупрѣдителни залпове?“ Ето какво се казва. „Отговорътъ е, че нѣмало е никакво прѣдупрѣждение; атаката е ненадѣйна, свѣткавична, и никой не е могълъ да я прѣдвиди“. Има ли доказателства за това? Има:

„Първо, обстоятелството, че между нараненитѣ, смачкани и прѣслѣдвани граждани се намиратъ дѣца и жени. Ако имаше и най-малкото прѣдупрѣждение отъ страна на кавалерията, то поне дѣцата и женитѣ, които свършено случайно сж били на площада, щѣха да се отстранятъ.

„Второ, на всички продавачи на халва, протокали и пр., които сж били разположени покрай тротоара, стоката е изгасена и катуриата отъ кавалерията и венчико е останало подъ копитата на конетѣ. Даже два коня, при прѣскачането на халваджийскитѣ табли, сж се прѣпънали и сж паднали заедно съ войницитѣ. Пита се, щѣше ли това да се случи, ако имаше и най-малкото прѣдупрѣждение? Разбира се, че не, защото всички тѣзи бѣдни хорица, на които халвата и бозата съставляватъ цѣлия капиталъ, щѣха да побързатъ и се отстранятъ и спасятъ стоката си. Дори и безъ прѣдупрѣждение, когато сами подуматъ, че може да стане скандалъ, подобни малки продавачи бѣгатъ, за да не ги послѣдва пакостъ, но въ случая това е било невъзможно, тъй като кавалерията се е появила неочаквано и атакувала веднага“. Това се заключава отъ показанията на продавачитѣ: „Петъръ Юрдановъ, Ангелъ Георгиевъ, Атанасъ Михайловъ, Ефтимъ Стоиловъ, Симо Харизановъ, Досю Цоневъ, Абдула Халиловъ, Петко Пешевъ и пр. и пр.“ — още сума хора.

„Трето, че е нѣмало прѣдупрѣждение, се доказва и отъ слѣдвация фактъ. Пѣхотата е слѣдвала около 100—150 крачки слѣдъ кавалерията; значи, когато послѣдната е била вече на площада, пѣхотата се е намирала, най-много, на 150 крачки слѣдъ нея; когато, обаче, пѣхотата пристигва сжщо прѣдъ площада, кавалерията е била вече атакувала народа, прѣгазила го, стбрала се па Дунавския булевардъ и по сжщия пътъ се е завърнала на Александровска улица, малко по-настрана отъ мѣстото, отъ дѣто атаката е начената.“

„Четвърто, показанията на подобрани по своята доверливост и незаинтересованост свидетели. На първо мѣсто ето какво говори капитанъ Василь С. Динковъ (стр. 150 отъ слѣдственото дѣло), офицеръ на дѣйствиелна служба въ втори пѣхотен полкъ въ Русе, който се е намиралъ съ дѣтето си на площада: „Кавалерията прѣди да почне атаката, не даде никакъв прѣдупрѣдителенъ сигналъ, а за пѣхотата нищо не знай, защото си бѣхъ отишълъ“. На второ мѣсто, показанията на полицейскитѣ органи, находящи се на площада за пазене тишина, а именно: стариятъ стражаръ Мютефишевъ (стр. 275) и стражарътъ Кулевъ (стр. 319). Първиятъ отъ тѣхъ говори: „Азъ си обикаляхъ наоколо. Противъ мене или други стражари никой нищо не казваше. Ненадѣнно се извика (отъ публиката): „Пазете се!“ Кавалерията съ голи шашки като вихъръ прѣмина прѣвъ множеството, всичко изгазиха, махаха съ шашкитѣ си, удриха. Прахъ като облакъ се вдигна, та не можеше

вече да се вижда, какво ставаше.“ Както виждате, когато по-напрѣжъ ни говориха, че полицейскитѣ стражари или въобще полицията не може да се яви прѣдъ тѣпната, не е вѣрно: този стражаръ, който е тоже пратенъ, за да пази реда и тишината, отива, но никой не му дюдюка, никой не го закача. Показанията на втория свидетель сж: „Отъ страна на командира никакви викове, никакви прѣдупрѣждения нѣмаше къмъ публиката да се разпръсне, защото кавалерията ще отиде въ атака“. Сѣ въ сжщия духъ показватъ и свидетелитѣ: запасниятъ офицеръ и търговецъ Кочо Камбуровъ, лѣкарътъ Д-ръ Милушевъ, инженеръ Малчевъ, свещеникъ Христо Поповъ, училищниятъ инспекторъ Трифонъ Шипковъ и много други.

„Пето, ето какво говори полицейскиятъ приставъ Петковъ — който върви прѣдъ самата кавалерия — който е билъ до самия подполковникъ Кацаровъ и е дѣйствувалъ заедно съ него: „Отъ страна на подполковникъ Кацаровъ не чухъ викове и нѣкои внушителни знаци и прѣдупрѣждения, че кавалерията ще удари въ карьеръ, та невиннитѣ случайни тамъ хора, несолидарни съ тѣпната, да могатъ това да чуятъ и разбератъ, та да се отстранятъ. Всичко стана много бързо, както вече описахъ. А малко по-напрѣдъ, сжщиятъ свидетель казва: „Зашаваха устата на подполковникъ Кацаровъ, но макаръ и толкова близко да бѣхъ до него, не чухъ, да-ли проговори нѣщо и какво“.

„Шесто, въ сжщия смисълъ, т. е., че не сж чули какво подполковникъ Кацаровъ е продумалъ на народа прѣди атаката на кавалерията, говорятъ и офицеритѣ отъ ескадрона: подпоручикъ Губидѣльниковъ (стр. 132), ротмистъръ Василевъ (стр. 195) и старшиятъ подофицеръ Чобановъ (стр. 219).

„И така дори и самитѣ другари, подчинени и сподвижници на подполковникъ Кацаровъ — които сж се намирали непосредствено до него и сж били длъжни да слушатъ, какво той говори — не сж могли да чуятъ никаква прѣдупрѣдителна дума къмъ народа или къмъ „тѣпната“ — както се изразяватъ мнозина.

„За да се свърши съ кавалерията, слѣдва да се спомене, че редица свидетели посочватъ на подпоручикъ Губидѣльниковъ и подпоручикъ Поповъ, като на офицери, които сж били най-ревносни въ прѣслѣждане и нараняване отдѣлнитѣ лица и при общата атака“. За тѣзи офицери ще имамъ случай по-нататъкъ да кажа още нѣколко думи.

До тукъ се свършва съ кавалерията.

Пѣхотата. Какъ стана стрѣлбата и въобще, имало ли е нѣкаква прѣдупрѣдителностъ отъ страна на пѣхотата, прѣди да почне тя стрѣлбата си върху народа? Ето какво се говори. (Чете) „Нѣколко войници сж закачени отъ камъне свършено леко и повърхностно. Тогава — казва прокурорътъ — подполковникъ Кацаровъ, който стои на 5—10 крачки отъ пѣхотата, дава заповѣдъ за стрѣлба. Стрѣля се единъ залпъ въ въздуха, а непосредствено слѣдъ това, почти безъ никакъвъ промежутъкъ, стрѣля се и въ народа безогледно и продължително. Настава ужасна паника и суматоха“. Г. г. народни прѣдставители! Обърнете внимание и върху туй. Тукъ се казва, че г. подполковникъ Кацаровъ дава заповѣдъ на Пошева да стрѣля, а по-нататъкъ ще четете, въ военното слѣдствено дѣло, че подполковникъ Кацаровъ не е далъ заповѣдъ — отрича това. Тукъ се казва още, че прѣди да се стрѣля на месо, най-напрѣдъ е имало стрѣлба въ въздуха. Азъ ще ви говоря по-нататъкъ, че това тоже не е вѣрно. „Стрѣля се единъ залпъ въ въздуха и непосредствено се стрѣля въ народа безогледно и продължително. Настава паника“ и пр. „Наизлѣзлитъ прѣди малко отъ скривалището си маже, жени и дѣца — мислейки, че всичко е свършено слѣдъ оттегляването на кавалерията — отново бѣгатъ и търсятъ спасение, но куршумитѣ ги прѣслѣд-

ватъ и ги намиратъ навсѣкѣдѣ: въ фурнитѣ, въ рибарницѣ, въ дворищата. Смъртъ се сѣе навсѣкѣдѣ; повече отъ десетина трупа сѣ натъркаляни и нѣколко десетки — ранени. Стрѣлбата продължава, насочена къмъ единични лица, които се показватъ отъ нѣкоя дупка или прѣзъ нѣкой прозорецъ и прѣстава само когато не се вижда вече никой живъ човѣкъ и когато куршумитѣ се привършватъ. Известно време слѣдъ стрѣлбата никой не се грижи за раненитѣ, по пристига генералъ Радко Димитриевъ, пристигатъ лица отъ парка и се даватъ разпореждания да се отнесатъ, както раненитѣ, така и убититѣ, въ държавната болница. Вѣстѣта за катастрофата се разнася бързо изъ цѣлия градъ.

„На този въпросъ Пошевъ, Кацаровъ и другитѣ разпитани военни лица сто що отговарятъ за причинитѣ на нападението:

„Първо, защото войската бѣше прѣдизвикана отъ народа, който хвърляше камъни и нарани нѣколко войника, и второ, защото войската биде застрашена отъ народа и имаше се опасностъ послѣдниятъ да я обезоръжи.“ По-нататѣкъ азъ ще кажа нѣколко думи по тия тѣхни показания. Но отъ какво говорятъ онѣзи, които сѣ близо и които сѣ присѣдствували на това мѣсто.

„Причинитѣ на прѣстѣпленieto“. Ето какъ единъ отъ свидѣтелитѣ, Тачевъ, изповѣдва и докладва, какво е видѣлъ за това, което е накарало пѣхотата да стрѣля: „Когато пристигнахъ, заедно съ ротата, която се спрѣ до кавалерията (свидѣтельтъ говори за момента слѣдъ атаката на кавалерията) обърнахъ се къмъ Кацарова и извикахъ: „Господинъ подполковникъ! Какво направихте? Срамъ ме е да извикамъ „Долу армията!“, защото въ нея три години служихъ“, но въ това време Пошевъ даваше вече команда за стрѣлба. Извикахъ му: „Пошевъ, стой, не стрѣлай, грѣхота е, само жени и дѣца сѣ!“ Пошевъ на-да-ли ме чу, защото имаше голѣми писъци и ридания отъ граждани, жени и дѣца най-вече; на Пошева отитѣ му бѣха червени като кръвъ и бѣше ужасенъ“.

Такива сѣ показанията, г. г. народни прѣдставители, за прѣдупрѣждението за стрѣлбата. И, най-сетнѣ, азъ ще ви прочета заключението на прокурора. То е слѣдното: (Чете)

„По всички тѣзи съображения и на основание чл. чл. 282 и 48 отъ углавното сѣдопроизводство, прокурорскитѣ паркетъ при Русенския окръженъ сѣдъ внася въ сѣщия сѣдъ слѣдственото дѣло № . . . 1910 г. съ заключение за прѣкрътяването му у насъ и за прѣпращането му г. прокурору при Русенския воененъ сѣдъ за възбуждане углавно прѣслѣждане срѣщу военнитѣ лица подполковникъ Кацаровъ, капитанъ Пошевъ и др.“

А. Димитровъ: Значи, споредъ сѣдебнитѣ власти, има виновници.

И. Хаджиевъ: Какво говорятъ по-нататѣкъ военнитѣ? Прѣдъ мене е заключението на военния прокуроръ, отъ което азъ ще направя само нѣкои извадки, безъ да го чета цѣлото, защото е много дълго.

„Какво е видѣлъ и разбралъ въ участѣка капитанъ Даневъ слѣдъ разбиването му? Като се разрешила тѣлпата, той отишълъ въ II полицейски участѣкъ — думата е за г. Данева — да се научи, какъ е станало отнемането на кадѣчето. Той намѣрилъ, че отъ участѣка е нѣмало слѣди отъ нѣкакво силно съпротивление. Само имало двѣ-три стѣкла отъ прозорцитѣ строшени, вижда се, отъ натискането на влѣзлитѣ вѣтрѣ. Само старшиятъ стражаръ е билъ леко раненъ. На въпроса му: какъ е станало, че отнели кадѣчето, както приставитѣ Петковъ, така и стражаритѣ отговорили, че не могли да се съпротивляватъ противъ тѣлпата. Когато сѣщиятъ ги запиталъ, защо не употрѣбили орѣжиие, приста-

вѣтъ Петковъ отговорилъ, че искалъ разрѣшение отъ окръжния управителъ да стрѣля, но не му се разрѣшило“. Има насилие на участѣка, има излѣчено кадѣче, обаче офицеритѣ, които отиватъ да прѣгледатъ това, намиратъ, че никакви слѣди отъ насилие не се забѣлѣзватъ или има такива малки слѣди, за които не може даже да се каже, че сѣ насилие. За да се освѣтли по-добрѣ тоя въпросъ, той пита тамъ пристава, а така сѣщо и стражаритѣ: „Ако е имало насилие, защо не употрѣбихте орѣжиие?“ Отговаря му се: „Затуй, защото нѣмаме заповѣдъ“.

Г. г. народни прѣдставители! За да бжде въ това отношение работата по-ясна, азъ ще ви прочета нѣколко думи отъ това, което казва самъ Петковъ и отъ което се разбира много добрѣ, защо не се стрѣляло. (Чете) „Въпрѣки това категорично негово заявление, въ 7 ч. 30 м. замѣстникъ-градоначалникътъ Арnaudовъ — това сѣ думи на Петкова — отишълъ въ участѣка ми и казалъ на старшия стражаръ Стоянъ Кожухаровъ: „Иди и ревизирай поставенитѣ прѣдъ турската кѣща стражари. Що имъ кажешъ, че ако прѣзъ нощта нѣкаква тѣлпата отъ бѣлгари се опита да грабне Саафетъ, тѣ да се прѣсторятъ на заспали и да не се противопоставятъ на тѣлпата. Ако на втория денъ приставитѣ ги прѣдстави за наказание, азъ ще ги глобя и тримата съ по 5 л. и ще платя азъ самъ глобитѣ имъ. Иди и свърши сега всичко това“.

Е. Начевъ: Кой говори това?

И. Хаджиевъ: Това говори приставитѣ Петковъ. Той праща трима стражари около кѣщата на Саафетъ, за да запазятъ момичето, както да не бжде грабнато отъ тѣлпата, така сѣщо и родителитѣ да не правятъ нѣкакво насилие надъ него — да го биятъ или изтезаватъ. Въ това време замѣстникъ-градоначалникътъ, който е билъ Арnaudовъ, отива и казва на старшия стражаръ, за когото ви казахъ, да отиде при стражаритѣ, които се намиратъ на поста и да имъ каже: „Тая вечеръ може да дойде нѣкоя тѣлпата да насили кѣщата, но вие се прѣсторете на заспали. Ако утрѣ приставитѣ Петковъ — който не е билъ съгласенъ съ него по тая работа и който искалъ да изпѣлни, разумѣва се, закона и прѣдписанието на този законъ — ви прѣдстави на глоба, азъ ви обѣщавамъ да ви платя глобата; ще ви глобятъ по петъ лева и при това азъ самъ ще платя тази глоба“. Като съпоставите това съ думитѣ на Петкова, които той е казалъ или съ неговия отговоръ на капитанъ Данева, вие ще разберете сега, защо не е стрѣляно, когато тѣлпата е отишла да нападне участѣка.

А. Димитровъ: И защо сѣ държани рѣчи въ участѣка.

И. Хаджиевъ: Военнитѣ изкарватъ, че нѣма нужда отъ войска. Ето какво се казва за туй: (Чете) „На 28 февруарий е имало налице повече отъ 50 души стражари, които той е могълъ да повика своеврѣменно още въ 10 $\frac{1}{2}$ ч., та тогава при тая сила, 50 души въорѣжени стражари, поставени да охраняватъ участѣка, не би се явила нужда отъ викане войска за съдѣйствиe“.

„Конната и пѣша полицейска стража, при пълно боево снаряжение, съ пушки, револвери и саби, при изпълнение службата си, за запазване поста си, при конвоиране арестанти и при нападения отъ подобенъ характеръ, като това на 28 февруарий, е въорѣжена сила таквазъ, каквато е и войската, може да дѣйствува съгласно закона тѣй, както и войската, и само когато е недостатъчна по количество, при евентуаленъ случай може да бжде замѣнена съ войска,

„Въ настоящия случай“ — казва военният прокурор — както се казва по-горѣ — „тя е била толкова, колкото и пѣхотната рота, и, слѣдователно, е могла да запази поста си, а по тоя начинъ щѣше да изпълни дълга си и да прѣдотврати събитията, които станаха по-късно слѣдъ обѣдъ въ 3 ч.“

Когато става дума за войската, става едно съобщение, което, както видѣхте, споменава и прокурорътъ на гражданскитѣ съдебни власти, а казано е и тукъ. Въ това съобщение какво става? (Чете) „Капитанъ Даневъ, повтарямъ това още единъ пътъ, като влизалъ въ окръжното управление и доложилъ това, което видѣлъ при участъка, окръжниятъ управителъ отишълъ въ стаята на секретаря и по телефона съобщилъ на г. министра за разбиването на участъка и за отнемането на кадѣнчето. Като се върналъ въ кабинета си, генералъ-майоръ Сираковъ го запиталъ: „Какво казаха?“, на което окръжниятъ управителъ казалъ: „Калай, калай“. Понеже окръжниятъ управителъ на 28 февруарий т. г. е говорилъ съ София по телефона пръвъ пътъ отъ 11 ч. 38 м. до 11 ч. 41 м. и този разговоръ не е могълъ да бѣде за друго, освѣнъ докладъ на г. министра за отнемането на кадѣнчето, защото вториятъ пътъ окръжниятъ управителъ е говорилъ съ София отъ 2 ч. 5 м. до 2 ч. 10 м. . . .“ Това обстоятелство е важно да се отбѣлжи, защото тукъ се явява, както се видѣте по-нататъкъ, окръжниятъ управителъ и отказва да е доложилъ на г. министра за съобщението, което е направено, и за рѣшението, взето между него отъ една страна и генералъ Сираковъ отъ друга. Окръжниятъ управителъ, види се, да спаси кожата на своя министъръ, отрича да е долагалъ за това взето рѣшение, което се състои въ слѣдното: отъ онова, което приставътъ и капитанъ Даневъ сж видѣли въ тѣлпата около кѣщата, дѣто сж ходили да взематъ кадѣнчето, дошло се до заключение, че нѣма нужда въ тоя моментъ да се праща войска, защото тѣлпата е раздражена и улилата е пълна съ хора, та ако се прати войска въ тоя моментъ, възможно е да станатъ кръвопролития, да станатъ нежелателни случки. (Чете) „Отъ съобщението между началника на гарнизона и окръжния управителъ дошло се е до заключение, че никакво рѣшение не може да се вземе, понеже пѣматъ свѣдѣния, дѣ е Саафетъ, дѣ е тѣлпата и какво тя прави. Нѣмалъ сж свѣдѣния и не сж могли да ги иматъ, защото, слѣдъ разбиването на участъка, стражаритъ сж останали тамъ и началникътъ имъ, приставътъ Петковъ, не имъ е вмѣнилъ и заповѣдалъ да слѣдятъ тѣлпата, дѣ ще мине, какво ще прави и пр.“ Ето защо, като не знаели, кѣдѣ е тѣлпата, понеже тя, ако е имало още отъ нея слѣди, се е смѣсила съ народа; отъ друга страна, като виждатъ, както ви казахъ по-напрѣдъ, че улицата е пълна съ народъ, излизалъ да се весели; отъ трета страна, като не знаатъ, кѣдѣ се намира Саафетъ — при съобщенията, които сж направили, началникътъ на гарнизона казалъ на окръжния управителъ: (Чете) „Да доложи на г. министра, че сега обстановката, слѣдъ доклада на патраула, е измѣнена, та, ако може, да не се иска съдѣйствие и да не се изпраща войска за едно кадѣнче, което може, като се разотиде и разложи тѣлпата, до вечерта да се вземе тихо и мирно прѣзъ нощта. Окръжниятъ управителъ, както твърди въ своитѣ показания, не си спомня, дали генералъ Сираковъ е изказалъ такова мнѣние, но съ положителностъ твърди, че на г. министра не е докладвалъ за измѣнение на обстановката“. Както ви казахъ и по-прѣди, окръжниятъ управителъ не си спомня, отъ една страна, за съобщението, за рѣшението, взето между него и команданта; отъ друга страна, той твърди съ положителностъ, че не е докладвалъ на г. министра за измѣнение на обстановката. Обаче, като съпоставите врѣмето — първото говорене въ 1 ч. и 30 м., второто говорене въ 2 ч. 05 м.

— и съ дадената въ тоя промежутъкъ заповѣдъ за войска — по-прѣди се е съгласилъ съ окръжния управителъ да не се прати войска, а послѣ иска това настоятелно — вие ще разберете, че тая заповѣдъ е дадена по телефона. Сега, понеже иска да спаси положението на г. министра, окръжниятъ управителъ отказва да е донелъ свѣдѣнието на г. министра, че такова и такова съобщение се е взело между него и военниятъ.

Ще отиватъ да търсятъ кадѣнчето, ще пращатъ войска, ще отидатъ да разпрѣснатъ тѣлпата; но никой не знае, кѣдѣ е кадѣнчето. Това тоже трѣбва да се отбѣлжи.

Получава се вече заповѣдъ отъ София, както ви казахъ, по телефона, окръжниятъ управителъ настоятелно иска войска и съгласяватъ се да му дадатъ тази войска. Назначава се за командиръ на ескадрона подполковникъ Кацаровъ и му се дава слѣдната заповѣдъ: (Чете) „Слѣдъ това запиталъ началника на гарнизона:“ — думата е за подполковникъ Кацаровъ — „ако тѣлпата не се подчини на неговото искане, да употреби ли оржие“. Началникътъ на гарнизона му е отговорилъ: „Разбира се, войската не трѣбва да се показва и да дѣйствува мекушаво. Ако се яви нужда, ще дѣйствувате съ сила и съ оржие“. Войската се явява и се захватватъ отъ страна на тѣлпата додોકания и хокания, а казано е още тукъ, че имало и хвърляне на камъни.

Какво говорятъ свидѣтелскитѣ показания? Свидѣтельтъ Юрданъ Петровъ казва, че е отишълъ да прѣдупрѣди въ кѣщата на Стефанова, че е трѣбвала вече кавалерията. Думата, г. г. народни прѣдставители, тукъ е, че будто-би хората сж отишли въ кѣщата на Стефанова да прѣдупрѣдятъ Саафетъ да бѣга отъ тамъ. Споредъ едни показания, е отишълъ единъ, а споредъ други — двама. По нападението на кавалерията единъ свидѣтель на стр. 233 отъ дѣлото казва: (Чете) „Бѣхъ на три-четири крачки до кафене „Солунъ“. Току-що пристигаше кавалерията по Александровска улица, видѣхъ, че хората отъ хорото дойдоха до тротоара на улица Александровска, дѣто имаше много хора“. Вторъ единъ свидѣтель казва: (Чете) „Бѣхъ на хорото. Слѣдъ врѣме, хорото се развали и хората трѣгнаха къмъ касапницитѣ; не разбрахъ защо, на тази страна трѣгна тѣлпата. Измежду хората чухъ, че единъ извика: „Нѣма да се даваме на турцитѣ.“ — Отбѣлжете, че между тѣлпата, между хората, между русенскитѣ граждани се носѣха слухове, че турцитѣ прѣзъ нощта щѣли будто-би да отидатъ да нападнатъ българитѣ, а така сѣщо да нападнатъ участъка, да взематъ момичето и да го прѣдадатъ на бащата — това, което направилъ тѣлпата; но понеже сега това е извършено, турцитѣ, за да си отмѣстятъ, ще нападнатъ българитѣ. Сега, можете да смѣтнете, че такъвъ единъ гласъ, какъвто се чулъ споредъ свидѣтелскитѣ показания, се дължи на това, че този, който извикалъ, е помислилъ, че не кавалерия иде, а идатъ турци, и извиква въ тѣлпата: „Нѣма да се боите отъ турцитѣ.“ — (Чете) „Свидѣтельтъ на стр. 28 отъ дѣло № 46, между другото казва: „Бѣхъ застаналъ при кафене „Солунъ“. Кавалерията се нареди на главната улица прѣдъ касапницитѣ и една тѣлпа отъ къмъ Цони пиваща дойде до кафене „Солунъ“, прѣдъ която единъ чорбѣ, когото не познавамъ, махаше съ рѣжа къмъ тѣлпата да върви“. Всички тѣзи показания сж насочени, за да могатъ да докажатъ, че тѣлпата е прѣдизвикала кавалерията, че тѣлпата е прѣдизвикала войската.

Сжщата ли е тѣлпата, за която се говори? Вие чухте, какво говори гражданскитъ прокуроръ. Сега военниятъ прокуроръ говори слѣдното: (Чете) „Тия 250—300 души“ — говори се за тѣлпата — „сж сжщитѣ, които още сутринта отъ Руменчевата кръчма съ музика отидоха въ участъка, сжщитѣ които при-

видно покани Владимиръ Тжпанковъ — който е билъ ужъ прѣдводителъ на тълпата — „на хорото ужъ да си отидатъ, но да бждатъ на прѣкъ. Тѣ останаха докрай на поста си на прѣкъ и изиграха своята роля твърдѣ смѣло, хитро и сполучливо“. Значи, военниятъ прокуроръ твърди, че тази тълпа се е впуснала между народа, раздвижила е тоя народъ, за да посрѣщне кавалерията по тоя начинъ, както е казано.

Има ли прѣдупрѣждение? Вие чухте, че приставътъ Петковъ казва, че никакво прѣдупрѣждение въ такава смисълъ не е имало и че той е билъ близо до самия Кацаровъ, но не е чулъ прѣдупрѣждение. Какво говори за това военниятъ прокуроръ? Той казва, че щомъ се явява войската, съ дюдюкания и посрѣщнаха и подполковникъ Кацаровъ „лично, като видѣлъ и чулъ сжщитѣ викове, обиди и демонстрации, че продължаватъ въ още по-голямъ размѣръ, въпрѣки прѣдупрѣждението му въ продължение на една-две минути, е билъ принуденъ да употреби сила, като втурва кавалерията съ силенъ ходъ въ тѣхъ съ цѣлъ да я разпрѣсне“. Значи, щомъ се явява войската, явява се тълпата насрѣща и съ своитѣ дюдюкания и хокания и само тогава подполковникъ Кацаровъ командува да се почне атаката. Какво казва правилникътъ — кога се вика въоръжена сила? Тамъ въ § 11 е казано, че слѣдъ като се изчерпатъ други всички възможни и зависящи отъ началника срѣдства за омиротворение, само тогава той може да почне да дѣйствува съ оръжие, като опрѣдѣли и врѣмето, кога, въ кой моментъ да почне да дѣйствува съ оръжие. Прѣди тоя моментъ, той е длъженъ да прѣдупрѣди тълпата по начинъ, указанъ въ § 12 — съ трѣба, барабанъ или по другъ нѣкакъвъ условенъ начинъ. Значи, прѣди войската да почне каквато да е атака въ даденъ моментъ, когато е повикана на помощъ да разпрѣсва тълпа или за друго, трѣбва да даде такъвъ знакъ, щото да бжде чутъ, да бжде забѣлѣзанъ отъ всички, единъ знакъ, който дѣйствително може да се смѣтне като прѣдупрѣдителенъ знакъ. А такава нѣщо, както виждате отъ слѣдственитѣ дѣла, нѣма.

Ще видите тукъ, че войската дѣйствува. Военнитѣ отричатъ, че имало каквото и да било съчене; обаче фактъ е, че се явяватъ жертви, които сж отъ шашки — едни сж съчени по главата, други сж промушени въ гърдитѣ. Слѣдствието, обаче, казва: (Чете) „И наистина, ако се допусне за минутка, че на взвода бѣ заповѣдано да атакува и съче съ шашкитѣ, то още въ първия моментъ на хвърлянето въ тая гъста маса отъ хора трѣбвало да има нѣколко десетки души съсѣчени мъртви и други ранени. Слѣдствието, обаче, е установило положително и категорично, че на площада сж паднали съсѣчени и ранени всичко петъ души отъ шашка и трима други въ разнитѣ улици слѣдъ 3¹/₂—4 ч. вечерята.“ Хемъ нѣма съ шашки съчени, хемъ има ранени съ шашки, хемъ има убити и промушени съ шашки. Това бѣше за кавалерията — нападатъ, но отричатъ да има съчене, обаче не може да се отрече фактътъ, че има убити, както казахъ.

Сега пъкъ да видимъ, какво прави пѣхотата. (Чете) „Ето защо изтъква до очевидностъ отговоритѣ, че не е било прѣдизвикано множеството при площада, слѣдователно, неговото поведение е осждително, неговото пасивно и активно прѣпятствование и нападение на войската е прѣстѣпление и съ нищо въобще не могатъ да бждатъ оправдани тия му прѣстѣпни дѣйствия“. Пѣхотата, казано е тукъ, прѣди да започне да стрѣля, тоже прави едно прѣдупрѣждение, като стрѣля единъ пъкъ въ въздуха и слѣдъ това вече на масата — азъ ще говоря по тоя случай по-нататѣкъ. Говорено е, че пѣхотата е била нападната съ камъни, както и кавалерията, обаче тукъ прокурорътъ казва, че не е могло да се намѣрятъ камъни и не могатъ да знаятъ, кой е прибралъ тѣзи камъни

отъ площада. Значи, когато отиватъ да търсятъ има ли нахвърляни камъни, съ които сж били нападнати войницитѣ, било отъ пѣхотата или отъ кавалерията, такива камъни не сж намѣрени.

Казахъ ви, че подполковникъ Кацаровъ отрича да е далъ каква и да е заповѣдъ на капитанъ Пошева за стрѣлба. Това ще видите въ самитѣ негови показания: (Чете) „Въ тоя моментъ подполковникъ Кацаровъ е далъ заповѣдъ капитану Пошеву да стрѣля въ тълпата. Подполковникъ Кацаровъ въ показанията си казва, че не е давалъ такава заповѣдъ, но че ротата е стрѣляла въ тоя моментъ по заповѣдъ на капитанъ Пошева.“ Както виждате, Пошевъ се извинява, че му е дадена заповѣдъ, а Кацаровъ казва, че не му е далъ такава заповѣдъ.

Това е накратко казаното отъ военния прокуроръ. Неговото заключение, г. г. народни прѣдставители, е слѣдното: (Чете) „1. Че войската, повикана отъ административнитѣ власти на 28 февруарий т. г. подъ командата на подполковникъ Кацаровъ, когато е отишла на площада при касаниитѣ да прѣсне тълпата, посочена ѝ отъ прѣдставителя на окръжния управителъ, е била нападната съ камъни, револверни изстрѣли и пр., но намѣри се само единъ револверъ, въ който липсваше единъ патронъ, а експертизата се произнесе, че този патронъ е билъ изстрѣлянъ прѣди 15 дена. (Чете) „2. Че употребеното хладно и огнестрѣлно оръжие отъ нея противъ нападателитѣ — тълпата, съгласно § 13 отъ правилника за съдѣйствието, което войската дава на гражданскитѣ власти въ свръзка съ чл. чл. 68 пунктъ 4 и 72 отъ военно-наказателния законъ е законно. Прочее, началникътъ на отряда, въ случая подполковникъ Кацаровъ, не може да бжде углавно отговоренъ, защото употреблението на оръжие отъ войската, която е командувалъ, е законно и не наказуемо. 3. Кolkото се отнася до дѣйствиата на административнитѣ власти, тѣхната оцѣнка и углавна отговорностъ това сж въпроси вънъ отъ сферата на моята компетентностъ. За тѣхъ се е произнесълъ вече единствено компетентниятъ граждански съдъ.“

Както виждате, въ заключението на прокурора на гражданскитѣ сждебни власти е казано, че виновни сж капитанъ Пошевъ, подполковникъ Кацаровъ и другитѣ военни, а въ заключението си военниятъ прокуроръ намира, че тѣ сж невинни, понеже тѣ сж дѣйствували съгласно правилника, съгласно наредбитѣ за такъвъ случай. Що се отнася до гражданскитѣ власти, той вече не говори онова, което говори прокурорътъ отъ гражданскитѣ сждебни власти, той не вини никого, но той прѣдава съ общи думи: има ли виновни, нѣма ли виновни между административнитѣ чиновници, тя не е моя работа, нито е отъ моя компетентностъ.

Това сж, г. г. народни прѣдставители, заключенията накратко и всички ония показания отъ едната и другата страни, извадени, взети отъ слѣдственитѣ власти, както отъ военния, така сжщо и отъ гражданския прокуроръ.

Когато стана това дѣяние азъ, г. Стамболийски отъ земеделската група и г. Диню Рашевъ, тоже отъ тая група, отидохме да видимъ на самото мѣсто, какво е станало, и да разберемъ работата, както си е. Какво говори за тоя моментъ нашата анкета, ако така може да се каже? Ние отидохме и искаме да научимъ отблизо, какъ стои работата. Нѣма съмнѣние, че трѣбва да изпитаме нѣкои личности, да отидеме на мѣстото да разпитаме незаинтересовани личности отъ разни съсловия, за да можемъ да се добереме до истината. Азъ още на врѣмето изнесохъ това, което видѣхме, което чухме, за да иматъ възможностъ онѣзи, които сж заинтересовани, или да го опровергаватъ, или пъкъ да разпитатъ посоченитѣ лица. Разпитани ли сж или не, не зная; ние, обаче, изпитахме нѣколко личности, между които на първо мѣсто нѣкой си Иванъ Лѣсовъ, отъ чието показание се

вижда добръ, дѣ е стояла пѣхотата. Неговиятъ дюжипъ се намира задъ мѣстото, къдѣто е била пѣхотата. (Чете) „Народътъ, каза ни той, бѣ излѣзълъ едни да купуватъ сладкиши, халва, портокали; за заговѣзни, други да гледатъ маскитѣ, които прѣзъ това врѣме минавали изъ улицата. Кавалерията дохажда по главната улица и безъ всѣко прѣдупрѣждение, изважда шашкитѣ (по команда отъ офицера) и се спуска върху народа по улицата и направо къмъ къщата, къдѣто била сватбата, на улицата, прѣдъ която хоро играло. Тѣлпата се изпокрива бѣгомъ, кой къдѣ сvari, кавалерията се връща да догонш останалитѣ и тогава оттукъ-оттамъ почнали да дюдокатъ и хвърлятъ нѣкои камъни.“ Почти сѣщото казва и Маринъ Драгичевъ, 70-годишенъ старецъ, Самоилъ Калтакчиевъ, 35-годишенъ, и К. Илиевъ, 18—19-годишенъ; първиятъ е брашнарь, вторитѣ сж касани. Тѣ сж били въ дюжипитѣ си близо до къщата на Стефанова и на улицата, къдѣто играло хорото. Сийка Николова, жена на тютюнджия, който търгува въ бутката, що е на площада, дѣто става стрѣлбата, тоже говори сѣщото нѣщо. Ние, слѣдъ като изпитахме тѣзи хора, отидохме въ болницата да видимъ и тамъ какво е, да можемъ да изпитаме нѣкои отъ онѣзи, които сж ранени и които, пѣма съмнѣниѣ, сж били на мѣстото и сж видѣли най-добръ това, което е станало. (Чете) „Въ първата стая, въ която ни въведе“ — надзорникътъ — „една неприятна миризма, примѣсена съ вони отъ ранитѣ, ни задуши. Охкании и дълбоки въздишки пѣлѣха стаята. Тукъ бѣха всички доктори, които прѣвръзваха болнитѣ. Това бѣ дѣйствителна гробница, въ която лежеха и гаснѣха постепенно полуживи човѣшки същества“ — гробница, която не е като опази на Мантова, която г. Теодоровъ бѣше извъобразилъ или изфантазиралъ — не мога да кажа, може-би има вѣрни работи — но гробница, наречена „Такева гробница“. (Чете) „Кой съ промушени гърди, кой съ процѣпена глава, охкати и се мжчатъ просто адски — ужасъ и трепетъ ни обзема! Посѣтихме леглата на всички, спрѣхме се само на нѣколцина и ги разпитахме — всички не, защото едни бѣха въ агония, а други тѣй немощни, че дума не сж въ състояние да проговорятъ: 1. Григоръ Тодоракевъ отъ Горна-Орѣховица, 32-годишенъ, раненъ въ слабинитѣ; 2. Василъ Ив. Поповъ отъ Русе, раненъ въ крака; 3. Симеонъ Кожухаровъ, 50-годишенъ, раненъ съ шашка въ главата; 4. Георги Мариновъ отъ Лѣсковецъ, 29-годишенъ, раненъ на три мѣста — двѣ въ крака и едно въ гърдитѣ. Първитѣ двама говорѣха, четвъртиятъ разправя, че стоялъ при една фурна на мѣстото, къдѣто е стрѣляно. Разправя онова, което и изпитанитѣ отъ насъ по-прѣди. Радка Димитриевъ видѣлъ тамъ. Слѣдъ като дошълъ, още два-три залпа били дадени и ранени мнозина; 5. Папа Михаилъ Стеревъ отъ Русе, 23-годишенъ, раненъ въ бѣбрека. Кавалерията и другата войска дошли въ 2½—3 ч. и тогава е била стрѣлбата.“

Ние отидохме и въ други стая, г. г. народни прѣдставители, къдѣто лежеха още много болни и ранени, но не можахме да продължаваме да разпитваме — едно, че не можеше да се търпи, и друго, че тѣзи хора бѣха повечето въ агония, едвамъ се държаха, не можешъ нито да стоишъ, нито да ги питашъ. Но за напѣтѣ свѣдѣния, за онова, което ни трѣбваше, ние можахме отъ изпитанитѣ да се удостоверимъ за станалото. И какво намѣрихме въ сѣшпостъ?

Г. г. народни прѣдставители! Никаква тѣлпа, за каквато ни говориха както г. министъръ Такевъ снощи, така сѣщо и г. Малиновъ, за която казваха, че била тѣлпа, прѣдвождана отъ нѣкой си съдържателъ на публиченъ домъ. За тѣлпа въ такъвъ случай тукъ и дума не може да стане. Вие чухте много добръ и г. министъръ Мушанова снощи. Той бѣше

правъ, когато говори само това, че туй е едно празненство въ този денъ, въ който цѣлѣниятъ градъ се весели. И наистина тѣлпата, за която е дума, се е била прѣснала много отъ рано. Не казвамъ, че може да е имало нѣкои хора отъ нея, но това не значи, че е била цѣла тѣлпа, при такова настроение, така слушена, така нагодена, както тя именно е замислила да отнеме кадѣчето, да го прѣдаде или задържи у Стефанова. Туй е споредъ показанията на всички почти, безъ разлика на партии, ако щете, и безъ разлика на съсловия. Това сж били хора, които бѣха излѣзли въ тоя моментъ да се разхождатъ, да видятъ маскитѣ, и хора, които сж били съвършено неприятели къмъ тѣлпата. Даже въ хорото, което е играло прѣдъ къщата на Стефанова, тоже не е имало отъ тѣлпата, а повечето сж били младежи, момчета и момичета. Такава е била тѣлпата, за която тукъ е думата. Ние намѣрихме между раненитѣ единъ младежъ, който е билъ войникъ; комисията се произнесла, че трѣбва да се уволни, и той въ тоя денъ си свалилъ дрехитѣ и ги носилъ въ казармата да ги прѣдаде; той бѣше раненъ. Ние намѣрихме хора, които сж отишли да си купятъ разни сладкиши; ние намѣрихме хора, които сж отивали на разходка; ние намѣрихме хора даже, които не сж знаели за опази афера, хора отъ долния или горния край на града; ние намѣрихме хора, които разпитвахме и които съвършено не знаеха, що е станало съ тая работа.

А. Стамболийски: И защо сж ги пушкали.

И. Хаджиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Тѣлпата като не е била сѣщата, разстрѣлянитѣ хора като сж съвършено невинни хора, които сж били излѣзли не съ нѣкакво зло намѣрение, ами да се разхождатъ, нашето правителство излѣзе и ни казва, че виновни сж — кои? умрѣлитѣ. Умрѣлитѣ сж виновни, г. г. народни прѣдставители. Гражданската сѣдебна властъ намира вината въ военнитѣ, а военната сѣдебна властъ намира, че тѣ сж невинни. Ние трѣбва да кажемъ като турчина: „юленъ кабахатъ“.

Г. г. народни прѣдставители! Да-ли това е една „грѣшка“, да-ли това е една човѣшка касапница, да-ли това е едно злодѣяние, кой както ще тѣй да го вземе, но едно нѣщо трѣбва да се установи тукъ; трѣбва да се установи въ тая ограда онова, което не можа да се установи вѣнъ, въ сѣдилищата, военни и граждански. Кой е виновникътъ на тази работа и трѣбва ли този виновникъ да остане ненаказанъ? Споредъ мене, при такова едно злодѣяние не може да нѣма виновникъ, па не само споредъ мене, но и споредъ всички, това не може. Снощи г. Мушановъ искаше да обясни, че такива работи се случватъ; той ни приведе какво е станало въ Италия съ землетресението; каза ни, че може нѣкоя саксия да падне и да убие нѣкого, може нѣкаква фаталностъ отъ нѣкъдѣ да се случи. Сж такава една грѣшка, сж такава една фаталностъ и г. Данаиловъ искаше да обвие това грозно дѣяние въ Русе, само и само да изкара, че нѣма виновни, освѣнъ онѣзи, които сж умрѣли. Азъ смѣтамъ, че за честъта на парламента такива работи не бива да ставатъ, че за честъта на самото правителство то не само не бива да кажемъ, че това е грѣшка, не само не бива да кажемъ, че това е фаталностъ нѣкаква, ами, напротивъ, трѣбва да потърси и да е потърсило досега виновнитѣ и да ги тури на подобающето имъ мѣсто. Защото, г. г. народни прѣдставители, когато има 30 души умрѣли и 50—100 души ранени, мнозина отъ които ще останатъ сакасти, това не е дѣяние, което трѣбва да ги мисиме съ една грѣшка или съ една фаталностъ, и да гледаме само и само да го прикриемъ, за да не потърсимъ виновнитѣ. Азъ смѣтамъ, че не само има виновни, но има виновни, които дѣйствително трѣб-

ваше да отговарят и трѣбва да отговарят за тия свои дѣла. Г. окръжният управител иска да извини г. министра на вътрѣшнитѣ работи, като казва, че той не му е доложилъ, какво било се взело рѣшение между него отъ една страна и военнитѣ отъ друга страна, че въ тоя моментъ войска не бива да се праща въ това мѣсто, кждѣто е билъ събранъ тоя народъ. Отъ друга страна, азъ виждамъ, че представятъ Петковъ ни казва, какво замѣстникътъ на градоначалника, Арnaudовъ, казалъ на старшията прѣзъ вечерта да отиде да каже на стражаритѣ, поставени да пазятъ къщата на Саафетъ, че ако нѣкоя тѣлна дойде, тѣ да се направятъ на заспали и утрѣ, ако има наказание, то ще бѣде съвършено малко, глоба 5 л., и че тѣзи 5 л., съ които ще бѣдатъ наказани, ще ги плати Арnaudовъ. Вие виждате друго още едно обстоятелство — че тѣлната отива, насилва участъка и стражаритѣ съ пристава стоятъ тамъ, а заповѣдитѣ, които се искатъ отъ окръжния управител, сѣ тѣй нагодени, щото единъ, видѣ тѣлната да може да вземе кадѣнчето, да си отиде отъ тамъ и да остане и вълкътъ ситъ, и агнето цѣло. Какъ е възможно да се насилва участъкъ, прѣдъ който има стража, въ който има стражари, и тия стражари да стоятъ спокойно, да не употребятъ оръжие и слѣдъ това всичко да бѣде пакъ мирно и тихо? Азъ смѣтамъ, че тази постѣпка не о току-така случайна, за да се насилва по тоя начинъ или по-добрѣ да се влѣзе въ участъка, за да се вземе кадѣнчето и да се изведе. Тукъ има нѣщо отъ порано нагодено и именно това отъ по-рано нагодено нѣщо е съблзанило или по-добрѣ насърчило тѣлната, за да може и на другия денъ, ако стане нужда да се яви войска срѣщу нея, тя да мисли, че ако вчера стражаритѣ не стрѣляха, ако вчера полицията не употребѣи оръжие, отдѣ накѣдѣ войската днесъ ще употребѣи оръжие. Като виждате, властѣта сама дава поводъ съ своята постѣпка, властѣта сама прѣдразполага, тя сама насърчава тѣлната, и ако дѣйствително може да се говори за една прѣстѣпна тѣлна, то нейнитѣ грѣхове трѣбва най-напрѣдъ да стоваримъ върху администрацията и слѣдъ това да търсимъ, доколко хората отъ тая тѣлна сѣ виновни и грѣшници.

Каква работа върши, за каква работа е нужна и потребна войската? Да намѣри кадѣнчето, да го вземе и да разпрѣсне тѣлната. Сполучва ли войската въ тая работа, изпълни ли войската своята задача? Нѣма такова нѣщо. Кадѣнчето не само не се взема, но даже не го знаятъ кждѣ е. Тѣлната, оная тѣлна, която е виновна, не се наказва, защото тя не стои тамъ; и вие ще видите тукъ, въ слѣдственото дѣло, споредъ военнитѣ, че само трима отъ тая тѣлна има ранени и за тѣхъ не може съ положителностъ да се твърди, да-ли сѣ тѣ — само трима, отъ които единиятъ е билъ участвувалъ въ разбиването на участъка, а другиятъ е билъ участвувалъ, когато отишли прѣдъ къщата на Саафетъ. При една тѣлна отъ 250, 300 души, а споредъ донесенията на окръжния управител до г. министра на вътрѣшнитѣ работи, отъ 1.000 души, да мине прѣзъ нея кавалерия, да се стрѣлятъ 2—3—5—10 залпа и да има само единъ, двама, десетина души убити — това е най-добро доказателство, че тѣлната не е тя, че цѣлѣта, която се гони, не е постигната, защото кривъ пѣтъ се е взелъ за нейното прѣслѣждане. А главната задача на войската и полицията да отнеме Саафетъ и да я прѣдаде на родителитѣ ѝ не се постига; напротивъ, Саафетъ си остана при Стефанова. Защо е била тогава тая войска, защо е било нужно да отиде тя и да разстрѣлва невиннитѣ българи граждани въ Русе? Споредъ менъ, виновни сѣ: първо, най-близкитѣ административни власти, едно съ своята мекошавостъ, друго съ своитѣ хилави разпореждания, трето съ своята податливостъ или съ своята тактика по такъвъ начинъ, щото да насърчи тѣлната къмъ

прѣстѣпна дѣйностъ. Друго нѣщо: отъ войска, както виждате сами, не е имало нужда. Това потвърждаватъ и военнитѣ, това потвърждава и самиятъ Петковъ, представятъ. Сами се съвѣщаватъ заедно и намиратъ единъ модусъ помежду си, единъ модусъ, споредъ който да не се прати войска, а да се остави тѣлната да се нагуляе, да се остави тѣлната да се наиграе и когато дойде врѣме да се прѣсне, тихо и мирно да си отиде, да се вземе Саафетъ и да се прѣдаде на родителитѣ ѝ.

Д. Рашевъ: Недѣйте говори за тѣлна, защото тѣй оскърбяватъ населението. По-скоро може да се на- рече едно християнско веселие, понеже тия хора сѣ изпълнявали единъ обичай — туй е било срѣщу заговѣзници — и сѣ били много далечъ отъ тѣлната.

И. Хаджиевъ: Азъ мисля, че Вие, г. Диню Рашевъ, разбирате, какво, когато говоря за тѣлна, азъ поставямъ тая дума въ кавички. Това не е дума казана отъ мене, защото азъ ви казахъ прѣди малко, ще повторя и сега, че тукъ е стрѣляна не тѣлната, а стрѣлянъ е невиненъ народъ. Но нека си дойда на думата. Азъ ви казахъ, че на първо мѣсто самитѣ власти, най-близкитѣ административни власти сѣ най-напрѣдъ виновни. Вториятъ виновникъ е окръжниятъ управител, който е гладалъ прѣзъ прѣсти на тая работа или който много малко се е интересувалъ отъ тая работа или, ако се е интересувалъ, се е интересувалъ така, щото самъ не е счелъ за нужно да излѣзе да види каква е обстановката, а е чакалъ постоянно въ своя кабинетъ и е съобщавалъ това, което е чулъ или видѣлъ, на своя министъръ. Виновенъ е слѣдъ това онзи, който е далъ заповѣдъ за викане на войската, онзи, който е далъ заповѣдъ да се вземе „на всѣка цѣна“ момичето, да се разпрѣсне тѣлната и да се прѣдаде това момиче на родителитѣ му. Виновенъ е министърътъ на вътрѣшнитѣ работи г. Takeвъ.

Г. Takeвъ отрича да е далъ нѣкаква заповѣдъ по телефона или да е далъ друга заповѣдъ, освѣнъ телеграма, която носи подписа му. Излиза единъ човѣкъ и му казва, какво той е чулъ съ ушитѣ си, какъ тая заповѣдъ е дадена. Това е писмото на д-ръ Дарленски. Ето какво се говори тамъ — азъ нѣма да възпроизвеждамъ цѣлото писмо: (Чете)

„Ето, прочее, условията, при които чухъ прѣстѣпната заповѣдъ на министра на полицията и възпроизведена текстуално: въ недѣля на 28 февруарий въ 2 ч. безъ 10 минути“ — както виждате, по онова врѣме, когато окръжниятъ управител донася по телефона на г. министра, че тѣлната е разбила участъка и е грабнала кадѣнчето; врѣмето си сходя — „въ градското казино чакахъ котленската депутация на срѣща, опрѣдѣлена за 2 ч. точно, за да идемъ да се фотографираме и отъ тамъ — на банкета въ Княжево, даванъ въ честъ на г. Боева. Въ това врѣме отивамъ въ писоара и виждамъ Takeвъ, държащъ слушалката на телефона съ лѣвата си рѣка, обрнатъ въ профилъ къмъ писоара, слушащъ съ напѣгнато внимание, гледащъ къмъ земята и цѣлъ зачервенъ.

„Минахъ почти незабѣлъзано край него. Понеже телефонътъ на казиното непосредствено граничи съ писоара, отдѣленъ съ испанска стѣна, отъ него азъ можахъ да чуя всичко ясно. Слѣдъ малко Takeвъ заговори съ високъ, раздраженъ, натѣртенъ, заповѣднически гласъ:

„Азъ нѣма да търпя да се тѣпчатъ законитѣ въ царството, нѣма да позволя да се правятъ произволи. Употребете всички срѣдства, вземете кадѣнчето и го прѣдайте веднага на родителитѣ му. Васъ лично държа отговоренъ за неизпълнение заповѣдѣта ми, ще разпрѣснете тѣлната съ помощта на полицията. И ако има съпротивление, ще повикате на помощъ войска. Ще употребите оръжие и ще стрѣляте на месо. И... доста.“ И завъртя силно телефона,

Слѣдъ туй бърже излѣзе изъ коридора на писоара, като блъсна вратата.

„Азъ бѣхъ самъ и първото ми впечатлѣние бѣше, че Такевъ е пиянъ, но докато изговори, разбрахъ, че е силно енервиранъ.“

„Потресенъ отъ тая страшна заповѣдъ, веднага притърчахъ на масата си, кждѣто бѣха г. д-ръ Цвѣтанъ Радославовъ, Ив. Стефановъ, учители, Кеновъ и Владимировъ, директоръ, и имъ съобщихъ тая чудовишна заповѣдъ. Наблизо до писоара нѣмаше никой. До създната наша маса бѣха пожарникаритѣ отъ Унгария и по-нататъкъ колега д-ръ Ив. Михаловъ, комуто съобщихъ сжщо за заповѣдта. Слѣдъ това излѣзохъ въ градината, кждѣто бѣше се събрала депутацията, между които бѣха: г. г. Кр. Мирски, народенъ прѣдставителъ, професоръ Боевъ съ господарката си, подполковникъ Т. Томовъ, прѣдседателъ на студентския клубъ, и пр., на които съобщихъ чудото. Отидохме да се фотографираме, а г. Мирски слѣдъ това отиде къмъ 3 ч. къмъ Сьбранието, а вечерята кждѣ 6 ч. дойде въ Княжево на банкета.“

„Завърнахме се въ 8 ч. 30 м. въ София. Отидохъ въ дома на адвоката г. д-ръ Н. Петковъ, комуто съобщихъ за чудото въ присѣтствието на сѣмейството му.“

„Освѣнъ това, на третия денъ вечерята ме пита г. Януловъ да провѣри разказаното отъ мене. Слѣдъ изслушването ми, той прѣдъ нѣколцина каза, че направилъ денъ прѣди това справка прѣдъ окръжния управителъ и „поразително сжщото“ послѣдниятъ потвърдилъ, бѣха думитѣ на г. Януловъ. Това е знаелъ сжщо и Кр. Станчевъ по-рано. Сжщитѣ думи се потвърждаватъ и отъ извѣстно лице, демократъ, комуто единъ телефонистъ съобщилъ заповѣдта, и това лице е съобщило на други лица, на които ще съобщимъ имената, когато стане нужда.“

Г. г. народни прѣдставители! Такава заповѣдъ е издадена отъ г. министра на вжтрѣшнитѣ работи прѣди да почне стрѣлбата, прѣди да почне атаката къмъ невиннитѣ граждани въ Русе. Слѣдъ тая заповѣдъ вече и слѣдъ телеграфическата, която чухте, която — ако тая г. министъръ Такевъ отрича — не може да отрича и въ която е казано на всѣка цѣна да се вземе момичето и да се прѣдаде на родителитѣ му, явно става, кой може да бѣде виновникътъ на тази работа. Г. Такевъ държа до вчера окръжния управителъ; трѣбваше да дойде на негово мѣсто г. Мухановъ и да накара окръжния управителъ сега — кой знае, да-ли не само за лице — да си даде оставката. Отъ двѣтъ едно: или не заслужаватъ убийтитѣ никакво удовлетворение, или пъкъ между г. Такева и г. Златева има нѣщо, та затуй г. Такевъ не посмѣя да го уволни.

Г. г. народни прѣдставители! Заповѣдта на г. Такева, както телеграфическата; така сжщо и оная по телефона, изпълнението длъжноститѣ си отъ административнитѣ чиновници показва най-добръ, какъ е вървѣла тая работа и кои могатъ да бждатъ виновнитѣ. А най-добро доказателство за това е извършеното въ Русе. Ако съпоставите всички обстоятелства — първо, че нѣмало нужда войска да се вика; второ, че войската не е правила никаква прѣдупрѣждение; трето, че тя не е правила никаква разлика между оная тѣла, която е виновна, и невинния народъ — и като съпоставите слѣдъ това, какъ става всичката тая работа, освѣнъ че ще си създадете понятието, какъ е извършената работата, но ще разберете много добръ, кой е виновенъ за това.

Всѣлдетвие на туй, като смѣтамъ, че г. Такевъ съ своята заповѣдъ и неговитѣ подвѣдомствени чиновници съ изпълнението на тая заповѣдъ сж виновнитѣ хора — хората, които сж направили онака касапница, за която взаимно се обвиняватъ или, по-добръ, взаимно си хвърлятъ вина военнитѣ на гражданскитѣ власти или администрацията и админи-

страцията на военнитѣ, ако и мълкомъ, ако и безъ да го споменаватъ тѣ открито — прѣдъ видъ на туй, казвамъ, азъ направихъ на г. министра на външнитѣ работи и министъръ-президентъ слѣдното запитване: (Чете)

„1. Смѣта ли г. министъръ-президентътъ, че избитѣ 26 души“ — тѣ сж вече 30 — „и раненитѣ още толкозъ“ — не толкозъ, ами още повече, около стотина, споредъ послѣднитѣ ми свѣдѣния — „въ Русе на 28 февруарий н. г. невинни възрастни и дѣца български граждани е едно безподобно прѣстѣпление, за което прѣжитѣ виновници, физически и интелектуални, заслужаватъ най-строго наказание, което законитѣ въ страната опрѣдѣлятъ.“

„2. Ако това бѣ извършено отъ обикновени убийци и разбойници, властитѣ и респективнитѣ сдилища щѣха да изпълнятъ своята длъжностъ и съ това щѣше да се свърши всичко, за да удовлетвори и правда и законъ; но сжщо ли ще е, ако това е извършено отъ органитѣ на властта и по заповѣдъ на онзи най-висшъ държавенъ такъвъ — министърътъ на полицията — поставенъ да бди за най-справедливото изпълнение и приложение на законитѣ и разпорежданията въ страната, и въ пълна властъ на която се намира честта, имотътъ и животътъ на гражданитѣ въ тая страна?“

„3. Ако не, какво той, г. министъръ-президентътъ, е сторилъ, за да провѣри всичко онова, което отива кждѣ се лансира въ обвинение на бившия министъръ на вжтрѣшнитѣ работи, г. Такевъ, който се сочи за единствения най-главенъ виновникъ на това грозно дѣяние, и не намира ли за нужно да освѣтли върху тоя тѣй грозенъ общественъ скандалъ народното прѣдставителство?“

„4. Слѣдъ като общество, свидѣтели — присѣтвующи, вѣстници и журнали сочатъ съ такава достоверностъ за главенъ виновникъ бившия министъръ на вжтрѣшнитѣ работи — това, което не могатъ прикри и сѣдебнитѣ органи, само че го заобикалятъ, като се криятъ задъ своята некомпетентностъ да привличатъ и сѣдятъ министри — и слѣдъ като г. министъръ Такевъ нищо не стори да докаже своята невинностъ прѣдъ обществената свѣсть, не счита ли г. министъръ-президентътъ, че неговото (на г. Такева) мѣсто не е на червената маса, а другада?“

„5. Смѣната му отъ Министерството на вжтрѣшнитѣ работи въ това за министъръ на общественитѣ сгради, патищата и съобщенията не е ли, че и самъ г. министъръ-президентътъ, пъкъ и неговитѣ колеги-министри мълкомъ сж признали г. Такева за виновникъ, и, ако е така, смѣта ли г. министъръ-президентътъ, че това наказание е достатъчно, за да удовлетвори законитѣ, да изтрие съзнитѣ на десетки сѣмейства, да изкупи 50 невинни човѣшки жертви и да задоволи възмутеното обществено мнѣние, а така сжщо и политико-обществения моралъ, прокламиранъ тѣй високо отъ демократическото правителство при поемане на властта?“

„6. Тѣй разрѣшенъ тоя въпросъ за г. Такева, г. министъръ-президентътъ не счита ли, че той и цѣлото правителство се солидаризира съ г. Такева, слѣдователно, поема върху си всичката отговорностъ за извършеното русенско злодѣяние? Въ такъвъ случай, смѣта ли той, че едно правителство, което се е оросило (не казвамъ окъпало) въ невинна гражданска кръвъ, и то не по нѣкоя държавна необходимостъ, а чисто и просто отъ неумѣли разпоредби, което злосторство биде заклеймено отъ всички граждани въ редъ митинги, може спокойно и съ чиста държавническа свѣсть да седи на мѣстото си и да ръководи сѣдбинитѣ на тоя народъ, който отдавна е написалъ грозната му присѣда?“

А. Краевъ: Поддържате ли фразата, че правителството било оросено отъ невинна гражданска кръвъ?

И. Хаджиев: Това е начинъ на изразъ.

Н. Коцевъ: Я обяснете, кога има държавна необходимост за проливане на гражданска кръвъ?

П. Пешевъ: Г. Хаджиев! Не обръщайте внимание, слѣдвайте по-нататъкъ.

И. Хаджиев: Г. г. народни прѣдставители! Азъ смѣтамъ, че моето запитване трѣбва най-добъръ да освѣтли тукъ, прѣдъ почитаемото Народно събрание, и искамъ да чуя, какво г. министъръ-президентътъ ще каже по това; но, прѣди да свърша, азъ съмъ длъженъ да кажа още едно нѣщо — че г. министъръ Такевъ, както и г. министъръ-президентътъ и министърътъ на вътрѣшнитѣ работи г. Мушановъ, като искаха да извинятъ тая случка, да я омаловажатъ, нарекоха я грѣшка, нарекоха я по такъвъ единъ начинъ, щото излѣзе, че нѣма виновникъ. Азъ ще искамъ, ако наистина г. министъръ-президентътъ счита, че нѣма никой виновецъ или, по-точно, счита, че бившиятъ министъръ на вътрѣшнитѣ работи г. Такевъ не е виновецъ, да освѣтли тукъ Народното събрание, защо той трѣбваше да напусне Министерството на вътрѣшнитѣ работи и да заеме онова на жпшната и съобщенията? Още повече това трѣбва да направи г. министъръ-президентътъ, защото снощи — които отъ васъ бѣхте тукъ знаете — когато г. бившиятъ министъръ на вътрѣшнитѣ работи искаше да ликвидира съ Вътрѣшното министерство подъ неговото управление, ви каза и вне чухте, какъвъ билъ активътъ. Той изкара тукъ, че прѣзъ неговото управление на Министерството на вътрѣшнитѣ работи всичко въ това министерство е било водено, подтиквано по такъвъ начинъ, че е дало голѣма благодатъ въ България; той изкара голѣмъ активъ за Министерството на вътрѣшнитѣ работи, като спомена за измѣненіята въ избирателния законъ, като спомена за изборитѣ, като спомена за другитѣ внесени закони; съ една рѣчь, той изкара, че Министерството на вътрѣшнитѣ работи подъ неговото водителство, като шефъ на това министерство, има само активъ и нѣма никакъвъ пасивъ, или всичко онова, което му се смѣта за пасивъ, не е освѣнъ едни дреболни, грѣшки, които грѣшки сж ставали, ставатъ и ще ставатъ. Е добръ, ако наистина този активъ на г. Такова о такъвъ, то питамъ г. министъръ-президента да каже, каква нужда, каква необходима държавническа нужда е накарала да стане тая смѣна — дали подобъръ титуляръ ще се намѣри отъ този, който снощи чухте, какво е далъ прѣзъ своето министерствуване на България, като шефъ на това министерство. Азъ, обаче, ще настоявамъ на това, прѣди да изслушамъ г. министъръ-президента, че за мене и за обществото г. Такевъ още не е невиненъ, че той, напротивъ, е най-голѣмиятъ виновникъ, че въ онова врѣме, когато той е давалъ своитѣ заповѣди, направилъ го е — по какви съображения, не знамъ, но твърдѣ е възможно — понеже трѣбваше да се отива въ Цариградъ, понеже трѣбваше да бждатъ отношенията съ едноврѣмешния ни сюзеренъ добри, понеже трѣбваше да стане едно блѣсково посрѣщане, понеже трѣбваше да се взематъ ордени отъ Турция, понеже трѣбваше съ декорации да се върнемъ и да покажемъ на българския народъ, че ние сме въ отлични отношения съ нашата съсѣдка Турция. Казвамъ, че г. министърътъ на вътрѣшнитѣ работи тогава е искалъ дѣйствително да покаже, че той, който едно врѣме ни говорѣше противъ държавнитѣ глави, противъ декорациитѣ и пр., противъ посрѣщания и ходения насамъ-нататъкъ, днеска не е такъвъ, че той днеска е измѣнилъ своето поведение и че той днеска е plus royaliste, que le roi même. Трѣбваше да се приготви добъръ пѣть, защото, инакъ, той не можеше да докаже своята прѣданостъ къмъ оногава, когато въ продължение на редъ години псуваше отъ тая

трибуна. Смѣтамъ, че въ свръзка съ това е, дѣто е далъ такива наставления, за да се отнеме кадѣнчето не само „на всѣка цѣна“, ами ако е нужно да се мине и прѣзъ човѣшки жертви. Това отъ една страна; а отъ друга страна, неговитѣ органи, понеже смѣсили работата съ нѣкакъвъ патриотизъмъ и сж наострили пѣща на тѣлпата, нейния апетитъ, като сж я насърчили съ доброволното прѣдаване на участъка, или съ доброволното прѣдаване на кадѣнчето отъ участъка, както твърдятъ самитѣ военни, създадоха именно тая кавалкада, на която ние сме свидѣтели.

Прѣдседателъ: Г. Хаджиев! Минаватъ 2 часа откакъ говорите.

И. Хаджиев: Азъ свършвамъ.

За мене виновникъ е г. министъръ Такевъ съ неговитѣ не неумѣли, ами, може-би, разпореждания такива, съ които, както ви казахъ, искаше да докаже, че той не е онзи, защото, както казватъ турцитѣ една пословица: „Ачтанъ мапша ченгенеденъ паша, дининденъ дюмме, сонаданъ гюрме алаа съндѣкъ“. (Общъ смѣхъ) Трѣбваше, дѣйствително, г. Такевъ да докаже, че той не е той и че онзи, който той псуваше едно врѣме, сега му е най-вѣренъ. И тоя пѣть трѣбваше да се разчисти и трѣбваше да се даде да разбератъ всички ония, които прѣчеха на тоя пѣть, на ония, които бързаха на това добро отиване, казвамъ, трѣбваше да пострадатъ, трѣбваше да минатъ подъ калѣтъ. Това е главната причина, или ако не е главната, една отъ главнитѣ причини на тази сѣчь.

Слѣдъ като чуя какво ще каже г. министъръ-президентътъ, азъ ще прѣдложа своя мотивиранъ днесъ редъ за своето запитване.

Прѣдседателъ: 15 минути почивка.

(Слѣдъ отидхъ)

Прѣдседателъ: (Звъни) Засѣданнето продължава.

Има думата г. министъръ-президентътъ.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Тукъ, въ Народното събрание, либералната парламентарна група има двама прѣдставители: единиятъ е отговоренъ за думитѣ си — това е г. Пешевъ, другиятъ — неотговоренъ — това е г. Хаджиевъ. Когато г. Пешевъ каза нѣколко думи за причинитѣ на катастрофата отъ 28 февруарий 1910 г. въ гр. Русе и когато тѣ не бѣха добръ разбрани, та го апострофира единъ отъ народнитѣ прѣдставители той побърза да се обясни и да каже, че правителството може-би, да е дѣйствувало строго въ гр. Русе, когато е искало да върне à tout prix кадѣнчето на родителитѣ, но то е дѣйствувало тѣй, защото е искало да докаже, че еднакво милѣе за интереситѣ на болшинството и на меншествата въ България. Това бѣха неговите, на Пешева, обяснения — обяснения на човѣкъ, който държи смѣтка за думитѣ си. Г. Хаджиевъ прѣди нѣколко минути, обаче, не се посвѣни да каже, че сѣчътъ на 28 февруарий 1910 г. въ гр. Русе се дължи на желанието на правителството да си отвори по-леко пѣтъ за Цариградъ. Г. Хаджиевъ не само е дързкъ, но и нахаленъ.

Н. Поповъ: Вѣрно!

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Г. Хаджиевъ съ тѣзи си думи оскърби не само правителството, той докачи честѣта на българския народъ. И ако не бѣхъ длъженъ да отговарямъ по всички интелпации по правилника, азъ само за тѣзи думи на г. Хаджиева не бихъ му отговорилъ. Но азъ дължа не нему, а на народното прѣдставителство отговоръ.

Ще бжда много кратък; ще ви отнема само нѣколко минути.

Не ще възпроизвеждамъ прѣдъ васъ картината на тази грозна, нещастна катастрофа, която ни занимава? Не ще я възпроизвеждамъ по двѣ съображения: първо, защото азъ говорихъ вече по нея и, второ, затова, защото по нея ще говорятъ респективнитѣ министри — бившиятъ и настоящиятъ на вътрѣшнитѣ работи. Азъ приехъ да отговоря на интерпелацията на г. Хаджиева заради това, защото въ нея се съдържатъ нѣща, по които само азъ мога да дамъ освѣтление. Инакъ, що се касае до самата русенска нещастна катастрофа, по нея по-приличаше интерпелацията да бжде отправена къмъ министъра на вътрѣшнитѣ работи, а не къмъ министъръ-прѣседателя.

Г. Хаджиевъ въ повече отъ единъ часъ врѣме цитира тукъ ту сѣдебното слѣдствие — неговото заключение — ту свидѣтелскитѣ показания, за да подкрѣпи не своето убѣждение, а прѣдубѣждение, сложено по това дѣло. Г. Хаджиевъ искаше да измѣсти сѣдебната властъ и да я замѣсти съ себе си: вмѣсто нейнитѣ авторитетни заключения, той прѣпорѣчваше на народното прѣдставителство своитѣ. Азъ считамъ, че авторитетътъ на заключението, направено отъ г. Хаджиева, е много съмнителенъ. Азъ се прѣкланямъ само прѣдъ заключението на сѣдебната властъ, прѣдъ нейното рѣшение, но азъ не отдавамъ никаква важностъ на заключението, направено отъ г. Хаджиева. Ако уважаемиятъ г. Хаджиевъ се счита, че е въ правото си да замѣства слѣдствената властъ въ страната и вмѣсто нейнитѣ заключения да прѣпорѣчва на народното прѣдставителство и на общественото мнѣние своето, то това право би трѣбвало да бжде дадено на всѣки български гражданинъ, поне толкова почтенъ, колкото и г. Хаджиевъ. Не можемъ, обаче, прие този начинъ на разискване, който ни се прѣпорѣчва тукъ отъ г. Хаджиева. Този начинъ е забраненъ отъ законитѣ въ страната, той е начинъ, който води не къмъ закрѣпване на реда и законността въ страната, а къмъ анархия.

Г. Хаджиевъ, за да докаже правотата на своето заключение, се силае дори на себе си — на своята анкета и на тази, направена отъ двама негови другари, членове на земеделската група въ парламента. Но тази анкета не е онази, възъ основа на която сѣдиятъ и още по-малко парламентътъ би могълъ да съгради своето заключение. Ако е въпросъ да се силаемъ на нѣкои и други свидѣтели въ дѣлото и възъ основа на тѣхнитѣ показания да правимъ заключения, като игнорираме онова на компетентната въ случая сѣдебна властъ, то, уважаеми г. г. народни прѣдставители, вие бихте могли да цитирате редъ свидѣтели, сѣщо разпитани по слѣдственото дѣло, за да направите своето заключение, за да направите своитѣ заключения съвършено различни отъ ония, направени отъ г. Хаджиева. Да цитирамъ много свидѣтели, възъ основа показанията на които биха могли да се направятъ заключения различни отъ ония на г. Хаджиева, азъ не ща — това не е нужно. Доста е да цитирамъ единъ, за да ви убѣдя, колко сѣ прави моитѣ общи сѣждения по въпроса, който ни занимава. По дѣлото е разпитанъ единъ свидѣтель, който е показалъ, че първото „злodingание“ — споредъ терминологията на г. Хаджиева — е било извършено отъ сина на извѣстния народнякъ г. Губидѣльниковъ — отъ поручикъ Губидѣникова; той билъ първиятъ, който е съскѣлъ дѣтето, ако не се лъжа, на име Дръновски. Такова свидѣтелско показание е записано въ дѣлото. И ако азъ бихъ искалъ да бжда като Хаджиева, азъ бихъ могълъ да направя едно невѣроятно, за да не кажа недобросѣвѣстно заключение. Какво би ми струвало, възъ основа показанията на цитирания свидѣтель, да кажа, че първиятъ, който е хвърлил искрата въ

огня, първиятъ, който е възбудилъ страститѣ на тѣпната, страсти, които я накараха да атакува войската, а послѣдната на свой редъ да се брани, да стрѣля, е билъ поручикъ Губидѣльниковъ, че на неговата съвѣсть трѣбва да легнатъ всичкитѣ русенски жертви . . .

Г. Теодоровъ: Това е една лъжа, г. министре: свидѣтелитѣ сѣ много лъжливи. Това е заблуджение. Вамъ не се харесва името „Губидѣльниковъ“, но Вие гледайте не името му, а дѣлата му.

Министъръ-прѣседателъ А. Малиновъ: Да, казахъ: това е лъжа.

Г. Теодоровъ: Азъ мислѣхъ, че Вие твърдите това, защото азъ зная много добръ работата: азъ бѣхъ въ Русчукъ.

Прѣседателътъ: Слушайте какво искатъ да Ви кажатъ. Не бързайте!

Г. Теодоровъ: Азъ мислѣхъ, че той твърди това. Извинете!

Министъръ-прѣседателъ А. Малиновъ: Г. Теодоръ Теодоровъ и г. г. народни прѣдставители! Това е лъжа, но азъ направихъ това произволно заключение, за да убѣдя, и мисля, че убѣдихъ дори такъвъ човѣкъ, какъвто е г. Хаджиевъ въ слѣдующата истина — че правото на мѣродавна присѣда не принадлежи нито нему, нито намъ, нито никому другиму, а само на сѣдебната властъ, а тя по занимающия ни въпросъ си е казала своята авторитетна дума.

Сега на прѣдмета, и много накратко — ще дамъ на всѣки поставенъ отъ г. Хаджиева въпросъ кратъкъ отговоръ. (Чете)

„1. Смѣта ли г. министъръ-президентътъ, че избититѣ 26 души и раненитѣ още толкозъ въ гр. Русе на 28 февруарий невинни възрастни и дѣца — български граждани — е едно безподобно прѣстѣпление, за което прѣкитѣ виновници — физически и интелектуални — заслужаватъ най-строгото наказание, което законитѣ въ страната опрѣдѣлятъ?“

Да-ли русенското нещастие е „безподобно прѣстѣпление“, по тоя въпросъ казахъ вече, думата има този авторитетъ на когото зачитатъ — законно установената властъ въ България — а не заинтересованитѣ мои политически противници, и то такива не отговорни, какъвто е г. Хаджиевъ. Сѣдебнитѣ власти въ страната казаха, че углавна отговорностъ не може да носи никой по тая нещастна случка. Противното заключение, което прави г. Хаджиевъ, че въ случая има такава отговорностъ, е заключение, на което азъ ще си позволя да не държа смѣтка. (Чете)

„2. Ако то бѣ извършено отъ обикновени убийци и разбойници, властитѣ и респективнитѣ сѣдилища щѣха да изпълнятъ своята длъжностъ и съ това щѣше да се свърши всичко, за да удовлетвори и правда и законъ; но сѣщо ли ще о, ако това е извършено отъ органитѣ на властта и по заповѣдь отъ онии най-висшѣ държавенъ такъвъ — министъръ на полицията — поставенъ да бди за най-справедливото изпълнение и приложение на законитѣ и разпорежданията въ страната; и въ пълна властъ на когото се намиратъ честта, имотътъ и животътъ на гражданитѣ въ тая страна?“

Отричамъ, щото единъ български министъръ, който и да е той, въ това число и г. Такевъ, да е способенъ да даде заповѣдь да се вършатъ прѣстѣпления, да се убиватъ български граждани. Такава заповѣдь отъ моя другаръ въ кабинета, отъ г. Такева, не е давана и не е могла да бжде дадена.

Заповѣдта, която той е далъ, е заповѣдъ, която бѣ възпроизведена прѣдъ народното прѣдставителство отъ самия Такевъ и отъ нѣкои г. г. народни прѣдставители. Въ тази заповѣдъ личатъ думитѣ, които правятъ впечатлѣние, че на всѣка цѣна кадѣнчето трѣбва да бѣде върнато на родителитѣ му. По тая заповѣдъ не е заповѣдъ, за да се вършатъ прѣстѣпления, и не е заповѣдъ да се избиватъ български граждани; съ това бѣ съгласенъ дори г. Теодоръ Теодоровъ, когато говорѣше завчера отъ оная трибуна. Всѣки министъръ, който и да е той, Такевъ или Теодоръ Теодоровъ, можеше на мѣстото на г. Такева случайно да бѣде Малиновъ, всѣки единъ отъ васъ, всѣки министъръ, казвамъ, не Такевъ, който би се намѣрилъ на мѣстото на послѣдния и би получилъ едно описание на работитѣ въ Русе такова, каквото той, Такевъ, бѣ получилъ, би далъ същата тая заповѣдъ: „Изпълнете закона, изпълнете го на всѣка цѣна“. Приложението на законитѣ може да става „на всѣка цѣна“. Ако г. Такевъ би далъ заповѣдъ да се избиватъ българскитѣ граждани, то сериозно ли би могло да се поддържа, че тази заповѣдъ би трѣбвало да се изпълни, защото е министерска заповѣдъ? Не. Защо се дрънка тогава тукъ, че русенци сж били разстрѣляни, само защото такава заповѣдъ била дадена отъ г. Такева? Само законно дадената заповѣдъ отъ министра на неговитѣ органи, само тя дължи да бѣде изпълнена, и то въ случаитѣ, когато отъ изпълнението ѝ има нужда. Г. Такевъ билъ далъ заповѣдъ „на всѣка цѣна“, да се вземе кадѣнчето. Прѣдставете си, че неговата заповѣдъ е дошла тогава, когато положението въ Русе е било напълно измѣнено, когато управителтъ и всички други мѣстни органи на властта се намирили вече, че нѣма нужда отъ привеждане въ изпълнение на едно подобно наставление. Немъ само за това, защото заповѣдта е дадена, тя би била изпълнена? Не, и въ дълбочината на душата си, азъ съмъ дълбоко убѣденъ, сж съгласни всички съ мене.

И тъй, твърдението на интерпелатора, че бившиятъ министъръ на вътрѣшнитѣ работи билъ далъ заповѣдъ да се вършатъ прѣстѣпления, да се стрѣлятъ български граждани, е твърдение, което не почива на нищо, и при едно желание на г. Хаджиева да се взре въ работитѣ, въ собственитѣ си думи, да си даде трудъ малко да помисли върху тѣхъ, да ги проанализира, той би се съгласилъ съ мене, че азъ съмъ правиятъ, че азъ, а не той разсждава обективно.

Тукъ, на това мѣсто, дължа къмъ онѣзи бѣлѣжки, които направихъ по тази нещастна случка, когато говорѣхъ по тронното слово, да добавя и слѣдующето още: да цитирамъ правилника за съдѣйствието, което войската дава на гражданскитѣ власти. Той се цитира отъ органитѣ на нашата преса, отъ г. Хаджиева, но не съвсѣмъ точно. Добръ е прѣдъ видъ на това да процитирамъ нѣколко само параграфа отъ него, като ще акцентуирамъ нѣкои думи отъ онѣзи параграфи, които ще прочета, безъ да правя коментарии, защото съмъ дълбоко убѣденъ, че тѣ ще бждатъ направени и безъ мене правилно отъ народното прѣдставителство. (Чете)

„§ 10. Когато войската пристигне на мѣстопроезшествието, гражданскитѣ власти сж длѣжни да съобщатъ на началника ѝ, въ какво положение се намира дѣлото. Всичката полицейска стража, която се намира на мѣстопроезшествието, встъпва въ пълно разпореждане на началника на войската, изпълнява неговитѣ заповѣди и дѣйствува само по неговото указание. Началникътъ на войската избира и опрѣдѣля самъ срѣдствата и начина за достигане поставената цѣль, подъ лична своя отговорност.“

„§ 11. Врѣмето, когато войската трѣбва да почне да дѣйствува съ оръжие при без-

редици и смущения, се опрѣдѣля отъ началника на войската, слѣдъ като се изчерпятъ всички други възможни и зависящи отъ него срѣдства за усмиряване непокорнитѣ.

„§ 12. Началникътъ на войската пристѣпва къмъ дѣйствуване съ оръжие само слѣдъ като прѣдупрѣди непокорнитѣ чрѣзъ трикратно подаване сигналъ съ трѣба, барабанъ или по другъ нѣкакъвъ условенъ начинъ.

„Началникътъ опрѣдѣля самъ съ какво оръжие да дѣйствува и какъ да го употреби, като пази безъ особена нужда да не прибѣгва къмъ дѣйствието съ огнь.“

Това е написано съ езикъ такъвъ, какъвто пише войникъ за войници.

§ 13 прѣдвижда и други случаи, че, безъ да се правятъ каквито и да било прѣдизвѣстия, оръжието може да бѣде употребено отъ войника. (Чете)

„§ 13. Безъ прѣдупрѣждение началникътъ може да дѣйствува съ оръжие — и трѣбва добръ да знаемъ това положение — „само въ слѣдующитѣ случаи: — безъ прѣдупрѣждение — „когато войската бѣде нападната“.

Отъ прочетеното слѣдва, че вчера или завчера, когато имахъ думата, азъ бѣхъ правъ, когато казахъ, че войската стрѣля не за да отнеме кадѣнчето, не. Тя стрѣля, защото е била нападната съ камъни, защото сж били ранени 11 кавалеристи и 9 пѣхотинци — 20 души войници. Бихъ могълъ да цитирамъ много сражения изъ руско-турската война и изъ послѣдната сръбско-българска, въ които 20 души войници не сж били наранявани. Азъ релевирамъ факти — заключения не правя, нито имамъ претенцията туй заключение, което азъ бихъ направилъ, да бѣде онова, което би могло да измѣсти заключението на съдебната власт; не претендирамъ, че моето заключение може да измѣсти заключението на съдебната власт, но отричамъ правото на г. Хаджиева и на всички до единъ отъ васъ, че поотдѣлно, или съвмѣстно взето, можете съ вашето рѣшение да анулирате рѣшението на съдебната власт. За тия рѣшения отъ старо врѣме се е казало: Pro veritate habetur. Трѣбва да приемемъ, че истината е тамъ, въ съдебното заключение. На дѣло може би да не е тъй, но за реда въ страната тъй трѣбва да се гледа на нѣщата, а не тъй, както ни прѣпорѣчва неотговорниятъ членъ на либералната група въ тоя парламентъ г. Хаджиевъ.

Третиятъ пунктъ. (Чете)

„Ако не, какво той, г. министъръ-президентътъ, е сторилъ, за да провѣри всичко онова, което отъ всѣкъдѣ се лансира въ обвинение на бившия министъръ на вътрѣшнитѣ работи, г. Такевъ, който се сочи за единствения най-главенъ виновникъ на това грозно дѣяние, и не намира ли за нужно да освѣтли върху тоя тъй грозенъ общественъ скандалъ на народното прѣдставителство?“

Когато падатъ толкова души убити, хората не употребяватъ думата „скандалъ“. Скандали се вършатъ изъ кафенетата, изъ партизанскитѣ клубове, изъ конгреситѣ на радославиститѣ.

И. Хаджиевъ: Замѣнете я съ друга.

Министъръ-прѣседателъ А. Малиновъ: Мисълта на това трето по редъ запитване не разбирамъ. Ако тя е същата, каквато се съдържа въ точка първа отъ тая интерпелация, азъ дадохъ на нея вече отговора си, и заради това минавамъ на четвъртата точка. (Чете)

„Слѣдъ като общество, свидѣтели присѣтствующи“ — тѣ ще сж г. Хаджиевъ и двамата други неговии другари анкетбори. Азъ казахъ, че тѣзи свидѣтели, колкото и да сж почтени, не сж свидѣтели, на които азъ отъ тукъ и вие отъ тамъ, можемъ да градимъ нашитѣ заключения. „Слѣдъ като общество,

свидетели присъствующи, вѣстници и журнали“ — за тѣхъ нищо не ще кажа, а бихъ могълъ да кажа, основайки се на единъ фактъ, който днесъ тукъ отъ единъ народенъ прѣдставителъ ми се съобщи — „сочатъ съ такава достовѣреностъ за главенъ виновникъ бившия министъръ на вътрѣшнитѣ работи, това, което не могатъ прикри и сѣдебнитѣ органи, само че го заобикалятъ, като се криятъ задъ своята некомпетентностъ да привличатъ и сѣдятъ министри, а слѣдъ като г. министъръ Такевъ нищо не стори да докаже своята невинностъ прѣдъ обществената съвѣсть, не счита ли г. министъръ-президентътъ, че неговото (на г. Такева) мѣсто не е на червената маса, а другаде?“

Г. Такевъ е на това мѣсто, на което го е поставило довѣрието на неговитѣ политически приятели. Ние сме тукъ съ довѣрието и на политическитѣ приятели, съ довѣрието, мислимъ — може би да се заблуждавамъ — и на българското общество. Мѣстото на г. Такева може да посочи парламентътъ, но мѣстото на г. Такева не може да опрѣдѣля г. Хаджиевъ. Точка пета. (Чете)

„Смѣната му отъ Министерството на вътрѣшнитѣ работи въ това за министъръ на общественитѣ сгради, пжтищата и съобщенията не е ли, че и самъ г. министъръ-президентътъ, пъкъ и неговитѣ колеги министри, мълкомъ сж признали г. Такева за виновникъ, и, ако е така, смѣта ли г. министъръ-президентътъ, че това наказание е достатъчно, за да удовлетвори законитѣ, да изтрие сълзитѣ на десетки сѣмейства, да изкупи 50 невинни човѣшки жертви и да удовлетвори възмущеното обществено мнѣние, а така сжщо и политико-обществения моралъ, прокламиранъ тѣй високо отъ демократическото правителство при поемане на властта?“

Смѣната на портфейлитѣ на кабинета се дължи на редъ причини, но тѣ не сж въ свързка съ русенската катастрофа. Не зная, какъ се чини вамъ, но азъ мисля, че съмъ правъ, като ще повторя и днесъ това, що казахъ и завчера. Министъръ-президентътъ и кабинетътъ, изобщо взето, дължатъ обяснения на парламента за своето разбиране на управлението и за програмата, която тѣ ще има да изпълняватъ, а не обяснения, защо въ кабинета не е Иванъ, а Драганъ, защо е г. Такевъ, а не, да кажемъ, г. Нишовъ или г. Мишевъ. Защото, ако се приеме за логично онова, що твърдите вие, тогазъ питанията ще бѣждатъ безпрѣдѣлни, тѣй като, ако на мое мѣсто или на мѣстото на г. Мушанова би билъ въ кабинета другъ прѣдставителъ, да кажемъ г. Цоло Мисловъ, въ такъвъ случай бихте могли да запитате наново: защо той именно е прѣдпочетенъ, а не другъ. Всичкитѣ тѣзи питання си иматъ мѣстото, но на всички тѣзи въпроси азъ имамъ дългъ да отговоря не на парламента, а на партията, изъ срѣдата на която излиза правителството. Тѣй е, колкото и да ни увѣрива въ противното г. Гешовъ, въ Англия, тѣй е въ Франция. Днесъ Брианъ, който реконституира кабинета си, не го питатъ, защо е далъ портфейла на министра на общественитѣ сгради на този, а не на другъ свой политически приятелъ, а го питатъ: дали той ще слѣдва старата си политика, дали той не е промѣнилъ мнѣнието си по въпроса за синдикирането на чиновницитѣ, за тѣхното право да обявяватъ стачка.

Шеста точка и послѣдна. (Чете)

„Тѣй разрѣшенъ тоя въпросъ за г. Такева, г. министъръ-президентътъ не счита ли, че той и цѣлото правителство се солидаризира съ г. Такева, слѣдователно, поема върху си всичката отговорностъ за извършеното злодѣйние.“ За русенското нещастие поемамъ отговорностъ, поемаме я всички, за злодѣйние отговорностъ никой не поема, освѣнъ този, който го е извършилъ. (Чете) „Въ такъвъ случай смѣта

ли той, че едно правителство, което се е оросило (не казва окъпало)...“ — други на наше мѣсто, па и на онова, на което седи нашиятъ уважаемъ прѣдседателъ, само за тѣзи изрази на г. Хаджиева би върнали тази интерпелация на нейния авторъ. Азъ не направихъ това, защото искахъ да имамъ възможността да отговоря (Продължава четенето) „... невинна гражданска кръвъ, и то не по нѣкоя държавна необходимостъ, а чисто и просто отъ неумѣли разпоредби, което злосторство“ — както виждате, г. Хаджиевъ нарича тоя пътъ русенската случка злосторство. Не мога да си откажа удоволствието да отбѣлжа тукъ, че г. Хаджиевъ самъ не знае, какъ да квалифицира русенската случка: ту я кръсти „злодѣйние“, „злосторство“, „небръжностъ“, „скандалъ“, „карнавалъ“ и дори тукъ отъ трибуната „кавалкада“. (Смѣхъ въ мнозинството) Това доказва, колко сериозно той се отнася къмъ тоя, наистина, сериозенъ въпросъ.

И. Хаджиевъ: Отговорете на съдържанието, г. министре.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: (Чете) „... което злосторство биде заклея мено отъ всички граждани въ редъ митинги.“ Митинги имаше — това е фактъ; но ние да сме заклеямени въ редъ митинги, това не е истина. Азъ бихъ могълъ да ги прѣборя на прѣсти тѣзи митинги, но това не измѣнява работата, това не намалява нашата отговорностъ или отговорността на тѣзи, които сж способни да я чувствуватъ. (Чете) „... може спокойно и съ чиста държавническа съвѣсть да седи на мѣстото си и да ръководи сѣдебнитѣ на тоя народъ, който отдавна е написалъ грозната му присѣда.“

Г. Хаджиевъ! Вашата присѣда не е присѣда на българския народъ. Само поради Вашата присѣда, тѣй заинтересувана, тѣй пристрастно юридически и фактически обоснована, кабинетътъ не ще да се оттегли отъ управлението. Той мисли да седи, и ще седи, докато може: докато има довѣрието на всички фактори въ страната. У насъ има достатъчно нравствени сили и достатъчно увѣреностъ, че ние още се ползуваме съ довѣрието на нашитѣ политически приятели, на общественото мнѣние, за да държимъ властта, та да можемъ да извършимъ тѣзи работи, които сж сжщи не само за насъ, но и за васъ. И тѣй, г. Хаджиевъ, ще продължавамъ да стоя на министерското крѣсло дотогава, докато не бѣда бламиранъ отъ парламента. (Ражкоплѣскане отъ мнозинството)

Прѣдседателътъ: Има думата г. министъръ Такевъ.

Министъръ М. Такевъ: Г. г. прѣдставители! Още снощи азъ си запазихъ правото да се повѣрна по русенската случка и документално да покрѣпли онова, което снощи на бърза рѣка скицирахъ прѣдъ васъ. И добръ съмъ направилъ, че сторихъ тази резерва, защото г. Хаджиевъ, интерпелаторътъ, като че ли се уплаши отъ моя упрекъ къмъ почтената лѣвица, какво отъ всичко опуй, което въ продължение на 8 мѣсеци се трѣби изъ улицитѣ, по площадитѣ, въ конгреситѣ и въ печата, тукъ, на червената маса, не се изнесе даже и стотната частъ. И казахъ: това съставляваше за насъ нравствено удовлетворение, защото не могатъ да се изнасятъ на червената маса всички онѣзи клевети, инсинуации, които печатътъ търпи, но червената маса отхвърля. Та, казвамъ, уплашенъ да не направя и нему този упрекъ, г. Хаджиевъ си позволи днесъ да лансира отъ червената трибуна невѣрни факти, да прѣобърне дѣлото съ главата надолу, за да ви го прѣдстави въ единъ образъ възможенъ да подкрѣпи неговата съ такъвъ циниченъ езикъ написана интерпелация. Затуй казахъ: добръ сторихъ снощи, че си запазихъ това

право. И прѣди да пристѣпя къмъ фактическото изложение на самата случка на нейната завръзка, развитие и развързка, азъ дължа да направя нѣколко прѣдварителни бѣлѣжки. Прѣди всичко, азъ отхвърлямъ, както направилъ и г. Малиновъ тъй обстойно, азъ отхвърлямъ съ възмущение онази инсинуация, която г. Пешевъ завчера отъ тази трибуна и г. Хаджиевъ сега лансираха, за да се поставятъ да ви обяснятъ аджеба, кои ли сѣ били ония „висши съображения“, които сѣ заставили г. Такева толкова усърдно да приложи двѣтъ сѣдебни рѣшения на русенскитѣ сѣдебни власти и законитѣ на страната. И когато г. Пешевъ биде апострофиранъ да каже, кои бѣха тѣзи „висши съображения“, той ги намѣри въ желанието ни да живѣемъ въ добри и съсѣдски отношения съ нашата съсѣдна империя. Г. Хаджиевъ пъкъ отиде по-далечъ и стана откликъ на онуй, което се трѣбѣше, проповѣдаваше и чувъ-ли не съставляваше даже резолюции по митингитѣ — нѣкаждѣ събрани, както ви казахъ вчера, по 20—30 души въ грѣямата, както бѣ въ с. Сунгурларе — че сме искали да очистимъ пътя на държавния глава да отиде въ Цариградъ. Като отхвърлямъ съ възмущение тази оскърбителна за българското достойнство инсинуация, азъ ви моля съ не по-малко отвращение да отхвърлите и вие тази клевета, която се нанася на прѣстижа на Българското царство. Приятелството на България е цѣнно за съсѣдната империя, както и нейното е цѣнно за насъ. България, обаче, е достатъчно мощна, достатъчно силна и достатъчно културна, за да ѝ занесватъ съсѣдитѣ, малки и велики, нейното приятелство, та, слѣдователно, нѣма нужда отъ никакви унижения. Посѣщенето на българския царъ въ всички столици, на велики и малки държави, бѣ посѣщение триумфално павсѣждѣ, то бѣ посѣщение съ отворени обятия и съ това хората подчертаха почетѣта, която питаятъ къмъ българския народъ въ лицето на държавния глава.

Втора инсинуация, която направилъ г. Хаджиевъ лично къмъ мене, бѣ, че за да съмъ заслужилъ доврѣието на държавния глава, прѣдизвикалъ съмъ чувъ-ли не тази развързка. И това е една мръсна инсинуация, достойна за своя авторъ. Азъ стоя на тази червена маса сто вече три години. На 16 януарий азъ имахъ доврѣието на държавния глава, а на 25 май сѣщата година получихъ и онова на народното прѣдставителство. Прочее, нѣмаше нужда слѣдъ цѣли три години да търся да спечелвамъ доврѣието на държавния глава, което, както казахъ азъ, отдавна имахъ, независимо отъ чудовищността на твърдѣнието, че доврѣието на държавния глава се печелило по такъвъ прѣстѣпенъ начинъ, твърдѣние, възможно да излиза само отъ една нечиста уста.

Другата ми забѣлѣжка се касае до твърдѣнието, което се подхвърли пакъ отъ трибуната, че азъ съмъ будто-би казалъ на нѣкои газетари, какво, слѣдъ като отидохъ да докладвамъ на държавния глава за станалата случка въ Русе, билъ съмъ казалъ, че царѣтъ билъ доволенъ. И това бѣ една мръсна интрига, това бѣ една мръсна клевета, която недобросѣбѣстни хора използуваха за свои користни цѣли, когато четохме афиши: „Държавниятъ глава виновенъ“. Като отхвърлямъ съ двойно по-големо отвращение и тази клевета, добавямъ, че никога подобна прѣстѣпна мисль не ми е даже прѣзъ ума минавала, камо-ли и да съмъ я лансиралъ. На 28 февруарий вечерѣта, когато получихъ свѣдѣнията отъ Русе за станалата случка, по длѣжностъ, като министъръ на вътрѣшнитѣ работи, трѣбваше да докладвамъ на държавния глава за тази дѣйствително печална случка, което сторихъ, като същевременно добавихъ, че сѣщата вечеръ ще замина за Русчукъ, за да узная сѣщността на нѣщата, да провѣря туй, което моитѣ подѣлдомствени органи сѣ ми донесли.

Това бѣ всичкото, което азъ сторихъ прѣдъ държавния глава и мисля, че постѣпихъ тъй, както заповѣдватъ законитѣ на страната и моята длѣжностъ. Държавниятъ глава трѣбва да знае отъ своитѣ министри що става въ държавата, на която той е глава. При моя разказъ Негово Величество бѣ крайно огорченъ. Отхвърлямъ, прочее, още единъ пътъ съ възмущение твърдѣнието на нѣкои газетари, че будто-би азъ съмъ казалъ, какво той е билъ доволенъ отъ станалото въ Русе. Ако има човѣкъ, който най-много да е съжалявалъ въ тази минута, това бѣше именно държавниятъ глава. И чудно съвпадение! Както ще имамъ случай малко по-послѣ да ви кажа, сѣщиятъ този държавенъ глава прѣзъ 1897 г., когато стана грозната катастрофа съ експлозията въ Русе, бѣ отишълъ тамъ да празнува своя 10-годишенъ юбилей на възшествието си на прѣстола — но и тогава, казва тогавашниятъ министъръ на вътрѣшнитѣ работи, намѣриха се политикани да свържатъ тази нещастна катастрофа — взривѣтъ въ барутния складъ на братя Иванови, който покоси живота на 81 човѣка, както казва министърѣтъ, и наранилъ повече отъ 100 души — намѣриха се хора, които свързаха името на държавния глава съ тази катастрофа. Г. министърѣтъ съ възмущение е отхвърлилъ тази инсинуация, като казва: „Оставете държавния глава на страна и не го мѣшете въ всичкитѣ тѣзи наши кални партизански борби. Притечете се, заедно съ него, както той стори, да изкажете вашата скѣрбъ и да търсимъ виновника, ако има такъвъ, за да го намѣримъ и туримъ на подсъдимата скамейка.

И, г. г. прѣдставители, каква ирония на съдбата! При експлозията на 1897 г. управляваше народната партия и тя съ възмущение отхвърляше тогава инсинуацията на своитѣ противници по адресъ на държавния глава. Сега, обаче, при случката на 28 февруарий, когато не управлява вече народната партия, ние виждаме сѣщата партия най-вече да замѣсва и свързва името на държавния глава съ тая случка. Каква мизерия! Това, което тия хора вчера сѣ плюли, днесъ ближатъ безцеремонно. Ето тукъ е корупцията, но за нея нашето общество малко държи смѣтка.

И така, и тогазъ, и сега, казахъ, замѣши се името на държавния глава, но и тогазъ и сега, отхвърля се съ възмущение тази мѣшавина.

Г. г. прѣдставители! Трета една инсинуация се прави — и съмъ доволенъ, че тукъ мимоходомъ само се каза за нея — че будто-би, като съмъ отишълъ азъ въ Русчукъ, суспендиралъ съмъ установенитѣ въ държавата власти и съмъ настанилъ нѣкаква гражданска власть. И твърдѣ дълго врѣме печатѣтъ твърдѣше, че наистина това било станало. Азъ казвамъ, че и тукъ имаше една голѣма неистина, за да не кажа лъжа. Когато азъ пристигнахъ на 1 мартъ сутринѣта въ Русчукъ, прѣдъ мене наистина се явиха нѣколко души граждани, на които единствената молба бѣ слѣдующата: „Молимъ, г. министре, да вдигнете военнитѣ патрули изъ града, защото — право или криво — тѣ дразнятъ населението, тъй като вчера безъ да влизаме, казаха тѣ, въ разбирателство на фактитѣ, паднаха толкова жертви отъ войската; молимъ ти се, вдигни патрула, който циркулира изъ града, за да не дразни населението“. Това заявление на гражданитѣ азъ намѣрихъ за възможно и необходимо да се удовлетвори, защото и по моему схващане нѣмаше вече нужда и отъ военни патрули, тъй като градѣтъ бѣ спокоенъ. Обаче, въ замѣна на това азъ усилихъ полицията, като повикахъ телеграфически балбунарския полицейски приставъ и бѣленския околийски началникъ да дойдатъ и усилятъ полицията въ Русе. Самъ отидохъ въ турската махала и заедно съ окръжния управителъ усилихме стражата, да не би да стане, както ви казахъ и вчера, нѣкакво нападение, за каквото се приказваше изъ клошетата.

И така, не само не вдигнахъ полицейскитѣ власти, напротивъ, усилихъ ги съ нови сили отъ провинцията.

М. Златановъ: Г. министре!

Министъръ М. Такевъ: Заповѣдайте!

М. Златановъ: Моля да обясните, кой заповѣда да се рѣшава въпросътъ отъ прѣдседателъ на сѣда. Когато е имало оплакване до прокурора, когато сѣдътъ по административенъ редъ е утвърдилъ, че момичето е по-малко отъ 15 години, какъ е редовното сѣдебно прѣслѣждане, което трѣбваше да послѣдва за пълнолѣтния любовникъ Стефановъ? Защо прокурорътъ не го арестува, за да нѣмаше нужда отъ административно-сѣдебно рѣшение, за да останѣше да се защити престижътъ на сѣдебното рѣшение въ България за по-щастливъ случай, безъ такива мѣрки? Дължите обяснение на туй, защото нѣмаше нужда да се прибѣгва до административно-сѣдебно рѣшение; защото имаше тѣжба въ паркета и послѣдниятъ не прояви инициатива.

Т. Теодоровъ: Защо отговорникътъ, чисто и просто, не се отстрани отъ земледѣлската банка? Така всичко щѣше да се свърши много по-рано.

М. Златановъ: Единъ развратенъ чиновникъ можеше ли да остане на служба или трѣбваше да бѣде отстраненъ или уволненъ? Искамъ обяснение.

Прѣдседателътъ: Моля Ви, г. Златановъ, не прѣкъсвайте.

Министъръ М. Такевъ: Ако г. Златановъ би ималъ търпѣние . . .

М. Златановъ: Доста търпимъ по тая работа.

Министъръ М. Такевъ: . . . да изслуша фактическото изложение на нѣщата, ще забѣлжи, че азъ още отъ началото на своята рѣчь направихъ три прѣдварителни бѣлѣжки, за да отхвърля онѣзи инсинуации, които забулваха сжщността на нѣщата, а сега ще дойда до самата сжщностъ. Но още една-две бѣлѣжки трѣбва да направя прѣдварително.

Г. Хаджиевъ каза: „Полицейскиятъ приставъ Петковъ днесъ разказва, че така и така заповѣдалъ секретарътъ на градоначалството, да се прѣструпватъ прѣзъ нощта стражаритѣ при дома на Саафетиния баща, та той щѣлъ само да ги глоби, а дѣтето могло да отиде“. Бѣрамъ да отхвърля и това, защото на слѣдственото дирене, гражданско и военно, г. полицейскиятъ приставъ бѣ виканъ, и ако е имало подобно злодѣяние, извършено отъ секретаря на градоначалството, окръжниятъ сѣдъ и прокурорътъ при него, които сж разглеждали обстойно дѣлото, щѣха да хванатъ за ушитѣ този секретаръ на градоначалството и да го турятъ на подсѣдимата скамейка. Прочее, ако не сж го хванали и ако казватъ, че нѣма тукъ углавно отговорно лице, това показва, че свѣдѣнията на г. Хаджиева и въ тази точка не сж вѣрни.

Г. Хаджиевъ лансира и още една мисълъ. И нея ще отхвърля. Той каза: „Господинъ окръжниятъ управителъ, за да спаси министра си, твърди, че той не съобщилъ на своя министъръ новата обстановка, която имаше това дѣло слѣдъ разбиването на участъка и получаването на депешата“. И това е тоже една клевета, защото окръжниятъ управителъ не ще спасява министра си, знайки, че ако това умишлено не е сторилъ, той самъ ще бѣде подсѣдимиятъ. Нѣмаше защо той да спасява своя министъръ, ако наистина бѣ необходимо да стори това и ако той умишлено е искалъ да го изкриви, за да

отбѣгне неговиятъ министъръ отъ отговорностъ. Обратното е вѣрно. Ще видите сега отъ дѣлото какъ стонъ въпросътъ.

Г. Хаджиевъ каза и още една невѣрна мисълъ прѣдъ васъ. Той каза: министъръ Такевъ отрича да е далъ заповѣдъ на окръжния управителъ по телефона. Министъръ Такевъ заявява, че никога не е отричалъ това. Министъръ Такевъ е написалъ двѣ окръжни, въ които е цитиралъ своята заповѣдъ по телефона. Министъръ Такевъ само отрича онѣзи булевардни изрази въ тази заповѣдъ, които единъ невмѣняемъ господинъ бѣ прибавилъ въ нея чрѣзъ печата. Това, що министъръ Такевъ е казалъ и заповѣдалъ телеграфически и по телефона, се намира въ слѣдственото дѣло. Всички други булевардни съобщения сж за смѣтка на онѣя, които ги съобщаватъ.

Това свършено, да влѣземъ въ сжщността, въ фактическото изложение на нѣщата tels quels.

Въ архивата на Министерството на вътрѣшнитѣ работи, която утрѣ ще бѣде въ рѣцѣтъ на нашитѣ политически противници, се намиратъ слѣдующитѣ официални документи, съ прочитането на които само ще се ограничи, за да изтъкна голата истина по тази нещастна случка.

На 24 февруарий русенскиятъ окръженъ мюфтия отправи слѣдующата депеша до министра на външнитѣ работи, съ копие до Вътрѣшното министерство: (Чете)

„Г. министре, петнадесетъ-годишното момиче Емине, Саафетъ Хафузъ Мехмедова отъ Русе, по вѣроизповѣдание мохамеданка, е подмамена на 21 то прѣзъ нощта отъ Юрданъ Стефановъ, чиновникъ при русенския клонъ на Народната банка, отведено неизвѣстно дѣ и слѣдъ нѣколко дневно развождане биде доведено въ тукашното градоначалство. На основание удостоверението подъ № 2404 отъ 23 того, издадено отъ Русенската община, което опрѣдѣля възрастта на малолѣтното Саафетъ 15 години, поменатото биде поискано отъ мѣстната властъ да се прѣдаде или на родителитѣ му или на духовния глава, окръжния мюфтия, но до тоя моментъ това справедливо искане, освѣнъ че не се изпълни, на-противъ момичето се прѣдаде въ рѣцѣтъ на прѣлѣстителя Юрданъ Стефановъ, като ги оставиха на свобода. При сжществуването на официалния документъ за възрастта на Саафетъ, властта още продължава да събира незаконни свѣдѣния, за да унищожи по какъвто и да е начинъ статистическия документъ. Съ тия ненужни свѣдѣния русенскиятъ окръженъ управителъ чрѣзъ една четиричленна комисию иска да разрѣши настоящия въпросъ. Като протестираме високо тази неумѣстна поствѣтка на мѣстната властъ, най-учтиво Ви моля, г. министре, да разпоредите да се прѣкрати тая незаконностъ по отношение намъ и да се прѣдаде малолѣтното Саафетъ на родителитѣ.

„За русенскитѣ мюсюлмански граждани,

„русенски окръженъ мюфтия: Али Зия.“

На 25 февруарий сжщиятъ мюфтия отправя слѣдующата втора депеша до Външното министерство съ копие до Вътрѣшното министерство: (Чете) „Днешното положение на русенскитѣ граждани е опасно. Опасявайки се отъ безрѣдие Ви моля да разпоредите незабавно да се взематъ нужнитѣ мѣрки. Русенски окръженъ мюфтия: Али Зия.“

Въ слѣдствие тия двѣ депеши Вътрѣшното министерство отправя на 26 февруарий телеграма подъ № 1.097 съ слѣдующото съдържание: (Чете) „Русе, окръжному управителю. Ако забѣгналото кадѣнче е малолѣтно, то трѣбва безусловно да се прѣдаде на родителитѣ му, като се спазятъ строг наредбитѣ на чл. 63 отъ закона за лицата. Вземете най-енергични мѣрки за прѣдотвратяването каквито и да било безрѣдци, като противъ провинилитѣ се лица дѣйствувате съ всичката строгостъ на закона

Православието отрича всяко насилие, а законите, които, еднакво се прилагат към всички граждани, преследват и наказват насилието, толкова повече, когато под една или друга форма то се упражнява върху едно малолетно момиче. Но от друга страна ще предупредите родителите на забъгналото кадънце, че при завръщането на тяхното дъте тѣ трѣбва да дадат доказателство за родителска обич и великодушие и че всяка проява на необузданъ фанатизъм и на тероръ надъ нещастното дѣте ще бъдат преследвани съ налаганата строгост на закона. За стореното донесете.

Министъръ: М. Такевъ.

Н. Козаревъ: За чиновника нищо нѣма казано.

Министъръ М. Такевъ: Позволете. Слѣдъ изпращането на тая заповѣдъ, въ Министерството на вътрѣшните работи се получи, съ копие до Външното министерство, слѣдующата депеша отъ Али Зия: (Чете) „Понеже до тая моментъ подмаменото Емине Саафетъ Хафузъ Мехмедова не е прѣдадено нито менъ, нито на родителите му, русенските граждани мюсюлмани се събраха и искатъ отъ менъ обяснения по негѣ. Затова, моля, дайте нужното разпореждане да се рѣши този въпросъ.“

„Русенски окръженъ мюфтия: Али Зия.“

Въ отговоръ на министерската заповѣдъ под № 1.097 отъ 26 февруарий, която прѣди малко ви четохъ, русенският окръженъ управителъ съ телеграма № 3.044 и съ писмо № 3.000, донася буквально слѣдующето: (Чете)

„Имамъ честъ да Ви увѣдомя, г. министре, че по поводъ едно заявление на забъгналото кадънце Саафетъ Хафузъ Мехмедова, пратено ми при надписъ отъ тукашната митрополия, свикахъ на 25 т. м. комисия, състояща отъ менъ, и. д. протосингела при митрополията, окръжния мюфтия и единъ отъ помощниците на русенския градски кметъ, която да обсъди въпроса по желанието на кадънчето, изказано въ това заявление, да прѣмине въ лоното на православната ни вѣра. Комисията се събра, но не обсъди горния въпросъ, понеже отъ едно удостоверение на русенското кметство отъ 23 февруарий т. г., под № 2.404 стана ясно, че кадънчето е непълнолетно.“

„Съ протоколъ, съставенъ по този случай, прѣписъ отъ който тукъ прилагамъ, комисията прѣдостави право на родителите му да се съобразятъ съ постановлението на чл. 63 отъ закона за лицата, като същевременно постанови: кадънчето да се прѣдаде на мюфтията, докато прѣдседателятъ на сѣда се произнесе по въпроса. Мюфтията не се яви въ комисията, макаръ да бѣ поканенъ прѣдидния денъ съ писмона покана и макаръ въ време на засѣданieto да бѣ виканъ нѣколко пѣти чрезъ разсилните. Прѣзъ всичкото това време той се е крилъ, като ми отправи единъ протестъ, пълненъ съ невѣрности за работи, съ каквито комисията нито е мислила, нито пъкъ е могла да се занимава, прѣдъ видъ наличността на официалния документъ за възрастта на кадънчето. Мюфтията излѣзе наявѣ едва когато повикахъ човѣкъ отъ мюфтийството, за да му съобща рѣшението на комисията съ покана да се намѣри мюфтията и да му се прѣдаде кадънчето. Слѣдъ малко той се яви въ управлението ми, но прѣдаването не можа да стане тая моментъ, защото прѣдъ окръжното управление се бѣше събрала огромна тълпа отъ българи и турци и нежелателностите бѣха неизбежни, ако кадънчето се извадѣше извънъ управлението.“

„Сѣщия този денъ изпратихъ на г. прѣдседателя на окръжния сѣдъ постѣпилото въ управлението ми заявление отъ бащата на кадънчето, съ молба да разрѣши въпроса съгласно съ цитирания чл. 63. Понеже рѣшението му се забави, при стѣсняване ве-

черята кадънчето се изведе по неусѣтенъ начинъ изъ задните врата на управлението и се отведе въ една християнска къща за прѣношуване. На сѣщия денъ, вчера 26 того, излѣзе заповѣдъ отъ сѣда за прѣдаване кадънчето на родителите му, но понеже въпросътъ се отнесе въ апелативния сѣдъ, остана да се чака неговото окончателно рѣшение. Той потвърди рѣшението на окръжния сѣдъ и за това днесъ то, кадънчето, се прѣдаде на родителите му. Никакви инциденти не се случиха при прѣдаването; такива наредихъ да не се допускатъ и отпослѣ. Внуши се, при това, на родителите му, съгласно телеграмата Ви подъ насрѣщния номеръ, да се отнасятъ съ пълна родителска обич и великодушие къмъ чедото си, като се прѣдупредиха, че, въ случай на проява на необузданъ фанатизъм и тероръ надъ него, ще бъдатъ наказани съ всичката строгост на закона.“

„Прилагамъ прѣписъ отъ протеста на мюфтията подъ № 145.“

„Окрѣженъ управителъ: П. Златевъ.“

Този протоколъ на четиричленната комисия, съставенъ по прѣдложението на митрополията въ Русе, гласи: (Чете)

„Протоколъ.“

„Днесъ, 25 февруарий 1910 г., въ гр. Русе, комисията, образувана съгласно поканата на г. русенския окръженъ управителъ съ вчерашна дата, се събра въ Русенското окръжно управление, дѣто разгледа заявлението на Саафетъ Мехмедова отъ Русе, пратено при надписъ № 208 отъ 24 того на Св. Доростолска и Червенска митрополия, относително изказаното отъ нея, Саафетъ, желание да се покрѣсти и прѣмине въ лоното на православната вѣра.“

„Въ засѣданието русенският окръженъ мюфтия Али Зия отсъствува, като изпраща единъ протестъ подъ № 145 отъ 25 февруарий 1910 г., който протестъ комисията остави безъ разглеждане, като отнасящ се не до въпроса, по който е свикана комисията — тази, като взе прѣдъ видъ:

„1. Че не може да влѣзе въ разискване, да-ли просителката Саафетъ Мехмедова желае или не да прѣмине въ лоното на православната вѣра, защото отъ удостоверението на Русенското градско общинско управление подъ № 2.404 отъ 23 февруарий т. г. се установява, че тя не може да разполага съ себе си, като едвамъ навършила 15-годишната си възраст, която възраст се доказва и отъ събраните свѣдѣния отъ страна на помощникъ-кмета при сѣщото общинско управление Григоръ Х. Панайотовъ, измежду съседите на самата просителка.“

„2. Че при тѣзи положителни данни относително възрастта на тази послѣдната, медицинското свѣдѣтелство отъ вчерашна дата, издадено отъ ординаторите при Русенската държавна болница: д-ръ Габровски и д-ръ Милошевъ не се взема въ внимание.“

„3. Че въ такъвъ случай молбата на просителката Саафетъ Хафузъ Мехмедова не се обсъжда и на родителите и остава да се съобразятъ съ постановлението на чл. 63 отъ закона за лицата, а до разрѣшаването въпроса отъ прѣдседателя на окръжния сѣдъ самата просителка да бѣде прѣдадена на тукашния окръженъ мюфтия, съ задължение да не я прѣдава на родителите, додѣто не послѣдва заповѣдъ отъ горѣречения прѣдседателъ.“

„Настоящиятъ протоколъ да се съобщи устно на самата просителка.“

„Окрѣженъ управителъ: П. Златевъ.“

„И. д. протосингелъ при Доростоло-Червенската митрополия, Архимандритъ Богословъ.“

И така, на 27 февруарий момичето биде прѣдадено.

Че момичето е било прѣдадено, явствува и отъ слѣдующата депеша, която бащата на момичето Саафетъ отправя до Вжтрѣшното министерство. (Чете)

„Министру вжтрѣшнитѣ работи.

„Дъщеря ми Емине Саафетъ Афузъ Мехмедова ми е прѣдадена днесъ у дома. Опасявайки се отъ безредие, понеже отъ една страна поставенитѣ прѣдъ входа на къщата ми двама стражари не допускатъ никой отъ роднинитѣ ни да влиза вжтрѣ, а отъ друга — самата ни къща не е добръ запазена и прѣлѣстительтъ ѝ Йорданъ Стефановъ съ револверъ въ джоба заобикаля около къщата ни, то по чл. чл. 62 и 64 отъ закона за лицата, най-учтиво Ви моля, да разпоредите да ми се прѣдаде дъщерята не у дома, а въ къщата въ Русе по ул. Теке № 14 при градския часовникъ, кждѣто ще живѣя занапрѣдъ.

„Афузъ Мехмедъ Махмудовъ.“

Русенскиятъ мюфтия отъ сжщия денъ отправя слѣдующата депеша пакъ до Министерството на външнитѣ работи съ копие до Вжтрѣшното министерство: (Чете)

„Емине Саафетъ Хафузъ Мехмедова е прѣдадена днесъ въ 11 ч. прѣди обѣдъ на родителитѣ. Прѣлѣстительтъ ѝ Йорданъ Стефановъ варди около къщата. Не мога да разбера съ каква цѣль той се оставя на свобода около въпросното сѣмейство. Опасявайки се отъ всевъзможни инциденти, вслѣдствие оставяне на въпросния Стефановъ на свобода, моля разпоредането Ви да се взематъ нужнитѣ мѣрки. № 148.

„Русенски окръженъ мюфтия: Али Зия.“

Вжтрѣшното министерство веднага подава слѣдующата депеша подъ № 125 отъ 27 февруарий. (Чете)

„Русе, окръжному управителю.

„Русенскиятъ окръженъ мюфтия телеграфически се оплаква, че прѣлѣстительтъ на момичето Емине вардиалъ около къщата на родителитѣ ѝ, на които е прѣдадено. Вземете нужнитѣ мѣрки за избѣгване нови неприятни инциденти.

„Министъръ: М. Такевъ.“

И така, на 27 февруарий всички мѣрки се взеха, за да се прѣдаде момичето на родителитѣ му и вслѣдствие на тази моя заповѣдъ се поставиха стражари прѣдъ дома на родителитѣ.

Какво става, обаче, малко по-късно? Г. окръжниятъ управителъ съ телеграма № 3.044 отъ 28 февруарий донася:...

Д. Мишевъ: Г. министре, срѣщу Стефанова взети ли сѣ нѣкакви мѣрки?

Министъръ М. Такевъ: Никакви мѣрки. Имайте търпѣние.

Н. Козаревъ: Стефановъ се разхожда; за него нѣма властъ.

Министъръ М. Такевъ: (Чете)

„На 27 срѣщу 28 февруарий, къмъ 11 ч. и 30 м. прѣзъ нощта, една тълпа отъ около 200—250 души нападана стражата, която бѣ поставена да варди дома на родителитѣ на кадѣнчето, за да го отвлѣче. Въ това врѣме пристига старшиятъ пѣши стражаръ Ст. Кожухаровъ, който помолилъ и увѣщавалъ тълпата да се отстрани, обаче тя не искала да знае, вслѣдствие на което стражаритѣ били принудени да извадятъ шашкитѣ си. Това прѣпиране траяло до

около 2½ ч. слѣдъ полунощъ, когато пристигнали 6 души войници патраулъ, слѣдъ което вече, около 3 ч., тълпата отстъпила съ заканване да открадне кадѣнчето прѣзъ деня. Трѣбва да се добави, че тълпата прѣзъ това врѣме е стрѣляла въ въздуха.

„За случката — окръжниятъ управителъ продължава — ми се донесе по телефона въ дома ми около 3 ч. и 50 м. и намѣрихъ за цѣлесобразно да приведемъ кадѣнчето, заедно съ родителитѣ му, въ II полицейски участъкъ, за по-добро завардване отъ тълпата, въ случай че наново се опита да го отвлѣче. При това дадохъ заповѣдъ на всѣки случай въ комендантството да бждатъ готови 20—30 войника.“

Телеграмата подъ № 3.044 отъ 28 февруарий продължава: (Чете)

„На сутринта, 28 февруарий, около 8—9 ч., една тълпа, прѣдвождана отъ музика, се направлява изъ улицитѣ и се спрѣла прѣдъ полицейския участъкъ, въ който бѣ кадѣнчето, заедно съ родителитѣ си, и почнала да вика, като искала кадѣнчето. Веднага въ участъка се явилъ приставтъ Петковъ, който засѣдавалъ въ наборната комисия. Застаналъ начело на полицейската стража, възлизаща на около 10—12 души — 14 души сж били — „въоръжени съ пълна боева амуниция, прѣдъ вратата на участъка. Увѣщавалъ тълпата да не доближава, защото въ противенъ случай щѣлъ да стрѣля. Тълпата, обаче, се нахвърлила върху стражаритѣ. Тогава приставтъ командувалъ на стражаритѣ да извадятъ шашкитѣ си, но тълпата даже не се мръдвала, а продължавала да пристѣпва напредъ. За да я спре, приставтъ посочилъ револвера си да стрѣля и тълпата се потдрѣпнала. Тогава приставтъ почналъ наново да уговаря тълпата да почака, като ѝ казалъ, че въпросътъ за прѣдаване на момичето скоро щѣлъ да бжде разрѣшенъ отъ менъ въ благоприятна за тълпата смисълъ. По този начинъ приставтъ успѣлъ да задържи тълпата до 12 ч. — тукъ е писано 2 ч., но то е погрѣшка — „и 10 минути слѣдъ обѣдъ. По едно врѣме почнали да се даватъ вистрѣли отъ тълпата, която била въоръжена и съ сопи, и съ камъни почнала да хвърля върху стражаритѣ и ранила младшия пѣши стражаръ П. Енчевъ доста силно въ главата. Прѣзъ всичкото това врѣме приставтъ ме държа въ течение, а сжщо се обърналъ за помощъ и къмъ комендантството, но такава не получилъ. Най-послѣ търпѣнието на тълпата се изчерпило и тя нахлува къмъ участъка, счупила прозорцитѣ, покатерила се по стѣлбата на участъка и по приставени такива, поставила въ невъзможностъ да дѣйствува стражата и взела отъ участъка кадѣнчето, слѣдъ което почнала да играе хоро, като го окръжила. И по този начинъ потеглила по улицитѣ, докато пристигнала до касанитѣ. Увѣдоменъ бѣхъ за случката около 10—10½ ч., за което веднага направихъ разпореджане за войска, а стражата да държи до крайностъ, но тълпата, както се каза, не можа да бжде задържана. Най-напредъ въ управлението се яви, около 11½ ч., дивизионниятъ началникъ генералъ майоръ Сираковъ и, додѣто да пристигне кавалерията, бидоха изпратени съ файтонъ 8 войника съ комендантския адютантъ Даневъ за въ участъка; тѣ пристигнали кога момичето било изведено отъ участъка и понеже видѣли опасностъ отъ намѣса, върнаха се въ управлението. Къмъ 3 ч. се яви ескадронъ и една рота отъ 2-ри полкъ, а другата бѣше наредено да настѣпи отъ казармата на 5-ти полкъ, ако стане нужда и трѣгне къмъ касанитѣ, за да прѣсне тълпата и вземе момичето.“

Тукъ трѣбва да добавя, че още къмъ 11—11½ ч. прѣди обѣдъ на 28 февруарий, когато тълпата е била още прѣдъ участъка, окръжниятъ управителъ отваря телефона — както ви казахъ вчера — и съобщава въ Вжтрѣшното министерство за нахожданията се прѣдъ участъка тълпа. Обръщамъ вниманието на

г. Хаджиева, че въ това време азъ бѣхъ тукъ, отговаряхъ на вашитѣ интерпелации. Отъ Вжтрѣшното министерство даватъ наставления управителю, които се повтарятъ и телеграфически съ депеша № 1.127. Забѣлжете добръ, съобщава се къмъ 11½ ч. за тѣлпата прѣдъ участъка, прѣди да бѣде той разбитъ, и Вжтрѣшното министерство дава разпоредби по телефона, същевременно и телеграма съ същото съдържание, която се подава отъ тукашната станция на 12 ч. 40 м. и пристига тамъ на 1 ч. и 20 м. И сега ще видите какъ и кога е пристигнала тая депеша. Ето тия телефонически и телеграфически наставления: (Чете)

„Русе, окръжному управителю,

„Даденитѣ ви разпореждания по телефона ще изпълните съ всичката изисквана строгостъ. Поискайте военна помощъ и разпрѣснете тѣлпата, като осигурите реда и спокойствието въ града. Буйството на каквито и да било тѣлпи не може да спре властѣта въ дълга ѝ на строго изпълнение законитѣ въ страната. Рѣшението на окръжния съдъ, потвърдено и отъ апелативния за възвръщането каджѣчето на неговитѣ родители, трѣбва на всѣка цѣна да се изпълни, като властѣта гарантира и тѣхното спокойствие. Всѣко буйствуеще лице арестувайте и прѣдавайте на съдъ. За всичко дръжте въ течение министерството.

„Министъръ: Такевъ.“

Тази е заповѣдта дадена прѣди разбиването на участъка.

На 12 ч. прѣзъ деня на 28 февруарий се вдигна засѣданieto на камарата и азъ отидохъ да се храня; окръжниятъ управителъ, който още не е билъ получилъ горната депеша, ме вика по телефона и ми съобщава слѣдующето: „Г. министре, една тѣлпата отъ 1.000—1.500 души нападна полицейския участъкъ, разби го, нарани стражата, изчупи прозорцитѣ, покатели се вжтрѣ, отвлѣче момичето и сега върви изъ града ликующа, че любовта побѣдила властѣта“. Той ми съобщава това по телефона. На това негово донесение азъ отговорихъ текстуално слѣдующето, пакъ по телефона: (Чете) „Съжалявамъ, че сте допуснали този прѣвъ по рода си скандалъ въ България. Ако полицията не е въ състояние да охрани неприкосновеностъта на полицейскитѣ участъци, какъ тя ще запази неприкосновеностъта на хорскитѣ жилища и имоти? Вие трѣбваше да вземете всички мѣрки и съ всички сръбства да отблъснете тѣлпата. Ако полицията е била недостатъчна, да бѣхте повикали войската и на всѣка цѣна да разпрѣснете тѣлпата и да не позволите да се отвлѣче момичето. Сега ще вземете всички тия мѣрки; ако полицията е недостатъчна, ще повикате войска и ще поискате отъ нея да разпрѣсне тѣлпата и да освободи момичето.“

Ето тази е моята заповѣдъ слѣдъ разбиването на участъка, която е въ двѣ окръжни процитирана. Прочее, недобросъвѣстно бѣ твърдението на г. Хаджиева, че съмъ отричалъ съществуването на тази ми заповѣдъ. Впрочемъ не по моя характеръ е да се крия задъ чужди грѣбъ и да не поемамъ отговорността. Може-би въ конкретния случай азъ поехъ и много чужди отговорности, но считамъ, че положението, което заемахъ тогавъ, като министъръ на вжтрѣшнитѣ работи, ми налагаше азъ да поема върху себе си всичката отговорностъ по тази случка и азъ я поехъ, носехъ я сръщу всички клевети и сега съ спокойна съвѣсть дойдохъ днесъ да я ликвидираме заедно съ васъ.

И така, г. г. прѣдставители, видѣхте въ какво се състои моята заповѣдъ, чухте я.

Какво става по-нататѣкъ? Ето какъ окръжниятъ управителъ описва случката, какъ се е развивала по-нататѣкъ. Азъ ви казахъ какво става до 12 ч. и

10 м., когато поисканата войска още въ 10 ч. пристига слѣдъ разбиването на участъка. (Чете)

„Комендантъ на войската бѣше генералъ майоръ Сираковъ, а за командиръ на частѣта, която щѣше да дѣйствува, биде назначенъ подполковникътъ отъ кавалерията Кацаровъ. Прѣдварително на мѣстопроизшествието се отправи полицейскиятъ приставъ Петковъ, придруженъ отъ подпоручикъ Василиевъ и нѣколко кавалеристи, за да уговорятъ тѣлпата да се разотиде, но тѣ се върнаха безъ да успѣятъ въ мисията си, понеже, още съ пристигането си при тѣлпата, тази почнала да вика, дюдюка и приближава къмъ тѣхъ. Слѣдъ като се доложи за това и току-що щѣше да трѣгва вече войската за мѣстото, получи се отъ повѣреното Ви министерство телеграма № 1.127. — тая, която е закѣснѣла: вмѣсто да се прѣдаде въ 12 ч. 40 м., тя се прѣдава въ 1 ч. 20 м. — „Слѣдъ като се съобщи телеграмата на коменданта, войската потегли.“

„Току-що щѣше да трѣгва войската за мѣстото“ — казва обяснението на окръжния управителъ; обръщамъ вашето внимание върху това — „пристига телеграмата и потегля войската“. (Чете)

„Отначало бѣ изпратенъ полицейскиятъ приставъ Петковъ съ единъ кавалерийски разѣздъ, подъ командата на единъ офицеръ, да помоли тѣлпата да се разпрѣсне“. — Това е потвърдено и отъ слѣдствието. — „Тя, обаче, разярено ги освиркала и не искала да слуша никакви увѣщания, поради което разѣздътъ се е върналъ и докладвалъ. Тогавъ къмъ тѣлпата се отправилъ единъ ескадронъ и една рота, подъ общата команда на подполковникъ Кацаровъ. Обаче, прѣди пристигането на войската при тѣлпата и прѣди всѣко нейно дѣйствие, полицейскиятъ приставъ Петковъ наново се опиталъ да увѣщае тѣлпата да се прѣсне, като я прѣдупрѣдилъ, че иде войска. Но тѣлпата не само не сторила това, но го посрѣщнала съ камъни и го наранява въ главата, за което и доложилъ подполковнику Кацарову. Увѣдоменъ за това, тоя послѣдниятъ доближилъ до тѣлпата и самъ почналъ да я увѣщава да се разотиде, но тя, както него, тѣй и войската посрѣщнала съ камъни и вистрѣли, поради което подполковникътъ пусналъ послѣдователно два взвода върху тѣлпата, която, слѣдъ като се разпрѣснала, отново се събрала и продължавала да хвърля камъни и да стрѣля сръщу кавалерията, отъ която били наранени единъ войникъ и единъ конь отъ коршуми и 7—8 души съ камъни“. — Тѣ сж всичко 11; тукъ сж казани по-малко. — „Подиръ това подполковникъ Кацаровъ пакъ се помъчилъ да увѣщае тѣлпата да се прѣсне, съ прѣдупрѣждение, че ако не стори това, ще даде заповѣдъ да стрѣлятъ. Обаче тя пакъ не го послушала. Тогавъ той далъ заповѣдъ на трѣбача да свирѣ, и слѣдъ това и на ротния командиръ — да стрѣля ротата му нѣколко залпа въ въздуха. Стрѣлянето въ въздуха, като-че-ли ободрило тѣлпата и тя съ камъни, стрѣлба и викове се втурнала сръщу ротата. Тогавъ вече се заповѣдало на ротата да стрѣля въ тѣлпата, която доближила до нея на около 20 крачки и която слѣдъ вистрѣлитъ се разпрѣснала и оставила на мѣстопроизшествието 16 убити и 32 ранени, които веднага били закарани въ държавната болница. Отъ ротата сж се оказали деветъ души ранени и силно контузени съ камъни“.

Това е, г. г. прѣдставители, официалниятъ рапортъ на г. Русенския окръженъ управителъ. Казахъ го вчера, ще го повтора и сега, щомъ получихъ тия съобщения веднага се отправихъ, още на 28 вечерта за Русе, кждѣто съ специаленъ влакъ отъ Горна-Орѣховица до Русе пристигнахъ тамъ. Първата ми работа бѣ да се срѣсна съ всичкитѣ граждански и военни власти тамъ и да получа обстоятелни обяснения. И когато чухъ обясненията отъ една и другата страна, и съзрѣхъ, че тукъ има отговорности, които трѣбва да се опрѣдѣлятъ, азъ взехъ телефона,

поискаха и повикаха г. министър-председателя, отъ когото да се изпратят двамата прокурори на върховния граждански и военен касационни съдилища да определят отговорностите, защото и азъ още тогава казахъ: тукъ се трѣбва да има нѣкаква отговорност; не може — и азъ, заедно съ васъ, казахъ тогава — да легнатъ тукъ 50 трупа, безъ да има известна отговорност; трѣбва да се опредѣли на страната на тѣлпата ли е, или е на страната на властта. Но Министерскиятъ съвѣтъ намѣри, че не бива да се състави комисия ad hoc, макаръ отъ двама висши магистрати, защото ще се повърнемъ къмъ миналитѣ врѣмена, когато всички викахме противъ такива нарочно стѣкмени комисии. И добръ стори Министерскиятъ съвѣтъ, като каза: оставете правосъдието да си каже словото. Това слово съдилищата го казаха.

Въ това отношение, г. г. представители, ние не направихме нищо по-малко отъ онова, което направи и г. Стоиловъ въ 1897 г., когато стана русенската катастрофа, когато загинаха 180 души. При интерпелацията, която се отправи тогава къмъ Министерството на вътрѣшнитѣ работи, . . .

Н. Козаревъ: Вчера я четохте.

Министъръ М. Такевъ: Не, има друго едно нѣщо. — . . . запитва се за отговорностите, и тогава г. Найчо Цановъ е положилъ въпроса за отговорностите на административните органи. И забѣлжете добръ, г. Цановъ не е положилъ въпроса да бѣде ли министърътъ министъръ, или да си отиде, както това сега искаха приятелите на покойния Стоиловъ, а полага въпроса. . .

И. Гешовъ: Министърътъ не бѣше давалъ тогава никаква заповѣдъ.

Министъръ М. Такевъ: Имаше заповѣди въ законите, неизпълнени тогава.

И. Гешовъ: Правилникъ имаше, който трѣбваше да се изпълни отъ братя Иванови и тѣ бѣха дадени подъ съдъ, а сега никой не е даденъ подъ съдъ.

Министъръ М. Такевъ: Моля, имайте търпѣние и ще чуите кой е даденъ и кой не подъ съдъ. Като се пита: нѣма ли тукъ отговорни лица, тогавашниятъ министъръ на вътрѣшнитѣ работи покойния Беневъ отговаря: (Чете) „Ще кажа, г. г. представители, нѣколко думи и до виновността на административните власти. Въ запитването на г. Цанова се казва, че тѣ сж виновни за това и че досега не сж наказани. Тѣй го азъ разбрахъ отъ прочитането му.“ — Г. Цановъ е мотивиралъ защо сж виновни. — „А въ запитването на г. Габровски изрично се казва: защо азъ още държа на властъ тия чиновници и не съмъ ги далъ на съдъ? Не съмъ ги далъ подъ съдъ, г. г. представители, и ги държа още на властъ, като чиновници, затова, защото, както ви казахъ, дѣлото е прѣдано на съдебните власти, и ако тѣ намѣрятъ, че административните чиновници не сж си изпълнили дълга, бѣдете увѣрени, че и азъ нѣма да ги защита; но, докогато съдебните власти не поискатъ това, нито азъ, нито вие имате право да кажете, че градоначалникътъ, окръжниятъ управителъ, околийскиятъ началникъ или кметътъ сж виновни въ това нещастие. Ще се съгласите съ мене, г. г. представители, че ще бѣде крайно несправедливо, ако уволнимъ цѣлата администрация и общинското управление, безъ да провѣримъ: дали тѣ действително сж виновни или не въ конкретния случай.

„Миналата година стана едно голѣмо нещастие въ Парижъ съ изгаряне налаготворителния пазаръ, дѣто сума чело-вѣци станаха жертва. Мислите ли, г. г. представители, че министърътъ на полицията въ Франция уволни административните и полицейски чиновници въ Парижъ? Не, никого не уволни. Стана анкета, и тогозъ, когото намѣриха за виновенъ, прѣдадоха го на съдъ и го уволниха, а когото не намѣриха за виновенъ, той и днесъ е на мѣстото си. Тѣй постъпихме и ние въ случая. Така, мисструва, и всѣко правителство трѣбваше да постъпи.“

Ето, прочее, какъ народната партия е гледала на отговорността на административните органи и какъ тя е чакала съдилищата да опредѣлятъ тѣзи отговорности.

Така ли, обаче, гледа тя днесъ? Съвършено обратното, защото и ние повѣрихме дѣлото на съдилищата и съдилищата казаха, че административните органи не сж въ нищо виновни, обаче, това не попрѣчи на народната партия да ни жестоко бичува въ продължение на осемъ мѣсеци съ цѣлия свой партиенъ печатъ, за дѣто не сме уволнили длъжностните лица, и на първа рѣка министра на полицията. Впрочемъ, защо трѣбваше министърътъ да си отиде, нѣма нужда да ви го казвамъ — отдавна махването на този министъръ на вътрѣшнитѣ работи, нареченъ Такевъ, бѣше въжделено желание и на народната, и на прогресивната, и на либералната партии, които въ лицето на този Такевъ виждаха виновника за своето поражение на 25 май 1908 г.

Е. Начевъ: Такива като тебе още нѣколко искаме.

Министъръ М. Такевъ: Това, обаче, насъ не ни стресна, че ние спокойно и съ чиста съвѣсть изпълнихме своя дългъ, като прѣдадохме дѣлото на съдебните власти и чакахме тѣхната суверенна дума съ стоическо хладнокрѣвие и съ олимпийско търпѣние, да се произнесе кой е правъ, кой е кривъ; и когато това правосъдие каза своето слово, и когато министерството изучи това дѣло, то даде всѣкому това, което заслужаваше по отговорностите, които сж носили тѣзи хора. За углавната отговорност — каза г. Малиновъ, ще го повтори и азъ — не сме нито вие, нито ние, министрите, компетентни, но колкото се касае до служебната, до дисциплинаарната така наречена отговорност, това министерство стори нужното. И по този начинъ ние направихме повече, отколкото направи почтената народна партия, когато отъ несъблюдение на правилникътъ за взривнитѣ вещества отъ страна на полицейско-административните органи въ Русе паднаха 180 жертви.

Но, г. г. представители, въ този редъ на мисли трѣбва да добавя, че интерпелацията отъ 1897 г. бѣше отправена и къмъ военния министъръ за това, че не указалъ на братя Иванови начина, по който трѣбва да се манипулира съ изкарването на барута, съ неговото складиране, държане и пр., както прѣдписватъ поемните условия, казва г. Найчо Цановъ въ интерпелацията си. Г. военниятъ министъръ, обаче, като отхвърля тѣзи обвинения противъ него, ето какво казва: (Чете) „Менѣ ми е жалко, г. г. народни представители, че тази работа се експлоатира много, тѣй да кажа, недобросъвѣстно. Намѣсто да се отзовемъ съ едно съжаление, не само съ фрази, казани тукъ отъ трибуната, не само съ фрази, които се намиратъ въ всѣки единъ диксионеръ; намѣсто да се отнесемъ съ съжаление за случката, макаръ че не 300 души сж загинали при тая случка, както нарочно увеличава

запитвачът, а 80 души сж загинали, но все така това е една загуба, която никой я не желае, та, казвамъ, вмѣсто да изкажемъ истинско съжаление, ние търсимъ да правимъ политика отъ това. Далечъ съмъ отъ мисълта да допусна подобно нѣщо, но все таки, човѣкъ би си задалъ единъ въпросъ: дали не ще да е нарочно устроено това нещастие отъ нѣкои хора, за да правятъ политика отъ туй; защото иначе, азъ поне не мога да си обясня експлоатирането на този въпросъ съ политическа цѣль. Тѣзи ридания и сълзи, които се казваха и пушаха отъ тукъ, азъ не вѣрвамъ, че въ тѣхъ се крие една радостъ, че имъ е даденъ случай да нападнатъ властта, като се ползватъ отъ тия нещастия.

Обажда се отъ мнозинството: Вѣрно! (Ржко-плѣскане)

Министъръ М. Такевъ: И така, г. г. народни прѣдставители, по русенската експлозия отъ тази трибуна се твърдило чутъ ли не, че е устроена отъ опозицията, за да намѣри случай да злорадствува надъ политиката на тогавашното правителство и да прави политика сръщу него. Да ли могатъ да се кажатъ такива тежки думи отъ червената маса, азъ оставамъ вие да прѣцѣните, макаръ тогазъ и никакви за това поводи, никакви основания тогавашниятъ воененъ министъръ да е нѣмалъ на рѣцѣ. Какво, обаче, да кажемъ днесъ? Не най-вулгарна ли политика се прави отъ случката на 28 февруарий н. г., която нѣма нищо общо съ политиката на правителството? И ако тогавашниятъ министъръ безъ данни е могълъ това да каже, не мога ли азъ въ свой редъ да кажа и докажа, че тази нещастна случка е дѣло на недобросъвестнитѣ наши политически противници, ...

Г. Гроздановъ: Да ли отъ Каназирски не бѣха устроени тѣзи скандали?

Министъръ М. Такевъ: ... за да се намѣри единъ поводъ, за да се намѣри една причина да се вика противъ днешното правителство, защото — казахъ го вчера, ще го повтора и сега — изключете отъ дебатитѣ русенската случка, изключете и тѣй наречената съ обща дума „корупция“, питамъ се азъ, на какво пѣхте да се спрѣте? И понеже това бѣше фактическото положение и на 28 февруарий, позволете ми да кажа азъ, че се търсѣше, вѣроятно, поводъ, търсѣше се причина, за да се бичува политиката на правителството, та дано то се катури. Тукъ прѣд мене се намира единъ опозиционенъ органъ, жестоко бичующъ политиката на правителството ...

Н. Козаревъ: Полуофициозъ.

Министъръ М. Такевъ: ... в. „Камбана“ отъ 22 май. И ако азъ бихъ желалъ да се ползувамъ, казвахъ вие, отъ това, което се пише не въ нашата преса, а въ опозиционната преса на 22 май, ето какво четемъ ние тамъ по русенската случка. (Чете) „На 1 мартъ, слѣдъ случката въ Русе, сутринта въ 9 ч. видѣхъ лиянъ Христо Цаневъ, огняръ въ Русенската гара, и още съ едного, не го познавамъ. Минувайки съ файтонъ прѣзъ мѣстото на нещастната случка на 28 февруарий въ Русе, другарятъ му вдига чадѣря си и удря файтонджията, който бѣше турчинъ, за да мине прѣзъ набраната тѣлна хора сръдъ пазара. „Този приятелъ Христо Цаневъ го сръбнахъ слѣдъ нѣколко дни и попитахъ какво правѣше него денъ. Той ми каза, че него денъ билъ единъ турчинъ на сермия. Питахъ го, не ви ли

бѣше страхъ? Отъ кого ше ни е страхъ? Ние имаме куражъ: бѣше ни сръбналь г. Каназирски и ни каза: гледайте да направите нѣкаква безредица (скандалъ); ...

Нѣкои отъ земледѣлската група: Не е вѣрно!

Министъръ М. Такевъ: ... не бойте се, азъ ше ви избавя, и ние какво не направихме. Чакъ вечерята пакъ ни сръбна при хотелъ Метрополъ и ни каза г. Каназирски: „сега да мирувате вече“, и ние си отидохме по домоветѣ.“

„Отъ разпита на Михаилъ С. Гитевъ Макито се установява, че тѣ сж били: Георги Кжсогледа, Никола Геневъ, Владимиръ Игнатиевъ и Христо Цановъ, на които е било поржчано отъ Каназирски да правятъ смутове. Освѣнъ това установява се, че младиятъ народнякъ Иванъ Цанковъ е далъ пари да гуляятъ. Отъ Каназирски сж искали пари, той имъ отговорилъ слѣдующето: „Оставете ме вече, главата ми пламна днесъ отъ тичане насамъ-нататѣкъ.“

И така, г. г. прѣдставители, азъ се питамъ: нѣмамъ ли право да се ползувамъ не отъ това, което ние сме изнесли, а отъ това, което изнесе този органъ, който ме нарече кръволокъ, който ме нарече Неронъ, който ме нарече тиранинъ, който ме нарече човѣкоядецъ, който въ първата статия на сжния брой ме квалифицира съ тия епитети; азъ се питамъ: нѣмамъ ли право, като се възползвамъ отъ сжния този органъ, който ме клейми и вие го прѣпечатахте въ вашия органъ, и азъ да прѣпечатамъ това противъ васъ? Но логиката у васъ липсва, както ви липсваше, когато вие четохте писмото на г. Киркова, въ което той съ жалъ заяви, че напуска България отъ лошата атмосфера, но не прочетохте писмото, което отправи до почтения г. Гешовъ, за да иска отъ него да отговори, вѣрно ли е твърдението на в. „Миръ“, че г. Кирковъ, слѣдъ като ограбилъ свѣта и си направи състояние, сега се изселва отъ България, за да си яде паритѣ въ странство?

И. Гешовъ: В. „Миръ“ не писа такова нѣщо.

Министъръ М. Такевъ: На това писмо вие не отговорихте. Вие писахте текстуално „сега се изселва“. Г. Кирковъ отправи лично Вамъ писмо и Вашето достойнство и честъ изискваше да му отговорите, щомъ вѣрвате въ неговата честностъ. Вие, обаче, на това писмо не отговорихте.

Г. Гроздановъ: И нѣма да му отговори.

Министъръ М. Такевъ: Г. Кирковъ имаше право да ви каже: „Напускамъ тази България, защото атмосферата е невъзможна да се живѣе. Даже когато азъ се обърнахъ къмъ единъ почтенъ човѣкъ, като г. Гешова, да каже поддържа ли той, че „слѣдъ като съмъ закрѣпилъ състоянието си, заминавамъ въ Европа да си ямъ паритѣ“, г. Гешовъ не ми отговори. При тази инсинуация, при тази клевета, при тази атмосфера, създадена отъ платената булевардна преса, какъ ше се живѣе въ България?“ Да, логиката у васъ липсва; у насъ е логиката, тукъ сж фактитѣ. Когато азъ вчера ви говорихъ, че съмъ готовъ да нося отговорността, азъ я нося смѣло. Както имахъ куража, слѣдъ толкозъ клевети на платената преса, пакъ да тръгна изъ България, да свикамъ събрания въ Берковица на площада, дѣто повече отъ хиляда души присъствуваха, да свикамъ такова въ Фердинандъ, дѣто имаше нѣколко хиляди селяни и граждани, да свикамъ съ-

бране въ Ломъ, дѣто прѣдъ такова едно почтено събрание азъ говорихъ въ продължение на 4 часа, и изложихъ и тази и всички останали случаи прѣзъ нашето управление, азъ имахъ куража да влѣза срѣдъ българския народъ и да му дамъ отчетъ и за тази нещастна случка, защото моята съвѣсть е чиста. Ако азъ бѣхъ счелъ себе си въ нѣщо що-го-дѣ провиненъ, не съмъ азъ, който ще остана на тази червена маса — тя ми тежи, тя ме прѣждевременно остарѣ — азъ щѣхъ да излѣза отъ министерството, стига да бѣхъ въ нѣщо виновенъ. Но азъ не забравихъ, че, когато се пагърбихъ съ Вжтрѣшното министерство, азъ поехъ тежката отговорност да пазя реда, спокойствието, тишината и свободитѣ на българския народъ, въ всѣка минута да бѣда строгъ бдителъ на този поредѣкъ; и спрѣмо всѣки, който се е провинилъ по закона, да искамъ да се приложатъ законитѣ на страната. И въ случая азъ не искахъ нищо повече отъ това, освѣнъ да се приложатъ законитѣ на страната; и ако полицията не е въ състояние да стори това, тя трѣбва да бѣде подкрѣпена и отъ армията. Г. Малиновъ ме освободи отъ да ви чета правилника, кога армията се вика въ помощъ на полицията. Трѣбва да отговоря достойно на г. Хаджиева въ този случай, за да не повтарямъ: армията бива повиквана тогазъ и за такъвъ случай, когато и за какъвто изрично пише въ правилника. И моята депеша, и моята, по телефона дадена, заповѣдъ гласѣше: „Ако стражата ви е малко, повикайте войската“. А стражата затъ бѣше малко: 14 души при участъка, казахъ вчера, 21 души около турската махала; всичко, казва слѣдствието, 50 души бѣха на разположение. А единъ 25-хиляденъ градъ ще го оставите безъ никакъвъ полицейски постъ, та ще свикате всичката стража на единъ пунктъ? Това може да направи само г. Хаджиевъ, който нѣма понятие отъ таква нѣща, отъ държавно управление и отъ отговорностъ за туй управление. Не може единъ окръженъ управителъ да остави цѣлия градъ безъ никаква стража и всичката да концентрира на едно мѣсто, и затуй той е концентриралъ 14 души въ полицейския участъкъ и една голѣма частъ около турската махала, за да не стане по-голѣмо нещастие; като му не стигнала стражата, тогазъ се е обърналъ къмъ армията и армията дохожда.

Г. г. прѣдставители! Азъ желая отъ васъ — които искамъ да бѣдете безпощадни сѣдии надъ моитѣ дѣйствиа по случката на 28 февруарий — азъ желая отъ васъ, повтарямъ, да турите ржката на сърцето си и да кажете, каква друга заповѣдъ бихте издали вие на моето мѣсто, когато бихте получили ония свѣдѣния по разбиването на участъка, които получихъ азъ. И менъ ми е приятно да отговоря тукъ съ думитѣ на г. Теодора Теодоровъ: „Такава, каквато азъ дадохъ“.

Но безспорно е, че заповѣдитѣ ще се изпълнятъ разумно. И г. Малиновъ за това говори. Г. окръжниятъ управителъ като получава заповѣдта, дава я на коменданта. Комендантътъ я прочита и вика при себе си началника на войската. Последниятъ взема правилника, та го прочита и трѣгва за мѣстото на произшествието. Ето ви, г. г. народни прѣдставители, въ що се състоеше сжщността на тая случка. Питамъ себе си и васъ, тогава, защо бѣха тѣзи клевети, защо бѣха тѣзи инсинуации, защо бѣха тѣзи оскърбителни епитети, написани въ тази интерпелация: за оросване кръвъ, за кѣпане въ кръвъ. Да, и Клемансо ороси съ кръвъ Франция и Луцати ороси съ кръвъ Италия и другъ единъ министъръ въ Брюкселъ ороси земята съ кръвъ, но ороси я, защото се налагаше отъ обстоятелствата. Никой не нарече Клемансо кръволокъ, никой не нарече Луцати кръвожадникъ, никой не нарече министра на вжтрѣшнитѣ работи въ Брюкселъ човѣкоядецъ. Това сж само епитети, които сж възможни

да излѣзатъ само отъ устата на противникитѣ на правителството тукъ въ България. Не сж епитетитѣ, които ще измѣнятъ сжщността. Азъ искамъ така документирано, така добросъвестно, така обстойно и така обективно да погледнете на случката, а това, което азъ ви разказахъ, то е идентично и въ слѣдствието — гражданско и военно. Вѣрно е, че има единъ малък нюансъ въ момента, когато сж давани прѣдупрѣдителнитѣ знаци къмъ тѣлпата — дѣто военното слѣдствие казва едно, а гражданското — друго. Малък нюансъ има, но, г. г. народни прѣдставители, вие четохте сждебното слѣдствие. Г. Хаджиевъ ви го чете и ви каза, че слѣдствието казва: гражданскитѣ свидѣтели, граждани, на брой 300 души даватъ показания изключително противъ войската, и обратно — по-голѣмата частъ отъ свидѣлитѣ на другото слѣдствие говорятъ противъ гражданскитѣ власти. Не, въ такива моменти азъ не казвамъ, че има умишлено депозиране на свидѣтелски показания, съ цѣль да се изпорчи истината, а защото впечатлѣнията на хората въ онзи случай сж били различно схванати, и затуй военниятъ слѣдователъ казва: що се касае до отговорността на гражданскитѣ власти, ще се произнесе гражданската сждебна власт, и обратно.

Прѣдседателъ: Трѣбва да консултирамъ Събранието, понеже частъ 8 е миналъ. Моля Събранието да рѣши да се продължи засѣданието, докато се приключатъ разискванията по интерпелацията на г. Хаджиева. Моля ония, които приематъ да се продължи засѣдането, да си вдигнатъ ржката. (Муозинство) Събранието приема.

Министъръ М. Такевъ: И така, г. г. прѣдставители, не трѣбва да ви смуцава това, че е имало нѣкакъвъ малък дисонансъ между тия двѣ слѣдствия. И слѣдствието потвърждава това, което азъ току-що ви четохъ. Има ли отговорности въ случая? За моята азъ не ще говоря: много е неудобно, много некрасиво, много невъзможно е, когато човѣкъ себе защитава. Азъ не ще се защитавамъ, но азъ бѣхъ длъженъ да възстановя фактитѣ *tels quels*, а вие ще ги сѣдите. Г. първиятъ министъръ, той ще каже, както каза, каквото има да каже по отношение на министра на вжтрѣшнитѣ работи. Кolkото се отнася до другитѣ чиновници, слѣдъ като проучихме дѣлото, казахъ ви, и ние намѣрихме, че наистина, съ всичката онази прѣдпазливостъ, съ всичката онази прѣдвидливостъ, може-би, не се дѣйствувало — могло е да се прѣдотвратятъ нѣкои спени, и затуй министерството своевременно, когато изучи работата, слѣдъ като сждебнитѣ власти се произнесоха по дѣлото, приложи наказанието на тия чиновници. А г. Хаджиевъ ни каза: „Защо чакъ сега?“ Моля ви се, ние го приложихме, макаръ и чакъ сега, а въ подобенъ аналогиченъ случай други на наше мѣсто никога не го приложиха. Защо? Защото тѣ казаха друго-яче: „Сждебнитѣ власти се произнесоха и за неопределеността, произнесоха се и за неосторожността“, а г. военниятъ министъръ каза така: „сждебната властъ се произнесе и за случайността“. Ние не казахме така, макаръ и сега, защото сега имаше възможностъ, казахъ ви, не съ свѣдѣния, събирани по булевардитѣ, а съ прочитането на едно дѣло, дѣто сж разпитани 600 и нѣколко души свидѣтели, да кажеме истината.

Ето ви, г. г. народни прѣдставители, сжщността по русенската случка. Отхвърлямъ, казвамъ, още единъ пътъ съ възмущение приписваното ми желание да проливамъ кръвта на българскитѣ граждани, на тѣзи граждани, за свободата и правата на които азъ съмъ се борилъ 15 години и получавахъ куршума на моитѣ политически противници, защото на моитѣ колѣнтѣ падна пронизанъ покойния Алеко, и ще се боря още толкова години, докато моитѣ крака и рѣцѣ държатъ, за тѣзи свободи и права на българския

народът, убеденъ, че това, което съмъ направилъ въ продължение на три години, не е имало нищо друго за целъ, освѣнъ да гарантира свободитѣ и правата на българския народъ, за които съмъ билъ толкова ревнивъ, че за тяхната защита азъ бѣхъ стрѣлянъ отъ тамъ, отъ дѣто днесъ се порицавамъ, че съмъ отишълъ да стрѣлямъ невинни български граждани. Никога прѣзъ ума ми не е минавала мисълта да похитя какво да е едно право на българскитѣ граждани. Напротивъ, ви казахъ, борихъ се, боря се и ще се боря да вътѣржествуватъ въ пълния си просторъ народнитѣ права и свободитѣ на българския народъ, да може той всѣкогаши и всждѣ да бжде господаръ на своитѣ сѣдбини. (Ржкоплѣскане отъ мнозинството).

Прѣдседателъ: Има думата г. министърътъ на вътрѣшнитѣ работи.

Министъръ Н. Мушановъ: Г. г. народни прѣдставители! Ако има нѣкои отъ г. г. ораторитѣ да говорятъ, нека тѣ говорятъ. Ако ли нѣма, азъ ще кажа само нѣколко думи, за да прѣкрата прѣвнията.

В. Георгиевъ: Има кой да говори, но азъ мисля, че министритѣ ще трѣбва да се доизкажатъ, че тогава да се изкажемъ и ние.

Д-ръ Н. Наковъ: Тѣ се изказаха.

В. Георгиевъ: Съгласно чл. 55 отъ правилника, слѣдъ отговора на министра, освѣнъ запитвача, могатъ да говорятъ и по единъ ораторъ отъ всѣка група. Значи, запитвачътъ трѣбва първо да си даде миѣнието, да-ли е доволенъ, и послѣ ние ще говоримъ.

Министъръ Н. Мушановъ: Той го даде.

В. Георгиевъ: Тѣй, че трѣбва да се изпълни правилникътъ. Азъ си запазвамъ правото да говоря слѣдъ това.

Министъръ Н. Мушановъ: Тогава, азъ ще кажа нѣкои обяснения и ще свърша.

Прѣдседателъ: Има думата г. Хаджиевъ, за да отговори, да-ли е доволенъ или не отъ обясненията на г. министра.

И. Хаджиевъ: Нѣма ли да говорятъ вече г. г. министритѣ?

Д-ръ Н. Наковъ: Тѣ могатъ да говорятъ.

Прѣдседателъ: Г. Хаджиевъ! Ако не вземете думата сега, нѣма да ви я дамъ послѣ.

И. Хаджиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ съмъ длъженъ да заявя, че не съмъ доволенъ по слѣднитѣ причини. Безспорно, г. президентъ-министърътъ Малиновъ е единъ добъръ адвокатъ. Това не вѣрвамъ никой да оспорва, обаче, той не ми отговори задоволително на слѣдния въпросъ, нито по-напрѣдъ по отговора на тронното слово, нито сега. „Тълпата е нападнала войската“ е казано въ първия пунктъ, обаче, нито войници, нито коне има умрѣли. Какъ се обяснява това? Второ, тая тълпа, която е нападнала участъка, била ли е истинска?

Г. Копринаровъ: Не е била.

И. Хаджиевъ: Въ окръжното на г. министра на вътрѣшнитѣ работи, което ни чете сега, има на едно мѣсто, че по-напрѣдъ около 250—300 души нападнали участъка и само двама-трима стражари съ помощта на петъ-шестъ души войници разпрѣсватъ

тълпата, обаче тогава, когато въ участъка е имало повече стражари, тълпата се оставила да насили участъка.

Слѣдъ това той не отрича, че има виновни, но понеже сѣдътъ, както гражданскитѣ, тѣй и военниятъ прокуроръ казали, че нѣма, то трѣбва да се подчинимъ и ние и да признаемъ, че нѣма.

Едно нѣщо забравихъ въ бѣлѣжкитѣ, по него не чухъ отговоръ, но понеже г. министърътъ на вътрѣшнитѣ работи ще вземе сега думата, ще искамъ да чуя — защо сѣдебниятъ слѣдователъ Болчо Петровъ се е намѣрилъ за най-подходяще лице да се изпрати отъ тукъ да изслѣдва тая афера, първо, и слѣдъ това, този сѣдния сѣдебенъ слѣдователъ е назначенъ днесъ, доколкото моитѣ свѣдѣния се простиратъ, да изслѣдва и оная, по-малката грѣшка за аферитѣ.

Г. Копринаровъ: Затуй, защото тѣй гласува Събранието; Вие гласувахте бюджета, той да разслѣдва дѣла отъ особенъ характеръ, нареченъ държавенъ.

И. Хаджиевъ: Г. министърътъ не счете за нужно да ми отговори, защо, кои сѣ причинитѣ да се смѣни г. министърътъ на вътрѣшнитѣ работи отъ това министерство и да му се даде друго министерство, като се има прѣдъ видъ сношниятъ активъ, който ни изложи тукъ този г. министъръ на вътрѣшнитѣ работи, а да се скриемъ само задъ това, че не можемъ да говоримъ, защото това е вътрѣшна наша работа, за мене това е единъ незадоволителенъ отговоръ и затуй азъ прѣдлагамъ слѣдния дневенъ редъ: (Чете) „Народното събрание, като изслуша интерпелацията на кѣзълагашкия народенъ прѣдставителъ Иванъ Хаджиевъ, по русенската кървава катастрофа, обясненията на г. министра-президента, разискванията по нея, изказва дълбокото си съжаление, че правителството не е сторило нищо ефикасно, за да открие и накаже виновнитѣ на това злодѣяние, съ което щѣше да поутѣши и пооблекчи, малко-малко тѣй невинно потопенитѣ въ скръбъ и печалъ сѣмейства въ Русе и да даде съ това шо-годѣ удовлетворение на възмущената обществена съвѣсть, тѣй ярко изразена въ общенародни събрания и митинги; то, Народното събрание, съ очудване се пита, какъ бившиятъ министъръ на вътрѣшнитѣ работи, г. Такевъ, слѣдъ като тѣй очевиденъ се сочи отъ всички за главенъ виновникъ на това грозно злодѣяние — по тая единствена причина нему се отне и тоя постъ отъ колежитѣ му министри — косвено признаване неговата виновностъ — стои и още на поста министъръ. Слѣдъ това минава на дневенъ редъ“.

А колкото се отнася до онова, което каза г. министъръ-президентътъ за недобросѣвѣстностъ, за нахалностъ и пр., азъ го оставямъ за смѣтка на неговата благовѣзпитаностъ, който искаше да поправи мене, може-би, урони себе.

А колкото се отнася до отговора на едноврѣмешния 15-годишенъ борецъ за свободитѣ на българскитѣ граждани, на бореца, уважаемия Такевъ, както го нарече много сполучливо единъ нашъ другаръ, бившия Такевъ и днешния нещастенъ г. министъръ, азъ оставямъ да отговори тая картина. (Показва нѣкаква картина)

Прѣдседателъ: Има думата г. Вълчо Георгиевъ.

В. Георгиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Прѣдстои ни да се изкажемъ по случката въ гр. Русе, станала на 28 февруарий т. г., прѣдметъ на която е и днешната интерпелация на г. Хаджиева. Нѣма да се отпускамъ да разправямъ надълго и нашироко, какъ е станала тая случка, защото вие сте я чели и азъ съмъ я челъ, па и г. Хаджиевъ доста надълго

я описа. Тукъ ние трѣбва да видимъ, какъ се е по-
стѣпвало, или какъ се е вървѣло отъ самото начало
докрай, да разгледаме официалнитѣ документи и да
видимъ по самитѣ тѣхъ, да-ли нѣма да намѣримъ
именно виновнитѣ лица. Азъ нѣма да се водя нито
отъ вѣстникитѣ, защото може, както се изразяватъ,
да се прѣкалява въ тѣхъ, нѣма да се водя нито отъ
опозиционния ни другаръ г. Иванъ Хаджиевъ, но
ще се водя отъ личнитѣ мои наблюдения, отъ окръж-
нитѣ документи, които се намиратъ въ самото
окръжно на тогавашния министъръ на вътрѣшнитѣ
работи. Ако човѣкъ прочете внимателно всички тия
документи, които се намиратъ въ туй окръжно, из-
пратено и до насъ, народнитѣ прѣдставители, ние
ще забѣлжимъ, че опасността отъ една нещастна
случка е могла да се прѣдвиди още тогава, когато
съ първата телеграма мюфтията отъ Русчукъ се
оплакна до Министерството на външнитѣ работи, въ
която казва, че днешното положение на русенскитѣ
граждани е опасно: (Чете) „Опасявайки се отъ без-
редия, азъ ви моля да се разпоредите да се взематъ
незабавно нужнитѣ мѣрки“. По-нататъкъ, когато ние
прѣгледаме телеграмитѣ на самия този мюфтия, из-
пратени до Министерството на външнитѣ и въ-
трѣшни работи, и телеграмитѣ, изпратени отъ ба-
щата на самата Саафетъ, ние ще забѣлжимъ — и
туй е трѣбвало да забѣлжи и самата полиция — че
безредието е било голѣмо, че е било невъзможно
при туй безредице да се избѣгне единъ голѣмъ кон-
фликтъ между гражданитѣ и властта. Тая съмни-
телностъ се усилява още по-нататъкъ отъ официал-
нитѣ телеграми, които се намиратъ въ туй окръжно,
изложено отъ г. министра на вътрѣшнитѣ работи.
Г. министърътъ ни прочете една телеграма, въ която
казва, че на 28 февруарий, отъ 8 до 9 ч., една тѣла
се явява прѣдъ II полицейски участъкъ, за да вземе
насила момичето Саафетъ отъ участъка. Казва ни
се въ тази телеграма, че е имало всичко на разполо-
жение въ участъка 14 души стражари, които съ
били въоръжени въ пълна мундация, наедно съ при-
става Петковъ — нѣмало е на разположение повече
стражари. Добъръ, окръжниятъ управителъ е билъ
извѣстенъ въ 10, 10½ ч. — да приемемъ послѣдното
— и прѣдставете си, г-да, отъ 10½ ч. до 2 ч. и 10 м.
слѣдъ пладне, окръжниятъ управителъ е ималъ
много дълго врѣме на разположение, за да увѣдоми
министра, за да му се даде нужната заповѣдъ да
иска военна помощъ и да прѣдотврати случката,
която е станала въ 3¼ ч. слѣдъ обѣдъ. Окрѣжниятъ
управителъ е билъ зритель на всичкитѣ тѣзи дѣй-
ствия, които съ се развивали прѣдъ участъка. И
менъ ми е чудно, какъ при такава многолюдна тѣла,
която иде явно съ заплашване и силомъ да вземе
момичето, и заявява даже на полицията затова, какъ
тази полиция, какъ нейниятъ шефъ не е вземалъ
мѣрки да иска нужнитѣ наставления или пъкъ да
се съобрази съ административнитѣ разпорѣждания
въ случая и да иска направо войска отъ военното
началство, която да му дойде на помощъ въ случай.
Тукъ, въ тѣзи бавни разпорѣждания, въ тази тѣла
да се каже манда-поща, тѣй да се изразя за разпо-
режданията на г. управителя, азъ виждамъ именно
неговата неадекватностъ и неговата неподготвеностъ
за окръженъ управителъ, макаръ г. министъръ Му-
шановъ да го оправдаваше съ неговата 22-годишна
сѣдебна практика. Човѣкъ може да бѣде добъръ
сѣдия, безъ да бѣде добъръ администраторъ — туй
вѣки трѣбва да го върва. Когато французитѣ при-
сѣдватъ, че прѣди да бѣде човѣкъ единъ добъръ дип-
ломатически агентъ, трѣбва да бѣде много години на-
редъ добъръ министъръ на външнитѣ работи, ние
трѣбва да приемемъ, че човѣкъ, за да бѣде добъръ
сѣдия, не значи, че може да бѣде добъръ админи-
страторъ. Отъ тукъ, отъ невземането наврѣме со-
рпозни мѣрки отъ страна на окръжния управителъ

Златевъ, отъ тамъ се завежда вече грѣшката и въ
послѣдствие се случва и нещастната случка въ
Русе. Ако управителътъ въ 10½ ч. бѣше телефо-
ниралъ на военния комендантъ да се притече съ
войска, както казва по-нататъкъ, че въ 11½ ч. той е
билъ вече извѣстенъ и е било наредено, щото
20—30 души войници да бѣдатъ готови и на първо
повикване да се яватъ на мѣстото, азъ мисля, че не
е трѣбвало да се чака да се избиятъ хората на ули-
цата и тогава да дойдатъ войници, но послѣднитѣ
трѣбваше прѣдварително да бѣдатъ на мѣстото, то-
кова повече, че се е разполагало само съ 14 души
стражари.

Управителътъ е билъ въ съобщенията си много
бавенъ. Тѣзи движения, за които се описва въ са-
мото туй окръжно, азъ не мога да разбера, като ги
чете човѣкъ и когато ги е прѣживѣлъ самиятъ упра-
витель тамъ, какъ е могълъ да се стѣрпи да стои
въ разстояние на 3—4—5 часа да не увѣдомява ми-
нистра на вътрѣшнитѣ работи, когато ние днесъ
имаме най-бързото съобщение, дѣто въ 5 минути
можемъ отъ Русчукъ да съобщимъ на министра
всичко, каквото се случва тамъ, и министърътъ въ
5 минути да даде нужната заповѣдъ по телефона —
затуй харчимъ тѣзи пари, затуй правимъ тѣзи раз-
ходи — за извънредни случаи — и този управителъ,
който е туренъ даже начело на цѣлия окръгъ, да
иска нужната военна помощъ отъ надлежнитѣ военни
власти. Казва се, че тѣла отъ 2—3 хиляди души е
нападнала полицейския участъкъ. Когато управи-
телътъ е видѣлъ, че такава една голѣма тѣла е на-
паднала на участъка, съ явно то намѣрение да вземе
Саафетъ, той нѣмаше защо да чака, когато имаше
на разположение само 14 души стражари, да види
какви ще бѣдатъ сетиннитѣ отъ тази именно нату-
рала се тѣла. И слѣдъ като разбиватъ участъка,
слѣдъ като взематъ Саафетъ, тогава отишълъ да се
похвали на г. министра на вътрѣшнитѣ работи, че
тѣла отъ 2—3 хиляди души нападна участъка,
взема Саафетъ и сега тържествува затуй, защото
е надвила полицията. Това е единъ срамъ за окръж-
ния управителъ, да се явява слѣдъ това съ една
такава телеграма прѣдъ Министерството на вътрѣш-
нитѣ работи, да отива да иска послѣ наставления
какво да направи. И право му е отговорилъ г. Та-
кевъ: „Сѣжالياмъ, че сте допуснали този прѣвъ
по рода си скандалъ въ България“. И дѣйствително,
че е скандалъ. Единъ човѣкъ, който се счита юристъ,
човѣкъ, който е билъ 22 години на сѣдийската ска-
мейка, единъ човѣкъ, който послѣ се туря на първото
мѣсто въ единъ окръгъ, и втори подиръ министра на
вътрѣшнитѣ работи, този човѣкъ е трѣбвало да по-
мисли още въ първитѣ дни на тѣзи безредици, какво
може да се случи въ Русчукъ, толкова повече, че
въпросътъ се състон, г-да, въ една борба между
два елемента — между български и турски елементъ.
Когато самиятъ мюфтия се намѣсва по въпроса,
управителътъ не е билъ толкозъ простъ да не по-
мисли, че тукъ въпросътъ вече захваща да става
отъ официаленъ характеръ и че самото намѣсване
на мюфтията е съ цѣлъ, именно, да подтикне самото
турско население. Турското население не се е водило
отъ акъла на мюфтията. Тукъ е билъ накаранъ на-
сила, тѣй да се каже, башата на Саафетъ да на-
прави, да извърши нѣкаква формалностъ — теле-
грама до министерството, заявление, оплакване до
управителя и пр. Но даже да не е билъ накаранъ,
прѣдъ опасността, която го е угрозявала, отъ която
опасностъ управителътъ не е билъ въ положение да
го запази, той трѣбваше да направи тия оплаквания
въ министерството.

Прѣдседателътъ: Г. Георгиевъ! Имайте прѣдъ
видъ, че Ви се свършва врѣмето, опрѣдѣлено отъ
правилника.

В. Георгиев: Окръжният управител тръбваше да се яви на мѣстото, дѣто става произшествието. Отива тамъ тълпата. Г. първият министъръ, Малиновъ, казва, че въ момента, когато тълпа отъ 100 души се вмѣква между многобройната публика, дошла тамъ да се весели, мѣчно е въ този моментъ властта да изпълни длъжността си тъй, както се слѣдва. Значи, мѣчно е за властта да различи въ момента, кой е виновенъ и кой не.

Прѣдседателъ: Г. Георгиев! Свърши се опрѣдѣлениятъ отъ правилника 15-минутенъ срокъ: не можете да приказвате по-нататъкъ. Вие тръбваше да имате прѣдъ видъ и врѣмето.

В. Георгиев: Накратко ще кажа своето заключение, г. прѣдседателю.

Прѣдседателъ: Свършете.

А. Краевъ: Направете заключението си.

В. Георгиев: Казва се, че се е прѣдупрѣжда тълпата, отива въ единъ офицеръ съ пристава наедно. (Глъчка)

Д-ръ Г. Калининъ: Кажете заключението си.

В. Георгиев: Ама какъ ще кажа заключение?

Д-ръ Г. Калининъ: Нѣма врѣме.

В. Георгиев: Значи, и да не съмъ ялъ, да кажа, че съмъ ялъ! Какъ така? (Глъчка) Г-да! Отива единъ офицеръ съ пристава наедно, за да прѣдупрѣдятъ публиката. Добръ, офицерътъ се върналъ и казалъ тъй: „Тукъ се намиратъ хора, които се веселятъ; никаква тълпа и никаква Саафетъ нѣма помежду имъ“.

Прѣдседателъ: Ама Вие пакъ продължавате. Ще ме накарате да приложамъ правилника. Кажете съ двѣ думи, какво заключавате и повече не дѣйте повтара.

В. Георгиев: Заключавамъ. Г-да! Мѣчно е, трудно е, когато туряте единъ народенъ прѣдставителъ въ такова положение, дѣто той не се е изказалъ и искате отъ него заключение. Не искамъ съ своето говорене да обвиня нито правителството, нито демократическата партия. Напротивъ, моето заключение по бѣде свършено друго, но азъ искамъ да се изкаже тъй, както сѣ вървѣли и сѣ се развивали обстоятелствата. Но понеже вие ме прѣсилвате да си дамъ заключението, азъ ще го дамъ. Обаче, споредъ мене, моето заключение нѣма да бѣде основателно затуй, защото не сте чули всичко. Азъ ще моля, при такава една важна случка, когато толкозъ се напада правителството, да се допуснатъ и опозиционнитѣ прѣдставители да се изкажатъ, . . .

Прѣдседателъ: Не може вѣнъ отъ правилника да се допусне нищо повече.

В. Георгиев: . . . защото ще бѣде въ полза за самото правителство да се изкажатъ всички.

Прѣдседателъ: Г. Георгиев! Отнемамъ Ви думата.

В. Георгиев: Най-послѣ явява се въпросътъ: виновенъ ли е г. Таковъ?

Министъръ Н. Мушановъ: Г. Георгиев! Прочети само дневния си редъ.

В. Георгиев: Г. г. народни прѣдставители! Азъ ще ви кажа много спокойно, че тъй, както сѣ се развивали обстоятелствата, . . .

Прѣдседателъ: Пакъ се развиватъ обстоятелствата! (Смѣхъ)

В. Георгиев: . . . министърътъ на вътрѣшнитѣ работи по него врѣме не е отговоренъ, не е виновенъ . . .

Прѣдседателъ: Моля, седнете си на мѣстото.

В. Георгиев: Ама трѣбва да търсимъ виновнитѣ, г. прѣдседателю.

Прѣдседателъ: Моля Ви се.

В. Георгиев: Азъ не съмъ далъ заключението си.

Прѣдседателъ: Не е моя работа.

В. Георгиев: Не трѣбва само да изтрѣгнете отъ устата ни невинността на министра, а трѣбва да видите въ послѣдствие кой е виновенъ.

Прѣдседателъ: Вие никакъ не зачитате правилника.

В. Георгиев: Ама този правилникъ е грѣшенъ, г. прѣдседателю.

Отъ мнозинството: А-а-а! (Смѣхъ)

Прѣдседателъ: Грѣшенъ сте Вие. Моля, нѣмате думата. (Глъчка)

В. Георгиев: Позволете ми още нѣколко минути.

Прѣдседателъ: Нѣма никакви минути — кажете заключението си.

В. Георгиев: Г. Таковъ е виновенъ само дотолкова, доколкото той веднага слѣдъ тази случка, макаръ и да се убѣдилъ — както и самъ каза тукъ — че въ тази именно русенска случка трѣбва да има виновни, не е веднага прѣмахналъ окръжния управителъ и пристава. Това поне зависѣше отъ него. Военниятъ министъръ трѣбваше веднага да махне отъ този градъ тѣзи военни началници, които сѣ прѣдвождали въ него врѣме войската и сѣ й запозѣдали да стрѣля, и слѣдъ туй да се направи едно слѣдствие. Отъ кого, отъ кои сѣдилища — за менъ е безразлично, защото за мене всички сѣдебни власти сѣ равни. Но прѣди да се пристѣпѣше къмъ слѣдствие, г. Таковъ трѣбваше да наложи на демократическия кабинетъ да се съгласи, што да се прѣмахнатъ тѣзи господиновци, а не слѣдъ туй да дойде г. министъръ Мушановъ въ Министерството на вътрѣшнитѣ работи и той да изпълни тази работа.

Азъ въ заключението си ще помоля демократическото правителство да не се откаже отъ намѣреното си да търси виновнитѣ за тази случка. Напослѣдъкъ вѣстницитѣ писаха, че . . .

Прѣдседателъ: Пакъ вѣстницитѣ!

В. Георгиев: Туй е заключението ми.

Прѣдседателъ: Г. Георгиев! Вие не умѣете да приказвате и да кажете това, което мислите. Оставете вѣстницитѣ, а кажете Вашата мисль, Вашето заключение. Прѣдложение не сте направили. Имате ли да прѣдложите нѣкакъвъ дневенъ редъ или не? Вие си служите съ вѣстницитѣ, когато нѣмате право да приказвате.

В. Георгиев: Г. председателю! Никакви вѣстници. Азъ ни най-малко не си служа съ вѣстници, защото, ако човѣкъ съвѣстно сѣди, ще дойде до туй заключение, че въ тази случка между граждански и военни има виновни и тѣ трѣбва да се уловятъ за ухото, да се извадятъ навънка и да се изпратятъ тамъ, дѣто имъ е мѣстото.

Прѣдседателъ: Г. Георгиев! Прѣди да научите нѣкого на редъ, трѣбва самъ да се научите на този редъ. Има правилникъ, който е законъ за всички — и за Васъ!

Поискана е думата отъ г. Сидерова, но понеже, съгласно чл. 55 отъ правилника, думата се дава на прѣдставител на парламентарна група, а той не е прѣдставител на никаква парламентарна група, но му давамъ думата.

К. Сидеровъ: Дайте ми думата.

Прѣдседателъ: Има думата г. Еманоилъ Начевъ.

К. Сидеровъ: Моля Ви се, г. прѣдседателю, дайте ми думата по изказаното отъ Васъ мнѣние.

А. Стамболийски: Г. Сидеровъ прѣдставлява една група, г. прѣдседателю.

К. Сидеровъ: Изслушайте ме, че тогава. Вие сте вече распоредител. Вие помните, г. Ораховадъ, миналата година, когато засѣдавахме въ оная стая по правилника. Г. Славейковъ — тогавашниятъ прѣдседател . . .

Прѣдседателъ: (Звъни) Нѣмате думата, г. Сидеровъ.

К. Сидеровъ: . . . нека той стане да каже, като какъвъ той ме вика да говоримъ и размѣнимъ мисли по материята, който имаше да разгледаме, именно, по предложението за изработване правилникъ за вътрѣшния редъ на Събранието. Вие не бѣхте ли прѣдседателствующъ, когато бѣхме въ оная стая? Отговорете, г. Славейковъ, Вие като какъвъ ме викахте? Като прѣдставител на парламентарна група. Вие като какъвъ ми дадохте думата по интерпелацията за мината Соте-Харле? Това може да се види въ дневниците. Г. Малинова го нѣма тукъ, за да каже, когато се разглеждаше въпросътъ за безплатнитѣ карти, не ли ми се даде думата да се изкажа по него като прѣдставител на парламентарна група. Питайте всички. Моля ви се, когато вие сте разрѣшили тоя въпросъ, какъ искате сега, въ правилника ли да го търсите и да ми отнемате думата.

Прѣдседателъ: Разбрахъ.

К. Сидеровъ: Г. Славейковъ какво прѣдлагаше въ оная стая? Моля го въ името на оная постъ, който заема сега, да стане и заяви, а иначе това . . .

Прѣдседателъ: Г. Сидеровъ! Азъ ще Ви кажа съвършено искрено, че не само азъ, но и мнозина отъ тукъ присѣтующитѣ съжаляваме, че нѣма ваша група въ парламента. Но понеже искаме точно да изпълняваме правилника, дѣто се казва: „прѣдставител на парламентарна група“, а такава парламентарна група, която Вие да прѣдставявате, нѣма въ парламента, то и Вие трѣбва да се подчините на правилника.

К. Сидеровъ: Моля Ви, прѣди да ми казвате туй, стговорете ми, съ кого Вие прѣдседателствувате миналата година въ оная стая? Г. Славейковъ, кому дадохте думата миналата година по интерпелацията за мината Соте-Харле? (Глъчка) Вие това ще ви-

дите въ дневниците отъ 11 февруарий 1910 г. и 16 ноември 1909 г., а онова на г. Малинова — отъ 18 декември 1909 г. Когато Вие миналата година сте приели, че азъ съмъ прѣдставител на парламентарна група въ камарата, питамъ ви, защо искате отъ мене да ви кажа, да-ли прѣдставлявамъ група, или не? Азъ Ви моля, г. прѣдседателю, имайте прѣдъ видъ, че тукъ двѣ години камарата ме е смѣтала за такъвъ, че азъ имамъ право да говоря, и сега не можете да се повръщате назадъ.

Прѣдседателъ: (Звъни) Моля Ви, г. Сидеровъ.

К. Сидеровъ: Какъ така? Особно по такава една случка, когато вие тържествувате надъ умрѣли хора, да нѣмамъ право да се изкажа въ 15 минути.

Прѣдседателъ: Г. Сидеровъ, недѣйте вика.

К. Сидеровъ: Азъ питамъ, отговорете си Вие самъ; питамъ и Васъ, г. Славейковъ. Недѣйте си стоя тамъ. Моля Ви да ми отговорите въ името на оная постъ, който заемате, Вие, който распоредихте и ме счтахте като прѣдставител на парламентарна група. Та ми давахте думата. Този редъ вие сте го завели.

Прѣдседателъ: Г. Сидеровъ! Съ викане нищо не се доказва.

К. Сидеровъ: Далечъ сте, та не се чува нищо.

Прѣдседателъ: И ако Вие можете да хвърлите единъ упрекъ тукъ, на това болшинство, че то не иска да изслуша меншеството, Вие бихте били правъ. Азъ пакъ повтарямъ, съжалявамъ, че се изтъква сега единъ случай по отношение на Васъ, когато, на основание правилника, не може да Ви се даде думата, защото ние отъ Вашата дума не се боимъ, на-противъ, ние желаемъ да я чуемъ, но имайте прѣдъ видъ правилника, уважавайте го.

К. Сидеровъ: Кой Ви избра за прѣдседател на тая камара, кой Ви постави на това високо мѣсто? Тѣзи господа! Кой бѣше разрѣшилъ миналата година да ми се дава думата по интерпелациитѣ? Не ме ли канихте въ комисията по правилника? (Глъчка)

Д-ръ П. Табурновъ: (Къмъ г. прѣдседателя) Вие не тълкувате правилника, а Събранието го тълкува.

Прѣдседателъ: Има думата г. министърътъ на правосъдието.

Министъръ Х. Славейковъ: Г. г. народни прѣдставители! Ще кажа нѣколко думи по поводъ обръщането на г. Сидерова къмъ мене — като бившъ прѣдседател на тая камара, какъ съмъ гледалъ на този въпросъ. Прѣди всичко, за да бѣда справедливъ, трѣбва да отбѣлѣжа, че на мене бѣше извъ-стенъ г. Сидеровъ като членъ на демократическата партия и като такъвъ избранъ.

К. Сидеровъ: Охо-о-о!

Министъръ Х. Славейковъ: Само въ течение на засѣданията на камарата Вие се присламчихте или отидохте въ партията на радикалъ-демократитѣ, и отъ тогава азъ, като прѣдседател на камарата, гледахъ на Васъ като на членъ на радикалъ-демократическата партия. Така съмъ гледалъ на Васъ. Като прѣдседател на тази камара, азъ широко съмъ гледалъ на распоредженията на правилника и съмъ виждалъ въ Вашето лице прѣдставител на тази партия и съмъ мислил, че Вие трѣбва да имате думата, и съмъ Ви я давалъ,

Туй е по моето тълкуване на правилника. Това азъ мога да кажа.

А. Краевъ: Г. прѣдседателю! Позволете ми да кажа една дума по този въпросъ.

Прѣдседателъ: Ако има поводъ да се прави тълкувание на правилника, азъ го разбирамъ; но ако Вие искате да изопачавате смисъла на това, което е ясно и буквално казано въ него, то е другъ въпросъ.

Н. Сидеровъ: Тълкувание правимъ.

Прѣдседателъ: Въпросъ на тълкувание нѣма. Тукъ е казано: „прѣдставителъ на парламентарна група“ — значи, група въ парламента. Коя е Вашата група?

Има думата г. Краевъ.

А. Краевъ: Вѣрно е, че специаленъ воть, за да се изтъкува правилникътъ въ благоприятна за г. Сидерова смисълъ, нѣма, но фактически на г. Сидерова е бивала прѣдоставяна възможностъ въ подобни случаи да упражнява право като прѣдставителъ на отделна парламентарна група. Прѣдъ видъ на тѣзи парламентарни прецеденти, които сж равносилни на тълкувание на правилника, азъ мисля, че уважаемиятъ прѣдседателъ може да му даде думата въ конкретния случай; освѣнъ ако той е толкова скрупулозенъ, че не би искалъ да се основава на подобна колеблива практика или на прецеденти, а би счелъ за необходимо да има специаленъ воть на камарата. Въ послѣдния случай нѣма, освѣнъ да се консултира Събранието, и азъ още сега моля Събранието по този особено важенъ въпросъ да не липсва г. Сидерова отъ думата, като единственъ прѣдставителъ на една политическа партия.

Отъ мнозинството: Не е група.

А. Краевъ: Не е прѣдставителъ на група, но все таки е прѣдставителъ на едно обществено течение. Азъ бихъ молилъ да му се позволи да се изкаже.

М. Златановъ: Моля, г. прѣдседателю, искамъ думата.

Прѣдседателъ: Имате думата.

М. Златановъ: Или с правилникъ и да го прилагаме както е, инакъ при всѣки случай само ще тълкуваме, и ще видимъ тукъ много групи. Тукъ се вика, че г. Сидеровъ билъ прѣдставителъ на политическо течение. Той е билъ въ комисията и тя е избрала термина „парламентарна група“, а не „политическо течение“. Единъ правилникъ трѣбва да се прилага до запетая. Почитайте го, а недѣйте при всѣки случай да го разширявате и тълкувате, та единъ день да имаме много групи и да нѣмаме правилникъ, а да имаме безредие. Г. Сидеровъ е ималъ думата, говорилъ е всѣкога, и завчера говорѣ. Нема може да му се дава думата на основание на правилника? Най-сетнѣ г. прѣдседателъ възвѣсти, на основание на правилника, че не му я дава. Единъ парламентъ, който пази редъ, трѣбва да пази правилника, който е гласуванъ, като необходимо нѣщо за реда въ него. Нека говори всѣки, но махнете правилника и по всѣки случай тълкувайте и разширявайте. Така не става.

Д. Мишевъ: Искамъ думата.

Прѣдседателъ: Иматѣ думата. Само по-кратко говорете, за да се не бавимъ.

Д. Мишевъ: Г. г. народни прѣдставители! Правилникътъ е много ясенъ. Тамъ се говори за групи.

М. Златановъ: „Парламентарни групи“ се казва.

Д. Мишевъ: Да, „парламентарни групи“, азъ съмъ съгласенъ. Но азъ се обръщамъ къмъ васъ, г. г. народни прѣдставители, и ви припомнямъ единъ-два случая, дѣто ние нарушихме правилника: на г. Теодорова допуснахме да говори подиръ опрѣдѣления частъ, за да го чуемъ да си направи заключението.

Отъ мнозинството: А-а-а!

Д. Мишевъ: Моля ви се, чакайте да свърша. — Г. Вълчо Георгиевъ сжщо тѣй ни говори дълго врѣме подиръ опрѣдѣленото врѣме. Азъ съмъ за да се пази правилникътъ, но понеже на г. Сидерова се е давала думата прѣди, има единъ прецедентъ, и понеже този въпросъ е много важенъ — да не кажатъ, че ние не искаме да го изслушаме или че се боимъ отъ това, което той ще каже — азъ прѣдлагамъ да му се даде думата.

Г. Гроздановъ: Азъ прѣдлагамъ да зачеркнете правилника, и тогава му дайте думата.

Н. Сидеровъ: Понеже става въпросъ за нарушение на правилника, като ми е била давана думата...

А. Краевъ: Г. Сидеровъ! Стига, моля Ви се.

Н. Сидеровъ: ... азъ съмъ билъ тукъ три години и позволете ми да Ви кажа само оня случай, когато Вие, г. Краевъ, напуснахте тая зала демонстративно, като блъснахте вратата и казахте, че това е скандалъ, че това е срамътъ.

А. Краевъ: То бѣше по другъ случай: за поименното гласуване.

Н. Сидеровъ: То бѣше по заема. Нѣмаше ли тогава нарушение на правилника? А г. Златановъ сочи, че вие сте изпълнявали правилника буква по буква и никога не сте го нарушавали.

М. Златановъ: Вие бѣхте въ комисията по изработване правилника, защо не направихте друго?

Н. Сидеровъ: Азъ нѣма да ви занимавамъ, дали прѣдставлявамъ група или не, то е другъ въпросъ. Питамъ азъ, както каза г. Мишевъ и г. Краевъ: ако вие онази година сте взели рѣшение и прѣдседателството, което не е нищо друго, освѣнъ прѣдставителството, ми е признало правото на прѣдставителъ на парламентарна група и ми е давало думата, въ този случай, каквото искате това ще направите; сега нѣма да отидемъ да се биемъ съ васъ. Ако е въпросъ, че се боите, че ще нарушите правилника, позволете да не се връщамъ назадъ, защото ще отидемъ до печално минало. Вие спомняте ли си, когато г. Такевъ бѣше прѣдложилъ да се гласуватъ изцѣло закони, които бѣха докладвани на първо четене? Вие помните ли това? Кажете вие тамъ надѣсно, защото, ако питате налѣво, ще кажатъ, че е вѣрно. Така ли бѣше? И г. Такевъ бѣше принуденъ да оттегли прѣдложението си. Г. Славейковъ бѣше прѣдседателъ и помни добръ.

М. Златановъ: Самъ го оттегли.

Н. Сидеровъ: Да, оттегли го. — То е много дребна работа и досега можеше да се свърши.

Прѣдседателъ: Въпросътъ е много ясенъ. Ако Събранието иска да зачита правилника, на г. Сидерова не може да се даде думата.

Д-ръ П. Табурноу: Никога ли?

Прѣдседателътъ: Четете правилника.

Д-ръ П. Табурновъ: То е жестоко.

Д. Драгиевъ: Вие му отнемате свободата на словото.

И. Хаджиевъ: Четете конституцията, г. прѣдседателю.

Д-ръ П. Табурновъ: Искамъ думата.

Д. Драгиевъ: Значи, г. Сидеровъ по запитванията никога не може да говори, на основание вашия правилникъ.

А. Стамболийски: Г. прѣдседателю! Дайте ми думата да се изкажа.

Прѣдседателътъ: Има думата г. Емануилъ Начевъ.

Н. Сидеровъ: При такъвъ важенъ случай нѣма да ми дадете думата да се изкажа! И Вие претендирате, че сте строги пазители на правилника! Вие можете да ме изхвърлите, ако искате. Но ние ще слѣдимъ за всѣко ваше нарушение на правилника. Ако вие сте го нарушили онази година, върнете се назадъ.

А. Стамболийски: Азъ искахъ думата, г. прѣдседателю, и Вие трѣбваше да ми я дадете.

Прѣдседателътъ: Думата е дадена на г. Начева.

А. Стамболийски: По друго му е дадена думата, но прѣди да поиска думата г. Начевъ, азъ поискахъ думата да кажа мнѣнието си по този въпросъ.

Прѣдседателътъ: Този въпросъ не е сложенъ на разискване.

Моля говорете, г. Начевъ.

Е. Начевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Съ особено внимание слушахъ дебатитѣ по отговора на тронното слово . . .

А. Стамболийски: Азъ искахъ думата по-рано. Азъ не ще говоря по русенската случка, а по тълкуването на нашия правилникъ. Вие дадохте думата на г. Краева, на г. Златанова по този въпросъ, дайте и на насъ възможностъ да се изкажемъ.

Д. Мишевъ: Г. прѣдседателю! Азъ направихъ прѣдложение, вотирайте го.

Прѣдседателътъ: Какво прѣдложение?

Д. Мишевъ: Прѣдлагамъ да се даде думата на г. Сидерова. Може Народното събрание да отхвърли това прѣдложение, но вотирайте го.

Прѣдседателътъ: Вие прѣдлагате да нарушимъ правилника. Ако Вие прѣдлагате подобно нѣщо, азъ не мога да се съглася да го гласувамъ.

Д. Мишевъ: Онази вечеръ, когато г. Теодоровъ си свърши врѣмето, опрѣдѣлено отъ правилника, попита се Народното събрание, и то рѣши да му се даде думата да си довърши мисълта.

Н. Сидеровъ: Вие можете, ако сме и трима да кажете, че не прѣдставяваме група.

А. Стамболийски: Двѣ думи ми позволете да кажа; досега щѣхъ да свърша.

Прѣдседателътъ: Имате думата.

А. Стамболийски: Г. г. народни прѣдставители! Какво сме разбирали ние кодъ група? Дѣйствително, ако се ръководимъ буквално отъ правилника, разбира се „парламентарна група“, но ние всѣкогащъ сме разбирали, че тѣзи групи прѣдставляватъ извѣстни организации вънъ отъ парламента. Г. Сидеровъ е, за нещастие, самъ въ камарата, но ние отдавна сме му признали правото да прѣдставлява радикалъ-демократическа група, отдавна ние сме му давали думата да се изказва. Г. Славейковъ потвърди това. Ако вие не усвоите този прецедентъ, ако вие рѣшите да тълкувате правилника така, както го тълкува г. прѣдседателътъ, утрѣ вие ще бъдете прѣдставлявани тукъ отъ единъ човѣкъ, отъ единъ г. Дограмаджиевъ. И другъ пътъ народното прѣдставителство е тълкувало правилника така, както трѣбва да се тълкува: социалистическа група е бивала прѣдставлявана отъ единъ човѣкъ, но всѣкогащъ се е смѣтало, че се прѣдставлява социалистическа група.

Министъръ Х. Славейковъ: При другъ правилникъ.

А. Стамболийски: При сѣщия правилникъ. — Но азъ напирамъ на това, г-да, че народното прѣдставителство има всичкото право да тълкува правилника, а не г. прѣдседателътъ. Досега ние и нашиятъ бившъ прѣдседателъ сме го тълкували така, както трѣбва да се тълкува. Г. Сидеровъ прѣдставлява отдѣлна парламентарна група и сега трѣбва да му се даде думата. Ако прѣдседателътъ е на противно мнѣние, нека сезира народното прѣдставителство; само то има право да тълкува правилника, а не г. прѣдседателътъ.

Е. Начевъ: Г. г. народни прѣдставители! Съ особено внимание слушахъ рѣчитѣ на ораторитѣ по отговора на тронната рѣчь — както и онѣзи отъ оппозицията, така сѣщо и тѣзи отъ министерската маса. Особено впечатлѣние ми направиха думитѣ на г. министъръ-прѣдседателя и тия на министра на вътрѣшнитѣ работи г. Мушановъ, които упрекнаха оппозицията, че когато ораторствува, когато говори тукъ, въ Народното събрание, се отнася оскърбително къмъ министерската маса. Дѣйствително, това мнозина съзнаватъ и би било добръ, щото за въ бъдѣще — не само сега, но и занапрѣдъ — оскърбления и лични нападки да не ставатъ, особено къмъ министритѣ, защото тѣ сж български министри, а не само на една партия, както сегашнитѣ на демократическата партия; но ще моля азъ г. министъръ-прѣдседателя да внуши и на своя колега г. Начевъ, щото и той, когато говори, да бжде по-въжливъ, да не оскърбява тѣй жестоко оппозицията.

Прѣдседателътъ: Това не се разисква сега.

Е. Начевъ: Само двѣ думи казахъ.

Нещастната русенска случка, по моему, г. г. народни прѣдставители, нѣмаше да се случи, ако не бѣше г. министъръ Такевъ или пъкъ, ако той бѣше министъръ, по ако не бѣше окръженъ управителъ г. Златевъ, когото познавамъ — какъ да ви кажа? — много добръ. Г. Златевъ, като човѣкъ, е прѣкрасенъ, обаче, като окръженъ управителъ, не е за това мѣсто. Азъ познавамъ г. Златева отъ Търново, когато той бѣше членъ на апелацията, а азъ бѣхъ околийски началникъ; ние бѣхме съ него другари и го знаехъ като сядия, какъ се държа по клиентовото дѣло. Но, колкото министърътъ на вътрѣшнитѣ работи, г. Такевъ е строгъ и бързъ, толкова г. Златевъ е мекушавъ и нерѣшителенъ, и когато г. Такевъ, въ качеството си на министъръ, дава своитѣ заповѣди на г. Златева, той като получава тѣзи, по моему, строги

заповѣди на г. Такева, се сплашва, прибързано дѣйствува и дѣйствително тази нежелателна въ Русчук случка се случва. Че г. Такевъ, въ качеството си на министъръ, винаги е издавалъ бързи заповѣди, това явствува отъ извършеното отъ него въ продължение на три години досега. Той снощи тукъ, въ своята рѣчь, се самоизобличи, като каза, че щомъ му извѣстили, че въ Кула се обѣсигл човѣкъ въ участъка, веднага разформирувалъ цѣлата полиция, уволнява околийския началникъ, полицейскиятъ стражари и всичко, а подиръ малко сждѣтъ прослѣди работата и установи, че околийскиятъ началникъ е невиненъ, че една частъ отъ стражата е невинна и ги оправда всички. Защо, г. Такевъ, Вие не пратихте тамъ прокуроръ да разслѣдва работата, да Ви докладва и тогава да ги уволняватъ, ами веднага ги уволнихте? То е прибързано разпореждане, както сте направили и въ Русчукъ. Ако бѣхъ на Вашето мѣсто азъ, щомъ получехъ първата, втората, третата телеграма, прѣхъ да уволня г. Златева; а ако бѣхъ на мѣстото на г. Златева, ни една телеграма нѣмаше да Ви пратя. Въ положението бѣше г. окръжниятъ управителъ да потуши всичко, безъ да Ви съобщи. Че нѣкой щѣлъ да вземе кадѣнчето, много лесна работа: вземете кадѣнчето на една страна заедно съ баща ѝ и майка ѝ, или вземете този, който иска да я грабне, стегнете му юздитѣ, заплашете го: „Ще те накажемъ, подѣ сждѣ ще те дадемъ“, и свършенъ бѣше въпросътъ. Но тѣ, както виждате отъ окръжното, цѣли три дена протакатъ работата, голѣмъ въпросъ се разрѣшава, а споредъ мене, това е съвсѣмъ дребна работа и, както ви казахъ, отъ страхливостъ г. Златевъ, като знае какъвъ е строгъ г. Такевъ, прибързва и направи тази работа. Защо трѣбваше на г. Златева да вика войска и да гони тълпата? Коя тълпа? Г. Мушановъ ни каза, нѣма тълпа. Въ този денъ, на сирни заговѣзни или карнавала, тържество се устроjava и тоя денъ въ Русчукъ е най-веселиятъ денъ. 15 хиляди души народъ тържествува. Тамъ отива войската да дири тълпата. Тамъ ли ще я диришъ? То, споредъ мене, е погрѣшна работа. Трѣбваше г. министърътъ да каже: „Изловете тѣзи, които дойдоха въ участъка и прѣстъпно отнеха една арестантка или дадено тамъ за пазане момиче.“ Това трѣбваше да направи. Кой бѣше тамъ? — Еди-кой си. Още? — Този и този. — Ще имъ напишешъ имената, ще имъ съставишъ актъ и ватрѣвъ участъка. Всички по този начинъ щѣха да ги дадатъ подѣ сждѣ за нападение на участъка, и всичко щѣше да мине, и нѣмаше да стане никакво гонение на тълпата. Заповѣдта на г. министра: „Разгонете тълпата“, е погрѣшна, тя е прибързана. Нѣмаше нужда, споредъ мене, да се гони тълпата. Да приемемъ това, което каза г. министърътъ — че полицията била малко, че била недостатъчна да се противопостави на 200 или 300 души, които дошли прѣдъ участъка. Тогава трѣбваше да се дадатъ подѣ сждѣ тѣзи хора, да не отиватъ по-нататъкъ. Приемемъ това, което каза г. министъръ-прѣдседателътъ, за вѣрно, защото единъ български офицеръ така, безъ да го прѣдизвикатъ, нѣма да стрѣля. И азъ направихъ своята анкета подиръ десетъ дена, като отидохъ въ Русе, разпитахъ приятели и други познати мнозина отъ веселяющия се народъ не знаяхъ, че е стрѣляно тамъ, макаръ и да сж били на мѣстото. Не е вѣрно, дѣто казва г. Хаджиевъ, че войската не е прѣдупрѣдила народа — стрѣляла е на въздуха нѣколко пати и когато тя е стрѣляла на въздуха продължително, казватъ нѣкои, види се, тѣзи, които сж разбили участъка: „Не смѣятъ да стрѣлятъ върху насъ“, и почнали съ камъни да прѣдизвикватъ. И какво ще направи войската? Естествено, и тия хора иматъ чувство, и тѣ иматъ човѣшко достоинство, и почватъ да стрѣлятъ.

Азъ ще напомня на бившия министъръ на вѣтрѣшните работи още една случка, съ която сжщо щѣше да бѣде направена такава погрѣшка; тя бѣ

случката въ Царибродъ прѣзъ януарий 1909 г. По едно постановление на софийския окръженъ управителъ, постановява се Славинската община да се прѣнесе въ с. Каменица, Царибродска околия. Дождатъ отъ с. Славина и казватъ на г. министра Такева, че тѣзи хора били народняци, че управителътъ погрѣшно е прѣнесълъ общината. Г. министърътъ веднага постановява и заповѣдва общината да се прѣнесе обратно. И какво правятъ: На 25 декемврий 1908 г. околийскиятъ началникъ съ цѣла полиция заминава за с. Каменица, за да прѣнесе отъ тамъ общината въ с. Славина. Събира се цѣлото околно население, отиватъ въ общината около 600 души, за да се противопоставятъ на околийския началникъ и да не даватъ да се прѣнесе общината. Съобщаватъ на г. министра, че населението не дава да прѣнесе общината отъ Каменица въ Славина. Г. министърътъ на 28 декемврий 1908 г. заминава въ странство и вика околийския началникъ въ Царибродъ и прѣдседателя на демократическото бюро Ев. Илиевъ и имъ казва: „Вие общината непрѣмънно ще прѣнесете, тя трѣбва да бѣде прѣмѣстена въ с. Славина“. Околийскиятъ началникъ Алексиевъ му казва буквално слѣдующето: „Г. министре! Безъ кръвъ, безъ жертви, не е възможно по никой начинъ прѣмѣстването на центра отъ Каменица въ Славина“. Г. министъръ Такевъ му казва слѣдующето: „И кръвъ да пролѣте, и жертви да паднатъ, заповѣдта ми да се изпълни и да се прѣнесе общината“. И какво видѣхте? На слѣдующия денъ пристига г. Йотовъ, секретаръ на окръжния управителъ, който не е юристъ, като Златева и който нѣма 20-годишна сѣдебна дѣятелностъ, отива, но много по-вѣще отъ Златева, ориентирва се, вижда дѣйствително опасността, връща се назадъ; и дава се трета заповѣдъ и нова 1909 г. дожда, пакъ г. Йотовъ прѣзъ нощта взема цѣлата полиция и взема рота войска и отиватъ да прѣнесатъ общината.

Д-ръ Л. Дѣяновъ: Г. Начевъ! По интерпелацията ли говорите?

Е. Начевъ: Да, единъ примѣръ искамъ да посоча на заповѣди, които дава г. министърътъ.

Прѣдседателътъ: Моля Ви, г. Начевъ, говорете на прѣдмета.

Е. Начевъ: Свършвамъ. — По този случай азъ, отправихъ една телеграма до г. министра Такева, която той знае и не искамъ да я чета, за да ви оточавамъ. Тамъ му казахъ сжщото: „Вие, г. министре, искате да отнемете общината съ кръвъ; знайте, че за всѣка капка кръвъ Вие ще бждете отговоренъ“. Това е писано на 29 декемврий 1908 г. — тогава още. Та искамъ да ви кажа, че ако г. министърътъ на вѣтрѣшните работи не бѣше така бързъ, както иначе е строгъ, нѣмаше да стане тази русенска случка и, ако не бѣше тѣй мекушавъ г. Златевъ, нѣмаше да гледа неговитѣ строги народби, а щѣше да постѣпи, както диктува неговата съвѣсть, и пакъ нѣмаше да стане тая работа. Така щото, азъ намирамъ тукъ за виновни бившия министъръ на вѣтрѣшните работи и г. Златева, не въ смисълъ, че сж желали да се стрѣля, а единия въ по-голѣма строгостъ, а другия въ голѣма мекушавостъ, и вслѣдствие на това сж станали причина да стане нещастното.

Добръ е г. министърътъ на вѣтрѣшните работи занаярѣдъ да си подбира персонала — когато ще назначава единъ окръженъ управителъ, да знае той своитѣ обязанности, да знае, докъдъ се простира неговата властъ и каква е тя, и за подобни дребни работи да не пита министра, както, слушамъ, тукъ въ София ставатъ съ градоначалника. Столичниятъ градоначалникъ съобщава за оргнитъ на тайната по-

лиция и дава единъ рапортъ, а началникътъ на тайната полиция Бѣлевъ дава другъ докладъ противъ градоначалника; единиятъ и другиятъ се клеветятъ, и вие виждате сжщитъ сж депозирали своитъ рапорти въ опозиционнитъ вѣстници и утрѣ сигурно ще кажете, че опозицията ги е вземала да ги печата.

Прѣдседателъ: Има думата г. министърътъ на вътрѣшнитъ работи.

Министъръ Н. Мушановъ: Г. г. народни прѣдставители! На тоя вече напѣрѣдналъ часъ не би трѣбвало да вземамъ думата и азъ съзнавамъ, че не би трѣбвало да говоря, защото вчера говорихъ по случката; обаче, по мосто разбирање, изпуснато е досега да се прочете заключението на Русенския окръженъ сждъ по случката, и искамъ да поправа именно тая грѣшка, която г. Хаджиевъ направи. Г. Хаджиевъ чете заключението на прокурора при окръжния сждъ, а както знаете всички, които знаете каква е процедурата съ дѣлата, би трѣбвало да се види, какъ сждътъ мисли слѣдъ заключението на прокурора. Това азъ ще направя, за да ликвидирамъ въпроса въ неговата сжществена частъ.

Х. Дограмаджиевъ: Г. Хаджиевъ има рѣшението.

Министъръ Н. Мушановъ: Именно заради туй — за да се свърши съ тѣзи въпроси, ще ви прочета заключението на Русенския окръженъ сждъ за прѣкрятването на дѣлото, заведено по отговорността на гражданскитъ чиновници въ Русе. Тукъ му е мѣстото да забѣлжа, че ако ние влѣземъ въ адвокатски дебати по показанието на свидѣлитъ, ние ще изпаднемъ въ по-голѣмата грѣшка, въ която изпадна г. Хаджиевъ.

Д. Драгиевъ: Какво значи „адвокатски дебати“, г. министре?

Министъръ Н. Мушановъ: Адвокатски дебати значи, г. Драгиевъ, ако ние започнемъ да сждимъ по показанията на свидѣлитъ — кои сж за и кои сж противъ — и тогава ние трѣбва да пледираме тукъ като прѣдъ сждъ, като адвокати. А когато ние гледаме сериозно на работата и се подчиняваме по принципъ на рѣшението на сждебната властъ, наша длъжностъ е само да прочетемъ тѣхнитъ рѣшения. И за да Ви убѣдя, че това е тѣй, г. Драгиевъ, спомнямъ Ви още единъ фактъ. Ако ние почнемъ да говоримъ поотдѣлно за свидѣлитъ, азъ ще ви кажа, че мога да ви посоча свидѣтели, които категорично потвърдяватъ едни факти, за които даватъ саморѣчни показания; и ако ли вие се спрете на тѣхъ — както малко ви намекна г. министъръ-прѣдседателъ — на васъ ще оставятъ най-ужасно впечатлѣние разпитътъ и показанията на Ивана Стояновъ. Тѣ сж много кратки; ще ви ги прочета. Иванъ Стояновъ, прошеносписецъ, разпитанъ по гражданското и военното слѣдствени дѣла, е казалъ: (Чете) „Послѣ обѣдъ на 28 февруарий билъ до павилиончето на Хаджиоглуовото училище. Като гледалъ отъ тамъ, видѣлъ, какъ подпоручикъ Губидѣльниковъ съсѣкълъ една ученичка при кафене „Солунъ“ и ученика Ганчо Дръновски, слѣдъ което кавалерията заминала къмъ Дунавския булевардъ, отдѣто се върнала, и ротата почнала стрѣлбата. Сжщиятъ свидѣтель, изпитанъ по слѣдственото дѣло № 4, на стр. 674 по сжщитъ обстоятелства, е потвърдилъ, че видѣлъ, какъ подпоручикъ Губидѣльниковъ разсѣкълъ една ученичка, но при павилиончето срѣщу комисарския участъкъ и единъ ученикъ на калдрѣма прѣдъ бръснарницитъ на турчина Ашимъ. Добавилъ е, обаче, че видѣлъ, какво Кацаровъ съ пристава сж говорили прѣди да се хвърли кавалерията къмъ булеварда“ и т. н. Това сж показания на единъ свидѣтель за единъ фактъ, установенъ категорично, три пѣти разслѣдванъ, по-

казания дадени отъ него саморѣчно. Ако ние споримъ адвокатски, на-ли ще трѣбва да приемемъ, че това е фактъ, защото единъ човѣкъ съ съвѣсть, съ душа го е говорилъ. Е хубаво, искате ли да ви прочета, какъ сждътъ, слѣдъ като вземе всички тѣзи показания по това дѣло, казва, че туй не е достовѣрно? Ако ли ние влѣземъ въ този пѣтъ — а г. Хаджиевъ бѣше въ него — ние ще влѣземъ именно въ тѣзи грѣшки, които не е позволено да се направятъ отъ единъ парламентъ. И, може-би, затуй законодательтъ е прѣдвидѣлъ въ конституцията сждебната властъ да бѣде самостоятелна, и е направилъ много добрѣ, защото тази функция, функцията на сждилищата, я е отдѣлилъ отъ парламента, който е съвършено отдѣлна властъ.

Това като споменахъ, ще пристѣпя сега къмъ задачата си — да ви прочета рѣшението на окръжния сждъ. (Чете)

„Органитъ отъ административното вѣдомство, които се сочатъ като виновници за това крѣвопролитие, не могатъ да бѣдатъ углавно отговорни за него, защото дѣйствието имъ, като сж поискали за сждѣйствие войска, е дѣйствие, извършено въ кръга на тѣхнитъ права, дадени имъ отъ правилника за сждѣйствието, което войската дава на гражданскитъ власти и за случаи, които изрично се прѣдвиждатъ въ § 2, буква е отъ казания правилникъ.

„Казаниятъ параграфъ и буква даватъ право на гражданската властъ да поиска за сждѣйствие войска, когато трѣбва да се прѣкрятъ смущения, безредици и вълнувания, които иматъ характеръ на явно съпротивление на властѣта при изпълнение на законнитъ и искания.

„Именно за такъвъ случай е било поискано сждѣйствието на войската да се отнеме момичето Саафетъ, за което двѣ сждебни инстанции сж постановили да се повърне на родителитъ му и която тѣла съ насиле е отнела отъ участъка. Какъ по-нататѣкъ войската е изпълнила своята задача, затова никой отъ администрацията не може да бѣде отговоренъ, защото слѣдъ това, съгласно § 10 отъ казания правилникъ, войската дѣйствува по своя инициатива и отговорностъ.“

Ще ви прочета подиръ и военното слѣдствие. Вижете, какъ гражданскитъ сждъ прѣцѣнява всичкитъ доказателства за пристава Петковъ. (Чете)

„За пристава Петковъ свидѣтелствува самъ Панайотъ Петковъ Узунъ, Маринъ Ив. Пачевъ и Христо Н. Македонски, които говорятъ, че го видѣли, когато е стрѣлялъ и убилъ единъ ученикъ.

„Показанията имъ се съвършено опровергаватъ отъ това, че убитъ ученикъ отъ револверъ нѣма, а още и отъ това, че послѣднитъ двама свидѣтели твърдятъ, че това той е извършилъ, когато е билъ прѣвѣрзанъ съ бѣла кърпа прѣзъ главата, а знайно е, че приставътъ Петковъ се появилъ прѣвѣрзанъ чакъ слѣдъ свършване на стрѣлбата.

„А отъ това, че по настоящето прѣстѣпление като углавно отговорни лица се явяватъ само лица отъ военното вѣдомство, то, съгласно чл. 48 отъ наказателния законъ, дѣлото се явява подсждно на военнитъ сждилища.

„По тия съображения и на основание чл. 296 отъ углавното сждопроизводство,

О п р ѣ д ѣ л я :

„Прѣкрятва частното производство № 462/910 г. на тоя сждъ, а слѣдственото дѣло № 46/910 г. на I русенски сждебенъ слѣдодателъ да се изпрати на прокурора при Русенския воененъ сждъ, като нему подсждно.

„На първообразното подписали: прѣдседателствующъ членъ К. Патроновъ, и членове Хараламби Бойчевъ и Йорданъ Пановъ, подсекретаръ Димитъръ Срѣтенъ.“

Ето и заключението на военното слѣдствие: (Чете)

„1. Че войската, повикана отъ административнитѣ власти на 28 февруарий т. г., подъ командата на подполковникъ Кацаровъ, когато е отишла на площада при касапницитѣ да прѣсне тѣлпата, посочена ѝ отъ прѣдставителя на окръжния управителъ, е била нападната отъ нея съ камъни, револверни изстрѣли и пр.

„2. Че употреблението хладно и огнестрѣлно оръжие отъ нея противъ нападателитѣ — тѣлпата, съгласно § 13 отъ правилника за съдѣйствието, което войската дава на гражданскитѣ власти, въ свръзка съ чл. чл. 68, пунктъ 4, и 72 отъ военно-наказателния законъ, е законно. Прочее, началникътъ на отряда, въ случая подполковникъ Кацаровъ, не може да бѣде углавно отговоренъ, защото употреблението на оръжие отъ войската, която е командувалъ, е заочно и ненаказуемо.

„3. Кolkото се отнася до дѣйствиата на административнитѣ власти, тѣхната оцѣнка и углавна отговорност, това сж въпроси вънъ отъ сферата на моята компетентностъ. За тѣхъ се е произнесълъ вече надлежниятъ единствено компетентенъ граждански съдъ.

„4. Настоящето, съгласно статия 427, пунктъ 3, отъ военно-сѣдебния законъ, подлежи на прѣкриване по нѣмане на прѣстѣпления.

Тѣзи сж, г. г. народни прѣдставители, двата заключителни акта на сѣдебната властъ. Слѣдователно, за нея въпросътъ е свършенъ. А навѣрно, и почитаемата земледѣлска група много право е погледнала на въпроса, когато е писала въ в. „Земледѣлско знаме“ отъ 3 мартъ т. г., три дена слѣдъ случката: (Чете) „Разкритията, които сѣдебната властъ посетилъ ще ни донесе, ще покажатъ кой е виновникътъ. Ние, обаче, сме наклонни да признаемъ едно отъ двѣтѣ: или никой нѣма виновенъ, като се отладе всичко станало на едно минутно опиянение, на една моментална обща лудостъ, или пъкъ, ако има виновни, то такива сж всички участвуващи въ това събитие. Виновна е тѣлпата, че не се е подчинила на законнитѣ наредби, а още по-виновна е полицията и командиритѣ на войската, че не сж постѣпили потацитично и по-човѣшки.“

Въпросътъ, слѣдователно, въ туй отношение, отпосително виновността, е ликвидиралъ и — нека забѣлѣжа за правилницитѣ въ тоя парламентъ — че заключението на сѣдебнитѣ власти освобождава отъ углавна отговорностъ не само за прѣстѣпно дѣйствие, но и за бездѣйствие властитѣ не намиратъ виновни. И когато ние говоримъ за неосторожностъ, за прѣстѣпление чрезъ бездѣйствие, сѣдебнитѣ власти сж рѣшили и тоя въпросъ за насъ, парламентътъ. Тѣй че, сѣдилищата казватъ, че нѣма углавна отговорностъ било за дѣйствие, било за бездѣйствие.

Сега, г. г. народни прѣдставители, много е типично, че прѣдставителитѣ на почтенитѣ оппозиционни групи — именно г. г. Вълчо Георгиевъ отъ земледѣлската група, Еманоилъ Начевъ отъ народната партия — които говориха отъ името на тѣхнитѣ групи, трѣбваше наистина да кажатъ, какъвъ дневенъ редъ да се вземе, когато се подлага на политическо изпитание, на политическа отговорностъ демократическия кабинетъ. Ние, значи, правимъ нѣщо повече, което даже нашитѣ противници не сж искали. Азъ вчера казахъ и сега ще спомена само една дума. Ние казваме, че освѣтъ отговорностъ за бездѣйствие, която сѣдилищата не приематъ, смѣтаме, че има и административна отговорностъ на органитѣ, не загуй, че е прѣстѣпно, ами напротивъ, че то не хармонизира съ тактичността, която обикновениятъ човѣкъ, ако си дадѣше обикновенъ трудъ да разбере значението на мѣстото, което заема, би проявилъ. Напротивъ, ние ви казваме туй отъ же-

ланието въ тая държава постоянно да се усвѣршенствува административниятъ механизъмъ и да може винаги този, който нѣ стои на мѣстото си, да получи отговорностъ. И туй ние ви казахме, туй сме направили. Каквото щете приказвайте, има само едно нѣщо, което искрениятъ човѣкъ трѣбва да изповѣда: „Когато се прѣкатури колата, пѣтица много“. Това е една мъдра пословица на българския народъ. Азъ ви увѣрявамъ, че и най-проницателниятъ умъ — г. Вълчо Георгиевъ, който говори — не е въ състояние да може да планира всички случайности въ живота, които могатъ да станатъ причина за нещастия по-гознии и отъ русенската случка. Това с човѣкътъ съ всичкото свършенство, което има. Азъ ви говоря искрено, защото пледиралъ съмъ, може-би, толкова процеси за бездѣйствие, че съмъ се научилъ на една мъдростъ — че човѣшкиятъ умъ не може да надмине всички случайности, които могатъ да се случатъ въ живота.

Х. Дограмаджиевъ: И нѣма да ги надмине.

Министъръ Н. Мушановъ: Да, и може-би никога нѣма да ги надмине. Но отговорностъ има. Ние ви я казахме. Когато г. Златевъ дойде прѣдъ мене, азъ му казахъ, че въ тая работа има една фатална сѣдба, защото, ако единъ прѣдседателъ на апелация — ще спомена само — прѣзъ когото въ 20 години сж минали толкова дѣла, за да може да печели опитностъ за осторожностъ въ живота, не е въ състояние да има опитностъ, нѣма да я иматъ, г. г. народни прѣдставители, и много хора измежду васъ — при- знайте го човѣшки; но и при него се случи. И той самъ чувствува отговорностъ и даже азъ не го уволнихъ, ами той самъ си подаде оставката, като човѣкъ, който чувствува, безъ да има право да вземе пенсия.

В. Георгиевъ: Много късно.

Министъръ Н. Мушановъ: Никога не е късно, когато се върши добро. И азъ бихъ желалъ въ политиката да се спечели тая моралъ: да се прави доброто, даже и малко късно, г. Вълчо Георгиевъ — политиката нѣма да загуй отъ това.

Но когато говоримъ искрено въ тая работа, азъ бихъ попиталъ всички васъ: отиде ли нѣкой да дири по-далечъ, извънъ насъ, като политическа властъ, която има отговорностъ, нѣкакви причини за туй злощастие, което се случи въ Русе, и подрихте ли вие и обществени причини, които, може-би, сж темелътъ въ русенската случка?

В. Георгиевъ: Ако бѣхте ме оставили да се изкажа, азъ щѣхъ да Ви кажа.

Министъръ Н. Мушановъ: Ами, г. г. народни прѣдставители, ние живѣемъ въ една срѣда такава, каквато е нашата, българската; тя е българската дѣйствителностъ. Нема фанатизмътъ, който сжествува въ нашата срѣда — да се смѣта, че е гордостъ за една тѣла, да взела едно иновѣрно дѣте, да го влачи изъ русенскитѣ улици — не е една причина, единъ недѣгъ, който ние трѣбва да изхвърлимъ изъ нашето общество, за да не може да става инициална причина за други втори, трети и четвърти нещастия, та да се не случватъ тѣ? Ами че нема нѣма една по-широка — която е невидима, ако щете — отговорностъ, въ която участвуваме не само ние, политическа властъ, а участвува и цѣлото общество съ своитѣ качества и недѣзи? Вие чели ли сте вѣстницитѣ въ София три дена слѣдъ тая случка, които казахъ, че въ Русе става не знамъ каква го- щѣма трагедия, която отплати за нещастията надъ всички наши сестри въ Македония, които се безчестятъ и потурчватъ всѣки день, и се анкуражираше,

за да се покаже българската душа толкова годна, колкото и турската, и ние да излъземъ прѣдъ очитѣ на външния свѣтъ най-големѣ патриоти? Ами че туй се прави! Ако отидете въ коренитѣ на злото, нека си признайтъ вината поне всички ония хора, които ексцитирватъ, раздухватъ страститѣ въ тая страна, които гъделичатъ инстинкта, за да могатъ да накаратъ човѣка поиѣкога да дѣйствува и безсѣзнателно, но въ края на крайщата да бѣде единъ мълчаливъ съучастникъ и да отговаря за ония злини, които въ дѣйствителностъ постоянно се случватъ въ тая страна. Никой не се запитва за тази обществена отговорностъ. И за ония невинни жертви, които паднаха въ Русе нито оная тѣпла — както ще я нарека — която отиде да вземе кадѣнчето, нито пъкъ ония, които отъ тукъ подкладваха огъня да отидатъ тамъ да взематъ кадѣнчето и ексцитираха страститѣ, нѣма да смѣтнатъ, че иматъ отговорностъ за това нещастие на русенци. Азъ бихъ желалъ русенската катастрофа, за която, може-би, вие днесъ дирите отговорностъ отъ насъ, азъ бихъ желалъ, казвамъ, това нещастие да ни даде урокъ за въ бъдѣще. И тамъ е цѣлиятъ залогъ на всичкитѣ дебати, които ние водимъ отъ нѣколко дни — да могатъ такива случаи да дадатъ урокъ на всички, като започнете отъ широкото общество, което е българско, като започнете отъ насъ, политическа властъ, или отъ васъ, опозиционни прѣдставители, които сѣщо живѣете въ тая страна, та постепенно-постепенно нещастията да могатъ да учатъ всички ни, да може постепенно-постепенно тая държава да се въздигне въ управлението си, туй общество да се въздига въ морала си, та да можемъ да направимъ причинитѣ, които сѣ иницииални за такива катастрофи, да не съществува въ нашата страна. Това е урокътъ.

Азъ ще си седна, както седнахъ и вчера — ще ми кажете пакъ — съ потното, което, като демократъ, ще пося за русенската случка. А че азъ самъ да искамъ, г. г. народни прѣдставители, да избѣрѣмъ отъ съвѣстѣта на българина, или на русенеца, че азъ бѣхъ министъръ, когато стана тая случка, нѣма да го избѣрѣмъ. Слава Богу, и ние сме хора съ толкова съвѣстъ, колкото и г. Хаджиевъ и, ако съвѣстѣта на г. Хаджиева се вълнува, нека допусне, че и нашата съвѣстъ се вълнува и ще се вълнува. Азъ, казвамъ, че имамъ специални причини, щото моята съвѣстъ още повече да се вълнува. Но тия въпроси се случватъ. Не казахъ, че русенската случка е слѣдствие на фаталностъ, и изтрепаха хората, но казахъ, че имаше много фаталностъ въ цѣлата тая работа, за да дойде тая случка, както и азъ съмъ единъ отъ фаталнитѣ мъченици, защото най-много мои другари убиха въ тая случка.

Тия думи имахъ да кажа, и мисля, че сѣ сж отъ цѣна.

Н. Сидеровъ: Вчера казахте, че имало лудории.

Министъръ Н. Мушановъ: Г. Сидеровъ! Азъ казахъ, че има неразбранщина. Ами че това е неразбранщина.

Н. Сидеровъ: „Лудории“ казахте.

Министъръ Н. Мушановъ: Азъ не зная да съмъ казвалъ „лудории“.

Нѣкои отъ мнозинството: Не е казвалъ.

Министъръ Н. Мушановъ: Ако съмъ казалъ, че нѣма неразбранщина, нѣмаме да дира отговорността на окръжния управителъ въ тая случка. Асж вие научавате хората при такива въпроси да бждатъ неискронни. Но азъ смѣтамъ, че е прѣстапенъ онзи тилъ, който при такива случаи не може да бѣде

искренъ спрѣмо себе си и не може да бѣде искренъ спрѣмо въпроса, защото той изисква искреностъ.

И като завършвамъ съ тия бѣлѣжки — простете ми, че ви отегчихъ — се смѣтамъ, че и за насъ, най-подирѣ за туй обществото, въ срѣдата на което живѣемъ, азъ дължа да напомня нѣкои работи, за да може отговорността, която, може-би, вие дирите навредъ, да се намѣри навредъ, за да може всѣки да поеме отговорността за своето съучастие.

И. Хаджиевъ: Не казахте, защо сте назначили Бончо Петровъ за сѣдебенъ слѣдователъ по тая случка.

Министъръ Н. Мушановъ: Защото Бончо Петровъ се е намѣрилъ за най-подходящъ сѣдия, защото той е човѣкътъ, който сега разслѣдва въпроса за корупцията. Азъ бихъ желалъ, г. Хаджиевъ — вие сте сега втора година юристъ, изучавате правната наука, ние сме по-стари отъ васъ — азъ бихъ желалъ, казвамъ, когато, Вие, като юристъ, поемете нѣкоя длъжностъ въ бъдѣще, да можете да пазите властта на българското правосѣдие и честѣта на българския сѣдия тѣй, както българската демократическа партия я е пазила и лично хората, които сж въ тия редове, отъ които мнозина сж бивши сѣдии и прокурори, познати на българското правосѣдие. Азъ бихъ желалъ това. И тогава не бихте имали никога смѣлостѣта да ни кажете, че Бончо Петровъ нарочно сме го създали като слѣдственъ институтъ по дѣлото. Моля Ви, като честенъ човѣкъ, да не допускате това. Най-подирѣ, тоя човѣкъ, Бончо Петровъ, ...

И. Хаджиевъ: Не го познавамъ.

Министъръ Н. Мушановъ: ... въ редицата на българскитѣ слѣдователи, е единъ човѣкъ, за който отъ никоя партия не се намѣри нито единъ противникъ, за да му каже, че е безсѣвъстенъ.

И. Хаджиевъ: Азъ не го познавамъ. Само задавамъ въпроса.

Министъръ Н. Мушановъ: Толкова по-злѣ за Васъ, г. Хаджиевъ, защото, когато не познавате единъ сѣдия и можете да хвърлите на гърба му най-големото обвинение, което сѣдията може да търпи на гърба си, позволете ми да ви смѣтна за най-неискренъ човѣкъ, който говори за най-големѣ съвѣстностъ и честъ въ тая работа. Г. Бончо Петровъ заема видно мѣсто, защото той е специаленъ сѣдебенъ слѣдователъ за много важни процеси, защото той е единъ отъ опитнитѣ български слѣдователи. И не трѣбва да ни корите за това, че сме натоварили него съ тая работа, но да ни кажете, че сме направили най-хубавото, че и въпросътъ за корупцията сме възложили за разслѣждане на единъ съвѣстенъ човѣкъ, като Бончо Петровъ. И смѣтамъ, че трѣбва да стоимъ и да се чудимъ, че за оная работа, която е нормална и която правителството смѣта за такава, се намиратъ хора отъ опозицията да ни винатъ. Казвамъ, че пакъ ролитѣ сж промѣнени. И като сѣдамъ, пакъ чувствавамъ като вчера, че все таки въ тая срѣда, ако не сме по-високо отъ тѣхъ — всички желаятъ да бждемъ наравно съ тѣхъ — по-долу отъ тѣхъ не сме отишли. (Нѣкои отъ мнозинството ржкоплѣскавъ)

Прѣседателъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Атанасъ Краевъ.

А. Краевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Макарь азъ да се занимахъ съ печалното русенско събитие при разискване отговора на тронното слово и макарь, може-би, по да прилѣгае отъ страна на демократическата партия да излъже да

говори днес г. Славчо Бабаджановъ, обаче послѣдниятъ, бидейки солидаренъ съ изказаното отъ мене мнѣние и съ онова, което ще кажа сега съ ваше позволение, той има любезността да отстапи.

Г. г. народни прѣдставители! Слушайки заключителната частъ на току-що произнесената съ пълна искрностъ рѣчь отъ почтения сегашенъ министъръ на вътрѣшнитѣ работи, г. Мушановъ, азъ си спомнихъ това, което нѣкога бѣхъ челъ у Дрепера въ неговата „История на цивилизацията въ Европа“; че „фактътъ самъ по себе си не е важенъ толкова, колкото сж важни причинитѣ, които сж го създали и послѣдствитѣ, които сж произлѣзли отъ него“. И менѣ ми е много приятно — това го подчертавамъ — че, за честта на нашата опозиция — която безспорно държи едно сравнително много коректно и лоялно поведение спрѣмо насъ, въ каквато степенъ и ние се отплащаме спрѣмо нея — дължа да подчертая, особено да отбѣлжа приятния фактъ, че нито единъ отъ нашитѣ политически противници не излѣзе тукъ да изтъкне съществуването на политически елементъ въ основата на нещастното събитие отъ 28 февруарий т. г. Каза се — нѣма нужда да се повтаря — нито по поводъ на изборъ стана това, нито по поводъ на събрание, нито за политика или поради политически причини. Е добръ! Но обществената съвѣсть се поклати издѣно. Ние бѣхме свѣдѣтели на едно рѣдко по своята трогателностъ чувство на умиление къмъ падналитѣ невинни жертви, прсѣвявано отъ всички обществени сфери въ България. Тогава, както и сега, като слушамъ отъ всички страни и отъ всички оратори само изразъ на най-искрена и дълбока печаль, азъ си спомняхъ и си спомнямъ думитѣ на мъдрия законодатель Солонъ: „Най-пластливо е онова общество, въ което ония, които сж или се считатъ незасегнати отъ неправдата, еднакво се възмущаватъ противъ нея, като ония, които страдатъ“. Тази черта на състрадание, на съболѣзнование, на съчувствие, на общественна солидарностъ, която българскиятъ народъ, спонтанно издигнатъ на желаната въ случая морална висина, прояви по поводъ на русенското събитие, е едно отъ радно явление, една блѣскава атестация за културността и за прогреса, що сме постигнали като народъ.

Г. г. народни прѣдставители! Сждебната властъ е била оставена свободно да извърши своята мисия. Никой не изтъкна тукъ опити отъ страна на изпълнителната властъ да повлияе на органитѣ на първата. Всички и отъ всѣкъдъ казаха, че тя е компетентна, нейната дума е мѣрдавна.

Едновременно съ това не мога да не изтъкна съ особено задоволство липсата на проявяване по този поводъ, каквато и да е жлъчь или ненавистъ спрѣмо нашата славна армия. Ораторитѣ отъ болшинството, както и ораторитѣ отъ меншинството сочатъ като отговорни административнитѣ органи; и ако отидатъ по-далече, задоволяватъ се да се спратъ до виспия командующъ персоналъ, който е манипулиралъ въ дадения моментъ съ добръ дисциплинирания и храбри български войникъ. Това е единъ фактъ, г-да, който заслужва да бѣде подчеркнатъ.

Ние изслушаме обясненията на правителството, чухме извѣщения, които въ значителна степенъ даватъ удовлетворение на обществената съвѣсть, па и на ораторитѣ, които се занимаха специално съ русенската случка и които порицаха ония, що се показваха недостатъчно тактични и сръжни, недостатъчно прѣдвидливи, благоразумни и т. н.

По този поводъ на тая печална случка изказа се желание и отъ мене, и отъ уважаемия ни другаръ г. професоръ Данайловъ, мисля и отъ други нѣкои оратори, што правителството да се загрижи за сѣдбата на всички нуждающи се измежду пострадали. Сръщу това пожелание отъ страна на

народното прѣдставителство азъ не съзрѣхъ духъ на съпротивление отъ страна на червената маса.

За да заключа — понеже врѣмето не ми позволява да се простирамъ повече, азъ ще прѣдложа единъ дневенъ редъ, чрѣзъ който желая, што почитаемото народно прѣдставителство, отъ една страна, като вземе актъ отъ даденитѣ обяснения на правителството, да одобри взетитѣ отъ него мѣрки въ крѣга на конституцията и на дѣйствующитѣ закони за издирване и установяване отговорноститѣ; обаче, отъ друга страна, да изтъкнемъ и да подчертаемъ необходимостта, што органитѣ на изпълнителната властъ съ бодростъ и прозорливостъ да заематъ сеситѣ мѣста и съ свѣтла разсѣдителностъ да дѣйствуватъ срѣдъ обществото. Накрая, нека имаме въра, че правителството, съобразявайки се съ нашето желание, ще направи надлежитѣ проучвания и въ непродължително врѣме ще сезира народното прѣдставителство, още въ тази сесия, съ едно прѣдложение за подобряване материалното състояние на ония, които се нуждаятъ измежду невиннитѣ жертви отъ 28 февруарий т. г.

И така, въ този редъ на конкретизирани мисли, азъ имамъ честъ да прѣдложа слѣдната редакция за дневенъ редъ:

„Народното прѣдставителство, слѣдъ изслушване обясненията на правителството, изказва дълбоката си скръбъ за нещастното събитие отъ 28 февруарий т. г. въ Русе и, като одобрява всички взети мѣрки за издирване и установяване отговорността на мѣстнитѣ органи на властта, които не сж проявили надлежната прѣдвидливостъ и сръчностъ за прѣдотвратяване нещастieto — съ довѣрие въ правителството, че то ще привърши тоя въпросъ — минава на дневния редъ“.

Въ послѣдната фраза — за да се отбѣгнатъ всѣкакви недоразумѣния — влиза и мисълта, която изказахъ като послѣдна, скицирайки текста на този дневенъ редъ — сир., че правителството ще направи надлежитѣ проучвания за сѣмейното и материалното състояние на пострадали и ще ни сезира съ прѣдложение за материална подкрѣпа на всички пострадали русенски невинни жертви.

Прѣдседателъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Георги Шиваровъ.

Г. Шиваровъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Позволете и на мене, скромнъ вашъ другаръ, да кажа двѣ-три думи по въпроса, който занимава народното прѣдставителство въ днешното му заседание. Този въпросъ занимава народното прѣдставителство, той занимава и цѣлото обществено мнѣние отъ седемъ-осемъ мѣсеца насамъ. Въпросътъ е важенъ за насъ, народното прѣдставителство, па и за тия, които стоятъ на червената маса засега, важенъ и назидателенъ е за въ бѣдѣща за тия, които ще дойдатъ да седнатъ на сѣщата тази червена маса. И когато разискваме такъвъ единъ важенъ, сериозенъ и покъртителенъ въпросъ, менѣ ми се чини, че не трѣбва да се горѣщимъ, трѣбва да бѣдемъ много обективни въ своитѣ изказвания.

Ролята на народния прѣдставителъ по конкретния въпросъ не е да влѣзе въ ролята на единъ сждебенъ слѣдователъ, да влѣзе въ ролята на единъ сждъ, да разслѣдва кой е виновенъ и кой не е, и кой заслужва да се издаде противъ него една присѣда; менѣ ми се чини, че ролята на народното прѣдставителство е да си зададе слѣдующия въпросъ: има ли тукъ политическа и морална отговорностъ. Това е, мисля, правото на насъ, народнитѣ прѣдставители, този въпросъ ние можемъ да си зададемъ и на него трѣбва да търсимъ отговоръ. Прѣдъ падналитѣ жертви въ Русе, на брой 26, а ранени около 50 души, менѣ ми се чини, че този въпросъ умѣстно е заин-

тересувалъ всички и ние, народното прѣдставителство, трѣбва да туримъ точка съ произнасянето си сега, когато сме длъжни да се занимаемъ по направената интерпелация отъ уважаемия другаръ г. Хаджиевъ.

Г. г. народни прѣдставители! Ако въ контрапрѣврата въ Турция противъ настоящето положение тамъ цѣлъ корпусъ настѣпи къмъ Цариградъ и не паднаха толкова жертви, а паднаха много малко, ако въ редъ войни съ хиляди патрони се изхвърлятъ и не съ падали толкова жертви и за тѣхъ се е писало дълго и широко въ историята, менъ ми се чини, че заслужава да се занимае народното прѣдставителство съ настоящата кървава катастрофа. Самиятъ фактъ, че отъ червената маса станаха поредъ пѣ-колко г. г. министри да се изкажатъ по тази катастрофа, означава, че самитѣ г. г. министри съзнаватъ важността и тежестта, която, мисля, тѣ счтатъ, че лежи върху тѣхнитѣ плещи.

Уважаемиятъ министъръ сега на вътрѣшнитѣ работи казва, че сждѣтъ, както гражданскиятъ, така и военниятъ, си е казалъ думата. Значи, нѣма никой виноватъ тамъ. Виновни сѣ тия, които сѣ паднали; виновни сѣ тия, за които въ една минута не, а въ една секунда се разтвориха 26 гроба. Тѣ сѣ виновнитѣ. Ето защо демократическото правителство ни най-малко трѣбва да се сърди, заедно съ своето болшинство, когато народното прѣдставителство отъ опозицията, било пресата, или общественото мнѣние, иска, старее се, по какъвто и да е начинъ да може да намѣри кой е отговорника на тая работа. О, не съмъ азъ, г. г. народни прѣдставители, който ще отида да кажа, че тия, които стоятъ на червената маса, именно тѣ сѣ дали заповѣдъ да стане тая нещастна катастрофа въ Русе; не съмъ азъ, който ще се обръна къмъ уважаемия тогава министъръ на вътрѣшнитѣ работи и да кажа, че той е искалъ да иие кръвта на българскитѣ граждани и дѣца. Не. Но това е станало по едно невнимание, по липса на тактъ отъ страна на него, по неправене изборъ въ назначаване своитѣ органи. Мисля, че тогавашниятъ министъръ на вътрѣшнитѣ работи, сега министъръ на общественитѣ сгради, нѣма да откаже, че миналата година още прѣзъ първата сесия, ние, народнитѣ прѣдставители, много пѣти сме изтъквали редъ недъзи на чиновници, назначавани по администрацията; а той какво казваше? Казваше: „Покажете ми, за Бога, имало ли е при другитѣ режими такива, по-добри, околийски началници, вземени отъ учебелскитѣ имъ мѣста и да ги правятъ началници?“ Отговорихо много добъръ. Но фактитѣ напоследѣтъ идатъ да докажатъ противното. Не само този е случаятъ, за който говоря, за който всички съжаляваме заедно съ васъ, но и редъ други случаи, за които се говори. Значи, г. министъръ Такевъ тогава не е обръщалъ внимание върху всички багажъ на чиновничитѣ, на които той е повѣрвалъ такива важни длъжности. И ми се чини, г. г. народни прѣдставители, ако не друга — не може да има тукъ прѣмъ отговорникъ, който да носи углавна или гражданска отговорност върху себе си — но има една морална отговорност. Не съмъ азъ, който ще отида да посоча, че този и онзи носятъ тази отговорност. Не въ правителството и въ болшинството ще намѣрите този, който трѣбва да носи тази морална отговорност. Въ всѣки случай, обществото чака да бѣде удовлетворено и още повече сѣнкитѣ на тия избити дѣца и може искатъ едно морално удовлетворение — това морално удовлетворение вие ще го дадете.

Прѣдседателъ: Има думата г. министъръ-прѣдседателъ.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ станахъ да кажа само нѣ-

колко думи по двата дневни реда, които се прѣдложиха — единиятъ отъ г. Хаджиева, а другиятъ отъ г. Краева. Азъ мисля, че тогава, когато се прѣдлага мотивиранъ дневенъ редъ, министърътъ, къмъ когото е отправена интерпелацията, не само има право, но и длъжностъ да каже, кой дневенъ редъ приема. Споредъ правилника, дневнитѣ редове се гласуватъ по реда си, т. е. споредъ както сѣ прѣдставени; слѣдователно ще се гласува дневниятъ редъ, прѣдставенъ отъ г. Хаджиева, защото, мисля, той е първиятъ, и слѣдъ това този на г. Краева.

Дневниятъ редъ на г. Хаджиева не приемамъ — съображенията си за това дадохъ, не считамъ за нужно да ги повтарямъ.

Колкото до дневния редъ на г. Краева азъ го приемамъ, но съ една резерва. Въ края на този дневенъ редъ има такава дума: като констатира, като изказва народното прѣдставителство своитѣ съболъзновения — тѣ ще бждатъ и наши — като одобрява дѣйствиата на правителството за изслѣждането и изнамирането отговорността на провинилитѣ се, изказва се довѣрие съ надежда, че правителството ще привърши съ тоя въпросъ. Отъ думитѣ на г. Краева разбрахъ, че подъ думитѣ „ще привърши“ се разбира, че правителството ще направи едно разслѣждане за имотното състояние на нещастничитѣ въ Русчукъ, ще види кои отъ тѣхъ заслужаватъ туй, кои не, кои сѣ истински не виновнитѣ, които станаха жертва на това нещастие, само затуй, защото тамъ се намѣриха случайно. Ако тѣй трѣбва да се разбиратъ думитѣ „ще привърши съ този въпросъ“, ...

А. Краевъ: Именно така, г. министре.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: ... то съ тая резерва азъ приемамъ прѣдложения дневенъ редъ отъ народния прѣдставителъ г. Краева и заявявамъ, че ако този дневенъ редъ се одобри отъ Народното събрание, въ такъвъ случай, било г. министърътъ на вътрѣшнитѣ работи, било г. министърътъ на правосъдието — ще видимъ, отъ ресора на единия или отъ ресора на другия е тази работа — ще направятъ тази анкета, която се иска отъ г. Краева и резултатитѣ отъ нея ще се поднесатъ на одобрение отъ народното прѣдставителство — анкета за лицата, на които би трѣбвало да се даде нѣщо.

Д. Мишевъ: На невиннитѣ.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: На невиннитѣ — и въ това влагамъ особена смисълъ. Г. Мухановъ зачекна тая история, да не се връщаме. Дали това, обаче, ще стане още въ тази сесия, не зная; все таки това е една анкета ...

А. Краевъ: Желателно е да кажете, г. министре: още въ тази сесия.

Министъръ-прѣдседателъ А. Малиновъ: Ако е желателно, тогава трѣбва да стане още въ тази сесия.

Съ това обяснение, което се направи на дневния редъ на г. Краева, съ тая резерва, която приемамъ и азъ, заявявамъ, че правителството приема дневния редъ, прѣдложенъ отъ г. Краева. (Нѣкои отъ мнозинството ржкоплѣскаха)

Прѣдседателъ: Ще положи на гласуване, по реда на поставяването, най-напрѣдъ дневния редъ, прѣдложенъ отъ народния прѣдставителъ г. Хаджиевъ, и моля ония г. г. народни прѣдставители, които приематъ прѣдложения отъ него дневенъ редъ, да си вдигнатъ ржката. (Малцинство) Събрането не приема.

Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които приематъ прѣдложения отъ народния прѣдставителъ

г. Краевъ мотивиранъ дневенъ редъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

Има думата г. министъръ-прѣдседательтъ.

Министъръ-прѣдседатель А. Малиновъ: Г. г. народни прѣдставители! За утрѣшния день моля да се съгласите да приемемъ слѣдния дневенъ редъ: на първо мѣсто изборъ на секретаръ въ бюрото, вмѣсто моя колега сега г. Молловъ: избрахме всички комисии, а на негово мѣсто секретаръ забравихме да изберемъ; на второ мѣсто ще бѣде изборътъ на комисиия за поднасяне отговора на тронното слово — ми се чини, споредъ правилника, по единъ отъ всѣки окръгъ; на трето мѣсто, провѣрка на изборитѣ; на четвърто мѣсто, първо четене на законопроекта, вне-

сенъ отъ г. министра на търговията и земледѣлието, за осигуряване на полскитѣ произведения отъ градушка и, на пето мѣсто, първо четене на законопроекта, внесенъ отъ сѣция министъръ, за осигуряване на едрия рогатъ добитѣкъ.

Въ тая минута свършваме съ чистата политика и, мисля, отъ утрѣ започваме ползотворна законодателна дѣятелность. (Ржкоплѣскане отъ мнозинството)

Прѣдседательтъ: Моля, които приематъ прѣдложения отъ г. министъръ-прѣдседателя дневенъ редъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приема се.

Вдигамъ засѣданието.

(Вдигнато въ 10 ч. 7 м. вечерята).

Прѣдседатель: Д-ръ П. Ораховацъ

Секретаръ: П. Войниковъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гълъбовъ.